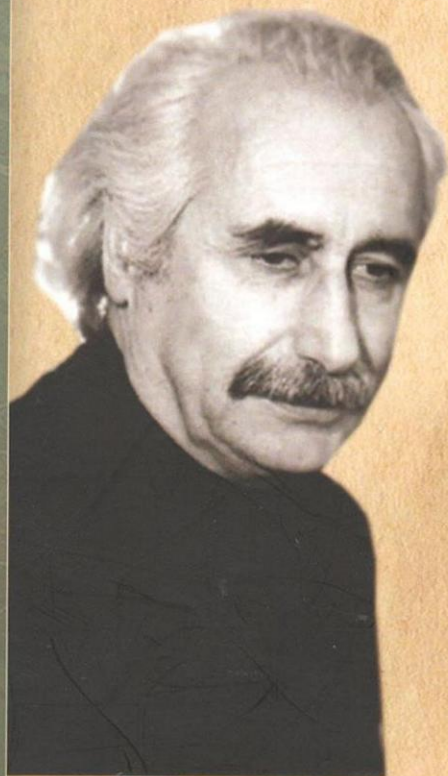

ვიომეი
ეოეოლაძვილი

„მეტილი
სვილია...
სვილია
ამსეხა...“

გიორგი გოგოლაშვილი

იპრაქტე და ჟურნალი

7

ენა და მწერალი

**„მწერალი სტილია...
სტილი არსებია...“**

(ფიქრები ოთარ ჩხეიძეზე)

თბილისი 2022

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი
არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების
ინსტიტუტი

„ენა და მწერალი“ ჩემი ფოლოლოგიური
ცხოვრების თანამდევია თემაა. გადავწყვიტე, წი-
გნაკების სახით წარმომედგინა მკითხველისა-
თვის ჩემი ნაფიქრი... დ. კლდიაშვილის, მ. მა-
ჭავარიანის, ა. კალანდაძის, ვაჟა-ფშაველას,
მ. ჯავახიშვილის და კ. გამსახურდიას შესახებ
ვისაუბრეთ...

ამჯერად ოთარ ჩხეიძის ენობრივ სამყაროს-
თან მიახლებას შევეცდებით...

რედაქტორი **პაატა ჩხეიძე**

ტექნიკური რედაქტორი **ლევან ვაშაკიძე**

კომპიუტერული უზრუნველყოფა **რუსუდან გრიგოლიასი**

გარეკანი **ნინო ებრალიძისა**

შინაარსი

წინასიტყვა	5
კარი I. ოთარ ჩხეიძის ლინგვისტური პორტრეტი („ჩანაწერებიდან“ დანახული)	
1. ოთარ ჩხეიძის ანდერძი	9
2. „ჩანაწერების“ თაობაზე	10
3. ქართული სიტყვის აპოლოგია.....	13
4. „საცოდავი ქართული ენა“	17
5. „მატრაკვეცას“ ამბავი	20
6. ნაცვალსახელი – მახსიათებელი.....	23
7. „ეს დიდი დღეა!“ – ბრძანა ოთარ ჩხეიძემ	26
8. „დავადწევთ თავს ამ რუსულ უკუნეთსა?“	44
კარი II. ემფატიკური „ა“ და სქოლასტიკური პუნქტუაცია	
1. ოთარ ჩხეიძის ემფატიკური „ა“	57
2. ფიქრები „სქოლასტიკური პუნქტუაციის“ შესახებ.....	74
კარი III. „სტილი ბედისწერა“	
1. სტილი – მთავარი სამიზნე.....	95
2. რეაქცია კრიტიკაზე	110
3. ოთარ ჩხეიძე – „სტილი ბედისწერა“	115
4. ნაირა გელაშვილი – „სემინარი“ თემაზე – „როგორ წავიკითხოთ ოთარ ჩხეიძე“	126
კარი IV. რამდენიმე შენიშვნა ოთარ ჩხეიძის ენობრივი თავისებურებების შესახებ	
1. „არ შეიძლება დავარღვიო გრამატიკული წესები“	139
2. მწერლის „ორთოგრაფიული ინიციატივები“	149
3. ტავტოლოგიისათვის	157
ბოლოსიტყვა	163

ენა და მწიკრალი

1. „შეგნებით სავსე ქართული“ (ფიქრები დავით კლდიაშვილ-ზე) – 2019,
2. „ქართული ქართველთ რწმენა“ (ფიქრები მუხრან მაჭავარიანზე) – 2019,
3. „ენა – ბედისწერა“ (ფიქრები ანა კალანდაძეზე) – 2019,
4. „ერი დედა ენისა“ (ფიქრები ვაჟა-ფშაველაზე) – 2020,
5. „ენა მწერლის ბალავარია“ (ფიქრები მიხეილ ჯავახიშვილ-ზე) – 2021,
6. „ენა ერის თავდაცვის იარაღია“ (ფიქრები კონსტანტინე გამსახურდიაზე) – 2021,

გაგრძელება იქნება...

წინასიტყვა

2012 წელს თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გაიმართა ტრადიციული სამეცნიერო კონფერენცია – „კლასიკოსთა გაკვეთილები“, რომელიც **ოთარ ჩხეიძეს** მიეძღვნა. იქ წაკითხულ მოხსენებას „წინასწარი“ დავარქვი და ასე დავამთავრე – „ეს საწიგნე თემაა-მეთქი“... უპირველესად ეს განცდა მაშინ გამიჩნდა, როცა ოთარ ჩხეიძის ჩანაწერების წიგნი „დროადრო“ და როსტომ ჩხეიძის „ავვისტოს შვილები“ წაკითხე... შემძრა იმ ფრაზებმა, მწერალი „თავისთვის“ რომ ამოიგმინებს: „საცოდავი ქართული ენა!... საცოდავი ქართული...“ ანდა „გაი შე უბედურო სამშობლო!“... თუნდაც მწარე დაფიქრება: „დავალწვეთ თავს ამ რუსულ უკუწესსა?“ – ამასაც ქართული ენის გამო ნატრობს... ეს ერთი მხარე იყო ინტერესისა და მეორე ის – თუ როგორი იყო იმთავითვე კრიტიკის დამოკიდებულება მწერლის ენისადმი...

დიდი ხანია საუნივერსიტეტო კურსს (ენა და მწერალი) ვუძღვები თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში და ასე გაჩნდა იდეა სერიისა „ენა და მწერალი“. ჩვენი კლასიკოსების საოცარ ენობრივ სივრცეში „ხეტიალმა“ გადამაწყვეტინა და 2019-2021 წლებში ექვსი მწერლის –

დავით კლდიაშვილის,
მუხრან მაჭავარიანის,
ანა კალანდაძის,
ვაჟა-ფშაველას,
მიხეილ ჯავახიშვილისა და
კონსტანტინე გამსახურდიას –

ენობრივ სამყაროში ვუმეგზურე მკითხველს... და უკვე
ოთარ ჩხეიძის „საუფლოშიც“ შევაბიჯე...

ამ სერიის წამოწყებისას კითხვები დავსვი:

– რა არის ენა მწერლისათვის და მწერალი – ენისათვის...

– რას აძლევს ენა მწერალს და მწერალი – ენას...

შეძლებისდაგვარად ვეცდებით ამ წიგნშიც გავცეთ პასუხი ამ კითხვებს...

* * *

სერიის „ენა და მწერალი“ მეოთხე წიგნი („ერი დედა ენისა“) ვაჟა-ფშაველას მიეძღვნა. მეცხრამეტე საუკუნის 80-იანი წლებიდან მოყოლებული შეძლებისდაგვარად გამოვეყვი ქართულ პრესას, გავეცანი ვაჟას თანამედროვეთა მოგონებებს და დაიხატა მეტად გულდასაწყვეტი სურათი: სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლის პირველივე წლებიდანვე აკრიტიკებენ ვაჟას ენას; ზოგჯერ ამას კრიტიკაც არ ერქვა – ბრალს სდებენ. 1888 წელს „ივერიაში“ წერენ: „ფშაური პოეზიის მოვლინებამ არია ენის ტაძარიო“; „დაირღვა ერთიანი ქართული სალიტერატურო ენის პრინციპებიო“ (პ. მირიანაშვილი); გერონტი ქიქოძე იგონებს, დასავლეთ საქართველოდან წერილები მოსდის რედაქციას, „შეწყვიტეთ ვაჟა-ფშაველას ნაწერების ბეჭდვაო“... მერე ჩნდება ტერმინები „ენობრივი ნატურალიზმი“, „ენობრივი პარტიკულარიზმი“ და ეს გრძელდებოდა მთელი XIX და XX საუკუნეების მანძილზე (გარდაცვალების შემდეგაც ებრძოდნენ ვაჟას...)...

ოთარ ჩხეიძეზე ფიქრებმა ვაჟა-ფშაველას ამბები გამახსენა... სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლის პირველივე წლებში ეუცხოვათ ო. ჩხეიძის – ახალგაზრდა პროზაიკოსის – სითა-

მამე, ორიგინალური სტილი, ენობრივი პოზიცია და დაიწყო კრიტიკა; ბრალდების დონეზე ასული კრიტიკა:

„ამახინჯებსო ქართულ ენას“...

„თავის ნებაზე ათამაშებსო“...

„დასცინისო ქართულ ენას“ და მისთანანი...

ხშირად ასეთი „შეფასებები“ მხოლოდ დეკლარაციული ხასიათისა იყო...

* * *

„ენა და მწერლის“ წინა გამოცემებში ვცადე ისეთი ფრაზა გამეტანა სათაურად, ქართული ენისადმი იმ მწერლის დამოკიდებულების განმსაზღვრელად რომ მივიჩნეო... ოთარ ჩხეიძის შემთხვევაშიც ამის მიხედვით შეირჩა სათაური – „მწერალი სტილია... სტილი არსებაა“... ყველა შემთხვევაში – იწუნებდნენ თუ იწონებდნენ მწერლის ენას, მთავარი „სამიზნე“ სტილი იყო... ო. ჩხეიძის ენობრივი სტილი იქნება ჩვენი მთავარი საფიქრალიც...

ჩვენ უმთავრესად მწერლის ლინგვისტური პორტრეტი გვანტერესებს... არ ვაპირებთ მწერლის თხზულებათა ენობრივ ანალიზს (თუმცა ნარკვევის ბოლოს ორიოდ სიტყვას ამის თაობაზეც ვიტყვი)... გვანტერესებს – როგორ ხედავენ ოთარ ჩხეიძის როლსა და ადგილს ქართულ ენობრივ სივრცეში... როგორია მწერლის შეხედულება ენისა თუ სტილის შესახებ და ა. შ. ... ოთარ ჩხეიძის ენობრივი სამყარო უაღრესად მდიდარია; ჩვენ შევეცდებით ჩვენი თვალთ შევიხედოთ ამ სამყაროში და რასაც მოვიხილავთ, სხვასაც გაუუზიაროთ...

ჩვენთვის საინტერესო კითხვებზე პასუხის გასააზრებლად დიდად დაგვეხმარა ოთარ ჩხეიძის „ჩანაწერები“ („დრო-დადრო“) – „ინტელექტმა“ რომ გამოსცა 2010 წელს (ასე ვიმოწმებთ – ჩ.) და როსტომ ჩხეიძის წიგნი „ავვისტოს შვილები (მამაჩემი ოთარ ჩხეიძე)“, რომელიც 2008 წელს გამოი-

ცა (ასე ვიმოწმებთ – აგვ. შვ.). მე თუ მკითხავს კაცი, ოთარ ჩხეიძის შემოქმედების გაცნობას რომ მოისურვებს ვინმე, მის სამყაროში შეღწევას, ეს ორი წიგნი გზამკვლევად უნდა გამოიყენოს...

* * *

თავად ოთარ ჩხეიძე, განსხვავებით მისი დიდი წინაპრისაგან (ვაჟა-ფშაველასაგან), არ უმართავს დავა-კამათს კრიტიკოსებს, არ ეპაექრება მათ... და... აგრძელებს თავისი სტილის დახვეწას, დამუშავებას, ორიგინალური სახის სრულყოფას...

და ასე გრძელდებოდა...

ინტერესი ლინგვისტისა ამ ვითარებაში ბუნებრივია...

ჩვენც ამ ინტერესმა გვიბიძგა – გვესაუბრა ოთარ ჩხეიძის შესახებ...

ამახინჯებსო... ათამაშებსო... დასცინისო...

დავიჯეროთ?... მართლა აბუჩია მისთვის ქართული ენა? მართლა არ უყვარს? არ ეღარდება მისი ბედი?...

ამ კითხვებზე პასუხის გაცემას ძირითადად „ჩანაწერებიდან“ შევეცდებით... გზადაგზა მოვიშველიებთ „აგვისტოს შვილებს“ და, რა თქმა უნდა, ოთარ ჩხეიძის პროზასა და პუბლიცისტიკასაც...

1. ოთარ ჩხეიძის ანდერძი

„აგვისტოს შვილებში“ როსტომ ჩხეიძე მამის – ოთარ ჩხეიძის – სიცოცხლის ბოლო დღეებს გაიხსენებს:

„მე კი მეტყოდა:

– იცოდე, ეს ორი საქმეც გაწევს ვალადო.

ერთი: იაკობ გოგებაშვილზე ბიოგრაფიული რომანის შექმნა.

მეორე: მისი სახლ-მუზეუმის მიხედვა-პატრონობა ვარიანში.

შეკვირდებოდი

და ნატოს ღიმილით ამცნობდა:

– მხურვალედ დამპირდა. წიგნს საკუთარი თავის იმედად და სახლ-მუზეუმს უთუოდ ზაზასიო...

ახლა რომ ვუკვირდები, მისი ანდერძი ეს გამოდის.

დაწერილი არაფერი დარჩენია.

სიტყვიერად კი სხვა არაფერი უთხოვია – იაკობ გოგებაშვილის სახელს, ნალვაწს, ნაადგილევს უნდა გაეფრთხილებოდა და შეგვენარჩუნებინა ქვეყნისათვის ეროვნულ, ზნეობრივ, ინტელექტუალურ ორიენტირად.

მეტს არას სთხოვდა საქართველოს“...

ესეც ვთქვამთ: ასეთი ანდერძი უფრო გასაგები გახდა და აღარც გამკვირვებია იმის შემდეგ, რომ მითხრეს: ოთარ ჩხეი-

ძის ძმა – ავთანდილ ჩხეიძე – ყელქცეულში რომ მიდიოდა, აუცილებლად შეივლიდა ვარიანშიო, იაკობის წყაროებთან შეისვენებდა, ჩამოჯდებოდა, შესვამდა იაკობის წყაროების წყალს და შემდეგ გაუყვებოდა გზას თავისი სოფლისაკენ...

მერე, როცა როსტომ ჩხეიძის ბიოგრაფიული რომანი „ბურჯი ეროვნებისა“ წავიკითხე, მივხვდი, რომ იაკობ გოგებაშვილი ჩხეიძეებისათვის სხვა იყო – იცოდნენ მისი ფასი!...

ყოველთვის ასე ვფიქრობდი: იაკობის სიყვარული და პატივისცემა დედაენის პატივისცემაა, ქართული ენის სიყვარული და ერთგულება!...

...და ამ მწერალზე თქვეს: თავის ნებაზე ათამაშებს და დასცინოსო ენას...

2. „ჩანაწერების“ თაობაზე

გამომცემლობა „ინტელექტმა“ წამოიწყო სერია – „ჩანაწერები“. 2010 წელს ამ სერიით გამოქვეყნდა ოთარ ჩხეიძის „ღროდაღრო“...

რას წარმოადგენს „ჩანაწერები?“ – განმარტავს გამოცემელი: ეს ფიქრია, ნააზრევია მწერლისა, „მხატვრულ ტექსტებში ვერდატეული სათქმელის ტკივილი, ფუთფუთი, ღრიალი შემოქმედის სულში“... „დიდი მწერლის ჩანაწერებიც, ისევე, როგორც მთელი მისი შემოქმედება, მისი ცხოვრება – მისივე ქვეყნის ბიოგრაფიაა; დიდი მატრიანეაო“...

ჩვეულებრივ „ჩანაწერები“ „თავისთვის“ კეთდება... მითხრეს: ანა კალანდაძემ ბოლო წლებში თავისი ჩანაწერები გადაიკითხა; ბევრი დახია, გაანადგურაო – ჩემ შემდეგ გამოქვეყნება რომ მოისურვონო?... უმეტესად კი „არდავიწყებისათვის“ იქმნება დღიურები – „ღრიალი შემოქმედის სულში“...

ოთარ ჩხეიძეც ასე ფიქრობს: ინიშნავს თავისთვის, გასახსენებლად, შემდგომში დასამუშავებლად; ცხელ გულზე ნათქვამია ეს – მემუარებისათვის:

– „ვინიშნავ ასე... ვინიშნავ როცა გამახსენდება, ანთუ დრო დამრჩება, ანთუ ხალისი მეყოფა.

– ვინიშნავ და ვინიშნავდი მეძუარებისათვისა, ცხელ გულზე ვინიშნავდი და მეძუარებში დაიხვეწებოდა. რაღა თქმა უნდა, დაიხვეწებოდა და დაიხვეწება, თუ მომიხერხდება, რო დავწერო მეძუარები, – თუ არა, ალბათ ცხარე იქნება ცხელ გულზე ნათქვამი“.

ღიან, საჭიროდ თვლის მწერალი, იმ შემთხვევაში, თუ ეს ჩანაწერები ამ სახით მიაღწევს მკითხველამდე, არ დამძრახონო, სხვაგვარად არ გამიგონო – ეს გულიდან წამოსული სიმართლეაო – ზოგჯერ ცხარე, მაგრამ – უშუალო:

– „ღლიური ცხარეა, ღლიური უშვალოა, უშვალოა და განუსჯელი – ეს ნაკლი აქვს ღლიურის ჟანრსა, ეს ღირსება-ცა აქვს ღლიურის ჟანრსა“...

ჩვენ სწორედ ამ ღირსების მხრიდან დავინახავთ ამ ჩანაწერებს – ამიტომაც ფასეული აქ, ღლიურში, მოქცეული ფიქრები დედაენის შესახებ („უშვალო“, „ცხარე“, „განუსჯელი“...).

მერე კი, როცა მწერალი ამ ჩანაწერებისათვის მოიცლიდა, მეძუარებად აქცევდა, – რა სახეს მიიღებდა, რა მოაკლდებოდა და რა მოემატებოდა, ვინ იცის... რა დასჭირდებოდა და რა – არა... ამიტომაც აქვს ჩვენთვის ამ „უშვალო“ და „ცხარე“ ჩანაწერებს დიდი მნიშვნელობა...

ღიან, ასე ფიქრობდა მწერალი: „ვინიშნავ ასე... ვაწყობ ასე, უკან აღარ ვიხედები, აღარა ვკითხულობ; იმ დღეს ველოდები, როცა რო მოვიცლი დამშვიდებული ანალიზისათვის, ანუ მეძუარებისათვისა“...

ცხადია, აზრი და ენა ამ ჩანაწერებისა გაუფილტრავია... ესეც სძენს ამ ღლიურებს დიდ ინტერესსა და დამაჯერებლობას...

* * *

რატომ ვამახვილებ ამ ფაქტზე (უშუალობაზე, დამაჯერებლობაზე, აზრის „გაუფილტრაობაზე“) ყურადღებას? ვინმე დაეჭვდა ოთარ ჩხეიძის გულწრფელ დამოკიდებულებაში ქართული ენის მიმართ?

ღიას, მივანიშნეთ, ოთარ ჩხეიძეს „ბრალს სდებენ“ ქართული ენისადმი „უდიერ“ დამოკიდებულებაში... ჩვენ ამ მასალას ძირითადად მოვიხმობთ წიგნიდან „ავვისტოს შვილები“ (როცა ჩვენს ნარკვევში არ მივანიშნებთ წყაროებს, იგულისხმება სწორედ „ავვისტოს შვილები“).

* * *

კრიტიკოსები თითქოს ერთმანეთს ეჯიბრებიან, ვინ უფრო მკვეთრად და მკაცრად შეაფასებს ოთარ ჩხეიძის დამოკიდებულებას ენისადმი, მწერლის ენობრივ-სტილისტურ სახეს:

– „ოთარ ჩხეიძის სტილი მკითხველმა აღიქვა ენობრივ ნატურალიზმად“;

– „ენობრივი ნატურალიზმი კი დასაგმობია მწერლობაში“;

– „პირდაპირ დიალექტზე წერს, სრულიად უკონტროლოდ ხმარობს“...

– „ამ ენით თითქოს საგანგებოდ აფრთხობს მკითხველს“...

და მომაკვდინებელი დასკვნა:

– „თავის ნებაზე ათამაშებს და დასცინის ენასო“...

ეს უკანასკნელი შეფასება ზემოთაც ვახსენეთ. უფრო ვრცლად მოგვიწევს საუბარი (გვ. 106). ეს არის დასკვნა იმ რეცენზიიდან, რომელმაც რომანს „აღმართ-დაღმართი“ გზა გადაუკეტა გამოსაცემად...

* * *

ღიას, „თავის ნებაზე ათამაშებს და დასცინისო ენასაც“... – ამას ამბობენ მწერალზე, რომელსაც შეუძლია ისეთი აპო-

ლოგია შექმნას ქართული **სიტყვისა**, შემდეგ პარაგრაფში რომ წარმოგიდგენთ... მეტიც: როცა ქართული ენისადმი ოთარ ჩხეიძის დამოკიდებულებაზე ვფიქრობ, ისეთი შთაბეჭდილება მრჩება, თავის დროზე ვაჟა-ფშაველას რომ არ ეთქვა, ოთარ ჩხეიძე იტყოდა: „**კაცო, ამ ჩემი ენით მომწონს თავი, თორემ სხვა რა არის ჩემს ნაწერებში! თუ ენაც დასაწუნია, მამ სულ არაფერი ყოფილა და ბარემც ასე თქვი პირდაპირ და ის იქნება!**“...

გავხაზავ: მე ვსაუბრობ **ოთარ ჩხეიძის დამოკიდებულებაზე ქართული ენის მიმართ** და არ ვახდენ მისი ნაწერების ენობრივ-სტილისტურ ანალიზს; მისი სტილის შეფასებას, (რომელიც ზოგს შეიძლება მოსწონდეს და ზოგს – არა...)... თუმცა ამაზეც ვიტყვი ჩემს აზრს, მაგრამ, ვფიქრობ: სანამ მწერლის ენას ასე მკაცრად შევაფასებთ, აუცილებელია გავი-აზროთ, როგორია მისი ზოგადი დამოკიდებულება ენისადმი... ვაჟა-ფშაველას რამდენიმე წერილის დაწერა მოუხდა იმის სა-თქმელად, რომ ქართული ენა მისთვის ყველაზე წმიდათა წმი-დაა!... დედაენა მისთვის ყველაფერია და სწორედ ამის გამოა მძიმე მოსასმენი უსამართლო კრიტიკა (ბრალდება!) – „ენას გიწუნებთო!“... ჩაუწერია კიდევ ერთგან ოთარ ჩხეიძეს: „კრი-ტიკა უფრო მეტად დამბეზღებლის როლში გამოდისო“...

სწორედ „ჩანაწერებიდან“ გვინდა დავინახოთ ოთარ ჩხეიძის ლინგვისტური პორტრეტი, ენობრივი სახე; სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ოთარ ჩხეიძე – როგორც მზრუნველი, დამცვე-ლი, გულშემატკივარი და მუხლჩაუხრელი მსახური ქართული ენისა...

3. ქართული სიტყვის აპოლოგია

ოთარ ჩხეიძისათვის ქართულ სიტყვას სხვა ფასი აქვს. გიორგი ლენინის შექება რომ მოუხდა, ასე დაახასიათა: „ქართული სიტყვის ჯადოქარი მესაიდუმლოე“; – ანუ: ყველა-

ზე უკეთეს საშუალებად პროექტის დასახასიათებლად ქართულ სიტყვასთან მისი დამოკიდებულება მიიჩნია...

გამომცემელთან საუბარმა სიტყვა „მატრაკვეცები“ მოიტანა და მწერალმა აღფრთოვანება ვერ დამალა – „რა კარგი სიტყვააო“ (გადაუხვია საუბრის თემას... ვიტყვი ამაზე უფრო ვრცლად, გვ. 20)...

ერთ-ერთ ჩანაწერებში სიტყვათა დაყოფა-დაჯგუფება სცადა მხატვრულ და არამხატვრულ სიტყვებად. ესეც მოვისმინოთ: „მხატვრული სიტყვა უცნაური რამაა, მხატვრული სიტყვა გზას გაიკაფავს; იკაფავს... არ გამოიკვრის ერთ ბოხჩაშია, არა, არ გამოიკვრის“...

ერთგან შემოფოთებულს ჩაუწერია – „დამიბლაგვდა სიტყვაო“...

აქ უფრო ფიქრია მწერლისა, მომენტალურად გაელვებულნი, მაგრამ მკვეთრად მიმანიშნებელი მწერლის დამოკიდებულების თაობაზე სიტყვისადმი...

თუმცა ამ დამოკიდებულების გასარკვევად რომან „მთაგრეხილსაც“ მოვიშველიებ (შევაშველებ „ჩანაწერებს“).

* * *

1984 წელს ჟურნალ „მნათობში“ გამოქვეყნდა ოთარ ჩხეიძის რომანი „მთაგრეხილი“. რომანში „გადახვევად თუ პოლემიკურ პასაჟად“ (როსტომ ჩხეიძე) ჩართულია მწერლის ვრცელი მსჯელობა სიტყვის შესახებ – „სიტყვის აპოლოგია“... გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ქართველ მწერალთაგან სიტყვის ასეთი დახასიათება, ასეთი გააზრება სიტყვის მნიშვნელობისა, თვისებებისა, ბუნებისა – სხვა არ მეგულება... ფაქტობრივ ზემოთ მოყვანილი ორიოდ კომენტარი სიტყვის შესახებ სწორედ ამ „აპოლოგიის“ მეშვეობით ცნაურდება...

* * *

მოკლედ, მოვიყვანო ვრცელ ამონარიდს „მთაგრეხილიდან“ მცირე კომენტარებით:

მწერალს **სიტყვა** საძებარი არ უნდა ჰქონდესო: „თუ ეძებ სიტყვასა, თუ ეძებ წერის დროსა, რიდას დაწერა მოგიხერხდება. – აღარაფრისა; სათქმელი ჩქევს და ეს სიტყვაა, რო აჩქეფებს სათქმელსა, თუ გაქვს სათქმელი რაღა თქმა უნდა, თუ არადა ეძებე სიტყვები რამდენიც გენებოს“...

„და არც ვებრძვი და არც ღამეს ვუთევ, რადგან რო **სიტყვა უერთგულესი მეგობარია მწერლისა**, იარაღია მისი, იარაღი, და ბრძოლათ საკუთარ იარაღთანა, მსხვერვათ მისი, ბრძოლის ველიდან გაქცევას უდრის, როცა მტერი რო შემოსეულა“... – როგორც ვხედავთ, ეს „პოლემიკა“ ცნობილ მწერალთან – „ვებრძვიო სიტყვას“, „ღამეებს ვუთევო“...

ოთარ ჩხეიძის აზრით, ენას უანგაროდ უნდა ემსახურო, თავდადებით, და არ უნდა „დააყვედრო“ შენი მსახურება – „არც არავის არგია ტრაბახი იმისა, თითქოსდა აი მე შემოვიტანე ლიტერატურაშიო“... სიტყვას „არც ვეძებ და არც ვებრძვი“...

და ამას მოსდევს საოცარი „ქებაჲ და ღიღებაჲ ქართულისა სიტყვისაჲ“...

ფაქტობრივ ესაა პასუხი კითხვაზე: **რა არის სიტყვა:**

„სიტყვა სიმღერაა, ღაღადისა, გალობაა, მუსიკაა, მუსიკა, წარსულის მღელვარება რო მოუტანია და იმედი რო მოაქვს მომავლისა, რო ჟღერს აგერ რო ღიღინანია და რო იჟღერებს მარადისა, იჟღერებს, იჟღერებს, ისე ჟღერს, რო არ გახუნდება, სიტყვა მუსიკაა, სიტყვა ხმაა და ხმა სიცოცხლეა; მუსიკა ტკბობაა, და ტკბობაა სიცოცხლეცა. რაც არ უნდა გაწამებულიყოს ადამიანი, რო არ ეთმობა და რო არც დასთმობს, რო შეეძლოს რაღა თქმა უნდა: სიტყვა ცხოვრებაა, ცხოვრება სიტყვის შინაარსია, სიტყვა სახეა ცხოვრებისა.

ჩვენი სიტყვა ჩვენი ცხოვრებისა, სიტყვა თვითონაა მხატვრული სურათი, თვითონაა, თვითონა, ამბავია, ნოველაა დასრულებული კომპოზიციით, ესკიზი ჰო არის და არის“...

მაგრამ სიტყვას გაფრთხილება უნდა, მოფერება უნდა, მოვლა-პატრონობა უნდა... სიტყვა არ უნდა „გააჯავრო“, არ უნდა „გააგულისო“, თორემ ენა ისეთი ფენომენია, სიტყვა ისეთი ფენომენია, თვალსა და ხელს შუა შეიძლება მეტამორფოზა განიცადოს, რომ არ მოელი, ისე.

„ანთუ ვინ იცის, მოიხიბლებოდი, ესოდენი უნარი რო ჰქონდა ენასა, გარდაიქმნებოდა, თვალსა და ხელს შუა გარდაიქმნებოდა, სინაზიდან სიტლანქემდისა, მშვენიერებიდან სიმახინჯემდისა, სიკეთიდან ბოროტებადმდისა, გარდაიქმნებოდა, გარდატყდებოდა, უეცრად და ნელნელობითაცა, აურაცხელი ნიუანსებითა“...

და ის საოცარი „სიტყვა“ – ზემოთ დიდებული ხოტბა რომ შეასხა, ასე შეიძლება გარდაიქმნას –

„სიტყვა გაცხარდება, სიტყვა გამწარდება, სიტყვებს აიხვევს, დაზრიალდება, დაკოწიაწდება, ამთავდება და წამოიძვლევს, დაიძვრება და ცეცხლს გააჩენს, ცეცხლი ამოსდის პირიდანა, სიტყვები აღარა, რისხვა ამოსდის პირიდანა, სიტყვები აღარა, ანთუ ის აღარა, ის ტკბილი სიტყვები, ღულუნნი იგი, ტკბილღულუნნი, – (...) არა, აღარაა ის ტკბილი ღულუნნი... ანუ სიტყვანი სიამტკბილობისა“...

სიტყვის ეს საოცარი მეტამორფოზა იმის წყალობაა, რომ სიტყვა შინაგანად მდიდარია, მრავალფეროვანია, მრავალწახნაგოვანია... და გრძნობდა მწერალი და ჩვენც გვარწმუნებდა –

„თითო სიტყვა რო თითო ნოველას შეიცავდა, სათითაოდ რო მოსთქვამდა წარსულსა, ისტორიას მოსთქვამდა ყველა კილოკავზე და ყველა ერთადა, ცხოვრებას მოსთქვამდა, ქართლის ცხოვრებასა. ლექსიკონიც ისტორიაა, ანთუ ისტორია

ლექსიკონია, „სიტყვის კონა“ ისტორიაა. ცხოვრება. ისტორია. „თვალღიღური ჭაშნიკი“. ცხოვრება“...

რუსუდან ნიშნიანიძეს ჰქონდა ბედნიერება, გასაუბრებოდა მწერალს და თუნდაც ასეთი კითხვა დაესვა: „პირველად როდის **„გაგიტაცათ“ სიტყვამო“**...

ცხადია, ოთარ ჩხეიძის მკითხველს ეს კითხვა გაუჩნდებოდა; მაგრამ ამ დიალოგის გარეშე ეს პასუხი კი არ გვეცოდინებოდა. არადა, რეზიუმესავითაა სიტყვის მოტრფიალე მწერლის ფიქრებისა:

„პირველივე განცდაი ჩემი ეს იყო უარყოფაი ყოველივე იმისა, რაც რო ჰხდებოდა ჩემს გარშემო, უარყოფაი და წყურვილი გაქცევისა... სიტყვები ამისთვის არა კმაროდა... (...) თავშესაფარი მაინც გინდოდა (...) სწორედ მაშინა **სიტყვა აღმოჩნდა თავშესაფარიცა, ნუგეშიცა, იმედიცა და საშუალებაცა**. სიტყვა აღმოჩნდა. ისევ სიტყვაი. მაინც სიტყვაი (...) მაინც სიტყვა გახლდათ ის ჯაჭვი თუ ის თოკი ხსნისა. სხვა არც რა იარაღი აღარ არსებობდა თვინიერ სიტყვისა“.

ასე მასშტაბურად, ასე ფართოდ, ასე ღრმად ქართულ მწერლობაში არავის უცდია სიტყვის დახასიათება...

ესაა სიყვარული სიტყვისა, ენისა, ერისა...
და „ათამაშებსო“, „დასცინისო“...

4. „საცოდავი ქართული ენა“...

ერთი საინტერესო პასაჟია „ჩანაწერებში“.

გაიოზ იმედამვილი გარდაიცვალა და ოთარ ჩხეიძე ამბად გვიყვება. დროს აზუსტებს: „ეს ორი კვირის წინათ იყო“...

ამ ფრაზამ („ორი კვირის წინათ“) სასაუბრო ქართულში გავრცელებული ფრაზა გაახსენა, თუმცა მოყოლილ თუ მოსაყოლ ამბავთან ეს არაფერ კავშირში იყო... ჩანაწერი გრძელდება...

„ახლა წერენ: **ორი კვირის უკან!**“... და აღშფოთება მწერლისა: „ვერა ხვდებიან, რა უაზრობაა. **საცოდავი ქართული ენა!** წერენ და წარმოსთქვამენ ეს აკადემიკოსობის მაძიებლებიცა, აკადემიკოსებიცა, მინისტრებიცა, პარლამენტარებიცა, არ გაგიკვირდეთ რო მწერლებიცა. **საცოდავი ქართული... საცოდავი!**“

რა მოხდა, რამ აღაშფოთა მწერალი? მართალია, „ორი კვირის უკან“ შეცდომაა, მაგრამ ვითომ ეს ისეთი შეცდომაა, რომ ქართული „გაასაცოდავა“?

ორი კვირის წინათ...

ორი კვირის უკან...

რა არის ამ შეცდომაში ტრაგიკული, ამაზე არას ამბობს მწერალი... არ ჩანს ეს მხოლოდ ამ ორი სიტყვის (წინ / უკან) უბრალო მონაცვლეობა...

ფაქტია, მწერლისათვის ეს არ არის მეტყველების ლაფსუსი, „უბრალო შეცდომა“...

ეგ რუსულის კალკია! ქართულ ენობრივ აზროვნებას ჩანაცვლა რუსული ენობრივი აზროვნება! – მწერლის აზრით, ეს შეცდომაზე მეტია! („საცოდავი ქართული!...“)

ქართული გაიცვალა რუსულზე...

როგორ? რით სჯობია „**ორი დღის წინათ**“ გამოთქმას „**ორი დღის უკან**“? „ორი წლის წინათ“ – გამოთქმას „ორი წლის უკან“?

კითხვა შეიძლება ასე დავსვათ: რატომაა ასეთი სხვაობა; რატომ ხდება ერთსა და იმავე კონტექსტში ანტონიმთა „წინ“ და „უკან“ ჩანაცვლება? ჩანაცვლება, რომელმაც აღაშფოთა მწერალი...

მიხეილ ქურდიანთან ვსაუბროდი ერთხელ ამ თემაზე (ყოველ შემთხვევაში მე ეს მისგან გავიგე...). მიხეილმა ამიხ-

სნა – როგორ განსხვავებულად აღიქვამს სამყაროს რუსი და ქართველი...

ჩვენ ვცხოვრობთ დროში.

ქართველის წარმოდგენით, ადამიანი მარადიულია, უცვლელია; დრო ცვალებადია, მოძრავია...

რუსის წარმოდგენით, დრო არის მარადიული, უძრავი; ადამიანი კი მოძრავია; ცვალებადია...

ამიტომ ჩვენს შემთხვევაში – „ქართულ შემთხვევაში“: ჩვენ „ვდგავართ“; დრო – მოძრაობს, წინ „მიდის“; ამიტომ ორი წლის წინანდელი ამბავი დროსთან ერთად ჩვენ წინ აღმოჩნდება!...

ამიტომ ქართული ენობრივი აზროვნება ასე გამოხატავს ამ ამბავს: „ორი წლის წინ (წინათ)“...

„**რუსულ შემთხვევაში**“ დრო მარადიულია, უცვლელია, დგას... რუსი მოძრაობს, მიდის წინისაკენ... ამიტომაც ორი წლის აღრინდელი ამბავი რუსის „უკან“ მოექცა; რუსი აღმოჩნდა მის წინ... ამიტომ რუსისთვის ის ამბავი „ორი წლის უკან“ მოხდა (два года назад)...

როგორც ჩანს, მოვლენას ამგვარად გაიაზრებდა ოთარ ჩხეიძე:

„ორი წლის წინათ“ – ქართული ენობრივი აზროვნებაა...

„ორი წლის უკან“ – რუსული ენობრივი აზროვნებაა...

თუ ქართველი ამბობს „ორი წლის უკან“, რუსული ენობრივი აზროვნებით ჩაანაცვლა ქართული...

აი, ამან აღაშფოთა მწერალი! აი, ამიტომაც „საცოდავი ქართული“ იმათ ხელში, ვინც ამას ამბობს...

რეაქცია გამოხატა, მაგრამ არ ახსნა მოვლენა; არ განმარტა – რატომაც საცოდავი... გასაგებია: ჩანაწერს რომ თავისთვის აკეთებს... არდასაუწყებლად... ემოციების „შესანახავად“... აი, მეძუარებში თუ გადაიბრუნდა, გაიშლებოდა, გაეცე-

მოდა პასუხი კითხვას, რატომაა „საცოდავი ქართული ენა“ ამ მაგალითის მიხედვით...

დროის მარადიულობა და ცვალებადობა რომ აფიქრებს მწერალს, დრო რომ პრობლემაა ადამიანთან მიმართებით და ოთარ ჩხეიძეს ეს მიმართება რომ აინტერესებს; ერთ ადგილს მოვიყვან „არტისტული გადატრიალებიდან“:

„იყო ასეთი დროცაო, იტყვიან. რა სათქმელია!... დროს არც ნამყო აქვს, არცა მყობადი, დრო აწმყოა. დრო არის, არის, არის. ადამიანები იყვნენ, არიან, იქმნებიან, რანიცა ყოფილან იქმნებიან ივინივენი; მოდიან, მიდიან, მიედინებიან. თამაშობენ. თეატრობენ. წარვლიან. შეჰყურებს დროი, უცვალელებლი, მარადიული, მაცურებელი მარადიული... დროი. ცვალეებადი და მარადიული, უცვალეებელი და მარადიული“...

ნუ ღავიწყებთ შედარებას ამ პასაჟში დროის გაგებას როგორ მიესადაგება ჩანაწერებში დროის გაგება... ფაქტია – მწერალი ქართულ ტრადიციულ გამოთქმაში – „ორი კვირის წინათ“ – ქართულ სულს, ქართულ ენობრივ აზროვნებას, ენობრივ ტრადიციას ხედავს და იმიტომ ეცოდება ქართული ენა იმათ ხელში, ვინც ამბობს „ორი კვირის უკანო“...

და ამ კაცზე ამბობენ...

5. „მატრაკეცას“ ამბავი

„ათამაშებსო ენას“, თქვეს მწერალზე, რომელსაც „ამ თავისი ენით მოსწონს თავი“... რომელიც, ურიგო ქართულს რომ მოისმენს, ამოიგმინებს: „საცოდავი ქართული ენა! საცოდავი!“... ეს „ჩანაწერებში“ ხდება, თავისთვის დარდობს, გლოვობს ქართული ენის „გაჭირვებას“... თავისთვის, სხვისთვის მოსაწონებლად კი არა...

მწერალი ამ „საცოდაობის“, „გაჭირვების“ მიზეზებზეც მიანიშნებს ღიად, გახსნილად, დაურიდებლად...

საბჭოთა მწერლობაზე საუბრობს. „ორმოცდაათი წელია, მხარში უდგანან ხელისუფალთა, ამართლებენ მკვლელობასა, მტარვალობასა, ადამიანის სულიერ გაღატაკებასა, თავისუფლების ჩახშობასა, პატარა ერების დამცირებასა და გაჩანაგებასა, ამართლებენ ყველასა და ყველაფერსა, რის გამართლებაც არ შეიძლება, ვის გამართლებაც არ შეიძლება, ამართლებენ და აღიღებენ, აღიღებენ დანაშაულს, უღირსობასა, ბოროტებასა“... ეს მსჯელობა იქით მიდის, რომ საბჭოთა რეჟიმი, ვინც მასთან არ იყო, „სჯიდნენ თუნდაც **ოდნავი გადახვეული სიტყვისათვის**“... და გაკვირვება: „ყველა რად გამოჰკერეს ერთ ბოხჩაშია?!“ და ისევ სიტყვა, სიტყვის ძალა და მნიშვნელობა:

„მხატვრული სიტყვა უცნაური რამაა, მხატვრული სიტყვა გზას გაიკაფავს; იკაფავს... არ გამოიკვრის ერთ ბოხჩაშია, არა, არ გამოიკვრის“...

და წაიყვანა თავისკენ სიტყვამ, მტკივნეულმა ფიქრებმა სიტყვასთან მიიყვანა... სიტყვამ „სიტყვაზე“ დააფიქრა...

სიმონ ჩიქოვანის ხსოვნის საღამოზე სიტყვა თქვიო, შესთავაზეს და ისევ ფიქრი „ამ სიტყვაზე“, სხვა „სიტყვაა“, მაგრამ ესეც „სიტყვაა“ – „სიტყვასაც თავისი კომპოზიცია უნდა, არაფერი ვარგა უკომპოზიციოდ“...

სიტყვის თემაზე ერთი საინტერესო მაგალითიც „ჩანაწერებიდან“:

„ტანის ხილი“ იბეჭდება; კორექტორებმა „იყოჩაღეს“ და, „არ გაეპარათ“, „ჩაავლეს“; „**რაც რო არაბობას არ ჩაუდენია, რაც რო მონგოლობას არ ჩაუდენია, რაც რო სპარსობას არ ჩაუდენია, რაც რო ოსმალობას არ ჩაუდენია, მეცხრამეტე საუკუნეში ის ჩაიდინეს, გადადღაბნეს და გადაათეთრეს ფრესკები ჩვენს ტაძრებშიო**“, – ნახეთო, ნახეთო, რას გულისხმობსო“... პირდაპირ გამომცემლობის დირექტორთან მიიტანეს კორექტორებმაო“, – წიგნის რედაქტორს უთქვამს ავტორისათვის...

და რომ ელოდება აღშფოთებას მწერლისას რედაქტორის, კორექტორის, თუ დირექტორის მიმართ... უცებ სიტყვა, ლამაზი ქართული სიტყვა „ამშვიდებს“ მწერალს... კვლავ ამონარიდი „ჩანაწერებიდან“: „რედაქტორმა შემომჩივლა, კორექტორებმაო, ჩემი ბრალი არ არისო, კორექტორებმაო. „მატრაკვეცებმა-მეთქი“... „მატრაკვეცებმა“ კორექტორებს მიემართებოდა; რედაქტორს ალბათ უხაროდა, ავტორის რისხვას მისამართი რომ შეუცვალა და ალბათ გაგრძელებას ელოდა... და ხდება საოცრება:

სიტყვაზე გახსენებულმა სიტყვამ – „მატრაკვეცა“ – მწერალს სიტუაცია თითქოს გადაავიწყა და „გაჰყვა“ ამ სიტყვას: „მატრაკვეცებმა-მეთქი. რა კარგი სიტყვაა, ანუ როგორ იცვლება შინაარსი სიტყვისა, ანთუ როგორ ივსება შინაარსითა!... მატრაკვეცი ჰო მოახლის თანაშემწეს ერქვა, მოახლის თანაშემწესა, ქალბატონის მოახლის თანაშემწესა, – რა მეტიჩარა უნდა ყოფილიყო მატრაკვეცი, რო სამსახურეობრივი სახელდება გადაქცეულიყო სინონიმად მეტიჩარასი, რა მეტიჩარა უნდა ყოფილიყო, მეტიჩარაზე უარესი უნდა ყოფილიყო!... მატრაკვეცები!... ახლა ეს ადგილი მახინჯდება წიგნში“...

მწერალს „მისდაუნებურად“ „ლექსიკოლოგიურმა გადახვევამ“ ცოტა ხნით დაავიწყა „ტინის ხიდი“ და... მატრაკვეცაზე ფიქრის შემდეგ ისევ დაუბრუნდა „ტინის ხიდს“: „ახლა ეს ადგილი მახინჯდება წიგნში“...

ლამაზი ქართული სიტყვის გახსენებამ, მისმა ისტორიამ გაანელა რისხვა მწერლისა...

სიტყვამ მართა სიტუაცია... ესაა პროფესიონალიზმი – სიტყვის ოსტატის პროფესიონალიზმი...

ამ ფაქტმა აკაკი შანიძის ერთი ცხოვრებისეული ეპიზოდი გამახსენა:

ერთხანობას აკაკი შანიძე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვიცეპრეზიდენტი იყო. ერთი აკადემიკოსი გარდაცვლილა და ვიცეპრეზიდენტისათვის პანთეონში ადგილის მო-

გვარება დაუვალეზბათ. მისულა მთავრობაში „ღიდ კაცთან“ აკადემიკოსი აკაკი შანიძე და აუხსნია ვითარება. „ღიდმა კაცმა“ უსმინა, უსმინა და თავიც არ აუწევია, ისე უთქვამს – პანთეონში ადგილი არ არისო... და იქვე დაუმშვიდებია: ახლა არ არის, თორემ მალე ახალ პანთეონს გავხსნით და მერე რამდენიც გინდათ, **კვლით** და **კვლითო**...

„კვლით“ – უჩვეულო ფორმაა ზმნისა: ამ ტიპის ზმნები უზმნისწინოდ არ იხმარება წყვეტილში. აკაკი შანიძემ ეს ფორმა რომ მოისმინა (ცოცხლად დადასტურა!), სასწრაფოდ ამოიღო ჯიბიდან ფანქარი, ბლოკნოტი, ჩაინიშნა თურმე, წამოღგა და ამ ფორმის გამეორებით (კვლით და კვლით... კვლით და კვლით...) გამოვიდა გარეთ... ზმნის უცნაური ფორმის გაგონება იმდენად მოულოდნელი იყო მისთვის და საინტერესო, რომ დაავიწყა, რისთვის იყო მისული და „კმაყოფილმა“ დატოვა „ღიდი კაცის“ კაბინეტი... აი, ესაა პროფესიონალიზმი...

მწერალს ლამაზი სიტყვის გაგონებამ რომანის ბედი გადაავიწყა... მეცნიერს უჩვეულო ფორმის გაგონებამ სამსახურეობრივი დავალება დაავიწყა...

6. ნაცვალსახელი – მახასიათებელი

შეიძლება თუ არა ნაცვალსახელი ეპითეტად გამოვიყენოთ ან სხვაგვარად რომ ვთქვათ: ნაცვალსახელს შევადაროთ პიროვნება? და მისი მეშვეობით დავახასიათოთ პიროვნება?

ოთარ ჩხეიძეს ეს შეუძლია...

პირველი პირის ნაცვალსახელი „მე“ არის ამ შემთხვევაში ძირითადი „მახასიათებელი“... ეს გრამატიკული ტერმინიც „ნაცვალსახელი“ თავისუფლად შემოდის ლიტერატურულ მსჯელობაში... (ისე მე მთლად დარწმუნებულიც არა ვარ, ზუსტად ავსახავ თუ არა მოვლენას, ზუსტად ვარქმევ თუ არა სახელს, მაგრამ მაინც მინდა მოვყვე...).

საერთოდ, ოთარ ჩხეიძე „ჩანაწერებში“ არ ცდილობს საკუთარი აზრი მოგვახვიოს თავს (მე ასე ვფიქრობ... მე ვარ მართალი... მე...); ეს არაა ოთარ ჩხეიძის სტილი, ბუნება; იგი ძირითადად ფაქტებისა და მოვლენების მართალ აღწერას ახდენს, ამით კმაყოფილდება... იქაც კი, მწერალთა კავშირის დარბაზში, მისი ნაწარმოებების განხილვაზე თუ სხვა ლიტერატურულ შეკრებაზე, რა თქვა, როგორ დაასაბუთა, რა არგუმენტები ჰქონდა... – ამის თაობაზე არას ამბობს... რა ფორმით, რა სიტყვებით, რა ლოგიკით გამოხატა სათქმელი, ამის შესახებ არას ამბობს...

გასაგებია – ბუნებაა მისი ასეთი... სხვისაგანაც უკვირს ამგვარი რამ...

და ზოგჯერ საკმაოდ „მწარედაც“ გვიამბობს მომხდარს – სხვის ამბავს...

დღიურში ჩაინიშნავს რამდენიმე ამგვარ ფაქტს: – სწორედ **ნაცვალსახელით ეცდება კოლეგის „წარმოჩენას“**; პირის თუ კუთვნილებითი ნაცვალსახელით...

მე აქ, ამ შემთხვევაში ეს მაინტერესებს – **ენობრივ შესაძლებლობათა გამოყენების ვირტუოზობა...**

გიორგი ლეონიძეს ოთარ ჩხეიძე განსაკუთრებულ პატივს სცემს. „ჩანაწერებში“ ჩაუნიშნავს: „...მადლობა ღმერთს, რომ გადარჩა ნამდვილი გიორგი ლეონიძე, ავტორი ბრწყინვალე პატრიოტული ლექსებისა, ქართული სიტყვის ჯადოქარი მესაიდუმლე“...

მაგრამ ის, რაც პირადად მისთვის უჩვეულოა და მიუღებელი, არც გიორგი ლეონიძისათვის „უპატიებია“.

„გიორგი ლეონიძეს „რომანი და ისტორია“ მივუტანე (...) ის მარტოა, რაღაცას ჩაჰკირკიტებს (...). მომეგებება. მე წიგნს ვუწვიდი. ეტყობა ედიდა, სულ ბარნოვიანო, მეკითხება“ და იწყება „მე“: „**მე** რატომ არაფერი მკითხე, **მე** ბევრი რამ ვიცი ბარნოვისა, თექვსმეტი წლიდან **მე** ვპატრონობდი, „საქართველოში“ რომანი **მე** დავუბეჭდეო, იუბილე **მე** მოვუ-

წყვეო, მეო... მეო... რატომ არ მკითხეო, ვცდილობ ღიმილი არ შევიძინო; ნარგიზივით შეჰყვარებია თავის თავი“...

მაგრამ ვერ აკადრებს, არ მომწონსო... აქ ასეა...

აი, ეს სხვა:

მწერალთა კავშირთან ლევან გოთუას შევეჩხეო. „გურამ გვერდწითელის წერილი წავიკითხეო, – მეუბნება ლევანი, – შენ უკეთ გეცოდინება, რამდენად მართალია, მაგრამ არ მომწონს ქედმაღლურად, პრეტენზიულად რომ წერს. მე ვთქვი, ჩემი აზრით, მე ვურჩიეო, ამაზე ჩემს შეხედულებებს ჩამოვაყალიბებო... რა არის ეს, ნუთუ არა ფიქრობს, რა განწყობილებას იწვევს მკითხველში?!“ – ლევან გოთუას „ათქმევინებს“ თავის სათქმელსაც – მეტი დამაჯერებლობისათვის... ამიტომ კომენტარს გ. გვერდწითელის შესახებ კი არ აკეთებს, ლევან გოთუას აქებს: ლევანთან ლიტერატურული სჯაბაასი შეიძლება; ყოველთვის აქვს რაღაც ასაღელვებელი და მღელვარედაც საუბრობს“... ანუ: ის, რაზეც ლ. გოთუა საუბრობს, ასაღელვებელი თემააო... ლევანს ვეთანხმებიო... – ესაა პოზიცია მწერლისა...

ერთ ამბავსაც გაიხსენებს „ჩანაწერებში“ – გიორგი ლეონიძისა და კონსტანტინე გამსახურდიას ურთიერთობას... „გოგლასა და კოწიასი“... ამ ურთიერთობის „გასახსნელად“ რამდენიმე კომენტარს აკეთებს: „მე და გოგლა ყოველთვის გულითადი მეგობრები ვიყავითო, „ცისკარში“ წერს კონსტანტინე გამსახურდია, ასეც უნდა ყოფილიყო, წინათაც ასე იყო, დიდი მწერლები ყოველთვის მეგობრობდნენ ერთმანეთსო“... და ოთარ ჩხეიძე ერთი წვეულების ამბავს გვიყვება, გიორგი ლეონიძემ პატარძელში რომ გამართა... „კონსტანტინემ სამადლობელი რომ წარმოსთქვა, პირველად ვარ გოგლას ოჯახშიო, ასე დაიწყო; ასე დაიწყო და ასე დაამთავრა. გოგლამაც ჩაუკრა, მე ჯერ არცა ვყოფილვარ შენს ოჯახშიო“... ამ „წაპაექრებით“ თითქოს შეგვამზადა მწერალმა იმისათვის, რაც ამის შემდეგ უნდა თქვას – **ნაცვალსახელებთან მსგავსე-**

ბა-განსხვავებით პიროვნების დახასიათება რომ დავარქვით და ოთარ ჩხეიძე ამით „საკუთარ პორტრეტსაც ხატავს-მეთქი“:

„ვგონებ, საერთოდ სუფრასთან ერთადაც არა მსხდარან იმის მეტადა. გოგლას ყველას ატანა შეეძლო, კოწიასი – არა; კოწიამ მე-ს გარდა **სხვა ნაცვალსახელი არ იცის**; გოგლამ **იცოდა სხვა ნაცვალსახელები**, მაგრამ მე-ს **ძალიან უფროთხილდებოდა**, ორი მე ვერ მორიგდებოდა ერთადა, სუფრაზე კი არა, კრებებზედაცა, კოწია რომ აამტკვერებდა **მესა**, გოგლას იქ ვეღარ დანახავდით“...

მშვენიერია – პირის ნაცვალსახელით დახატული პორტრეტები...

7. „ეს დიდი დღეა!“ – ბრძანა ოთარ ჩხეიძემ

დიდი დღე – 14 აპრილია 1978 წლისა!...

განმარტა ოთარ ჩხეიძემ: ჩანაწერებს ცხელ გულზე ვაკეთებ... „უკან აღარ ვიხელები, აღარ ვკითხულობ, იმ დღეს ველოდები, როცა რო მოვიცლი დამშვიდებული ანალიზისათვისო“... და

1978 წლის 14 აპრილს „ცხელ გულზე“ ჩაუწერია:

„დღევანდელი დღის მნიშვნელობა ვერ შეფასდება ეგრე ადვილადა... ეს დიდი დღეა“. და დასვა წერტილი და არა ძახილის ნიშანი; წერტილი და არა სამი წერტილი; **იმ დღის სათქმელი სრულად ითქვა...**

დიახ, სულ ეს ათიოდე სიტყვაა იმ დღის ჩანაწერი!...

„**ეს დიდი დღეა**“ – ამ სამ სიტყვაში ისიც ჩანს, როგორია მწერლის დამოკიდებულება ქართული ენისადმი; ქართული ენის მოყვრებისა თუ ქართული ენის მტრების მიმართ... ამ დიდი დღის სუნთქვა გასდევს ამ დღიურებს არაერთი თვისა თუ წლის მანძილზე... ჩვენც გავყვებით ამ სუნთქვას – 14 აპრილის სუნთქვას...

„ეგრე ადვილად ვერ შეფასდებო“ და მომდევნო ჩანაწერი დღიურში 1978 წლის 17 ნოემბრით თარიღდება. ესეც „იმ

დიდ ღღეზე“ ფიქრის გაგრძელებაა; შეფასება არ არის, ისევ ფაქტები 14 აპრილთან დაკავშირებული (14 აპრილიდან წამოსული).

„თქვენი ორგანიზაციიდან გაგირიცხივართ-მეთქი, ხუმრობა ნარევი კილოთი ვუუბნები მორის ფოცხიშვილსა, პარტბიუროს მდივანსა მწერალთა კავშირისა“.

საუბარი მწერალთა კავშირის თავმჯდომარის გიორგი ჟორჟოლიანის კაბინეტში შემდგარა (ვინც ვერ გაიხსენებს ასეთ „მწერალს“, ღლიურის ჩანაწერებით დავეხმარებით – იგი „პარტიის თვალი და ყურია მწერალთა კავშირში, თითქოს ჰკლებოდეთ თვალი და ყური“)...

რა „გარიცხვაზეა“ საუბარი? პარტბიუროს მდივანი განუმარტავს მწერალს: „წესდება ირღვეოდა, წესდება გამოსწორდაო, პარტიის წევრი იმ ორგანიზაციაში უნდა იყოს, სადაც მსახურობსო“... ოთარ ჩხეიძე გორში მსახურობდა... პარტბიუროს მდივანმა თითქოს მოწყალება მოიღო: „მაგრამ თქვენ მოვალე იქნებით დაესწროთ მწერალთა პარტორგანიზაციის სხდომებს“, – მომიგებს ისე, როგორც შეუძუმავებიათ ოფიციალური პასუხი, თუ ვინმე რაიმე უკმაყოფილებას გამოსთქვამსო“...

17 ნოემბრით დათარიღებული ეს ჩანაწერი 14 აპრილთან რა შუაშიაო, შეიძლება იკითხონ.

ჩანაწერი ასე გრძელდება: „ნამდვილი მიზეზი აქ მხოლოდ ისაა, რო ზოგი რამ **თამამი** და **მართალი** ითქვა სწორედ მწერალთა პარტიულ კრებაზედა, **მართალი** და **ეროვნული** ითქვა, **ერის ტკივილისა**, **ერის განწირულობისა** ითქვა“...

რის შესახებ საუბრობს მწერალი? პარტიულ კრებაზე იტყულ რა სიმართლესა და ეროვნულობაზეა საუბარი?

ეს 14 აპრილის ამბავია... „**იმ დიდი დღისა**“...

* * *

გავიხსენოთ, რას მოჰყვა 14 აპრილი და როგორ განვითარდა მოვლენები; რას გულისხმობს მწერალი... მოდით, ამ-

თავითვე ვთქვით, რატომ აქცევს მწერალი ასეთ ყურადღებას 14 აპრილთან დაკავშირებულ ფაქტებს.

ოთარ ჩხეიძეს გადაწყვეტილი ჰქონდა, რომანი დაეწერა – „14 აპრილი“... „გამოცხადებაზე“ საუბრობს... დაბეჭდვის საქმე გართულდა... „არც „გამოცხადების“ იმედი მაქვს რაღა თქმა უნდა... (...) როცა იქნება, გამოქვეყნდება, როცა იქნება... „14 აპრილიც“ თუ მियाშველე, სხვა კიდევ ბევრი რამ გამყვება სანაღვლებელი“... ეს 1988 წლის 5 თებერვლის ჩანაწერია... 10 წელია 14 აპრილზე ფიქრობს...

ესეც 1989 წლის 14 მარტის ჩანაწერიდან: „(...) მესამე წიგნიც რო ვერ მომიტავებია „ჩემი სოფლის ეტიუდებისა“... სხვა რაღას ჩამოვთვლი, – გაჰქრა წუთისსოფელი, გაჰქრა, ანთუ რო ჰქრება აგერ ჩემს თვალწინ, სხვას ვეღარ ჩამოვთვლი რაღა თქმა უნდა, თუშცა ერთი მაინც არ მინდა დამრჩეს: ეს 14 აპრილია... სხვას აღარ ჩამოვთვლი, დანარჩენი ღმერთმა იცოდეს: თუ დამაცადის და დამაცადოს (...)... და მიჰქრის, მიჰქრის ეს უღმერთო დროი, მიჰქრის“.

დიდი დღეა 14 აპრილი და ამიტომაც შეახსენებს ხშირ-ხშირად თავს...

მოდით, უფრო დალაგებით, თანმიმდევრულად გავყვეთ 14 აპრილზე ფიქრს, „ერის ტკივილის“, „ერის განწირულობის“ ამბავს...

* * *

1976 წლის 7 ოქტომბერს მიიღეს სსრკ-ის ახალი (IV) კონსტიტუცია. წერდნენ: „კონსტიტუცია უზრუნველყოფს საბჭოთა ქვეყნის ყველა ერისა და ეროვნების ყოველმხრივ აყვავებასა და განუხრელ დაახლოებასო“ (ქსე, VIII, 1986, 608)... ცოტა ადრე კომპარტიის პროგრამაში ჩაიწერა, უნდა მოხდეს ერებისა და ენების შერწყმაო (ეს იყო „მათებურად“ „დაახლოება“)...

და ყოველივე სიახლე უნდა განეხილათ „საჯაროდ“, უნდა მოეწონებინათ. ო. ჩხეიძის დღიურებიდან: „ყველაზედ უფ-

რო ბნელი ადამიანებიც მიხვდნენ, ქართული ენისა და ქართველი ერის საბოლოო გაქარწყლებას გვიქადის, – დისერტაციების რუსულად დაცვის დადგენილებებმა და თბილისის უნივერსიტეტში ლექციების რუსულად წაკითხვის ცდებმა ყველაფერი გამოააშკარავა“ – ეს 1976 წლის 18 აპრილის ჩანაწერია...

დგას თავის სიმაღლეზე მწერლობა, მწერალთა შეკრებები?... მწერალთა ყრილობაზე საუბრისას ოთარ ჩხეიძე ეპითეტად „ეგრედწოდებულს“ გამოიყენებს... ეს უკვე შეფასებაა... არადა ქართული ენის სიწმინდისათვის ბრძოლა კი არა, გადარჩენაა საჭირო: ვითარება „ქართული ენის საბოლოო გაქარწყლებას გვიქადისო!“...

1976 წელია... დიახ, მზადდება „14 აპრილი“!...

მეთოდურად მზადდება „14 აპრილი“... იყო დრო, როდესაც ენობრივი თუ ეროვნული საკითხები მწერალთა შეკრებებზე განიხილებოდა უპირველესად. იყო დრო, როდესაც მიხეილ ჯავახიშვილს ეპყრა ხელთ მეწინავე დროშა და მოუწოდებდა თანამოკალმეებს: „უდიდესი ამოცანაა ენის დაწმენდა და ამ საქმის პირველი მეთაური ქართველი მწერალი უნდა იყოსო“... და კონსტანტინე გამსახურდია ედგა გვერდით და ამხნევებდა მწერლობას: „ჩვენ – ქართველმა მწერლებმა ხმალი უნდა ვიშიშვლოთ მშობლიური ენის თავანკარობის დასაცავადო“... ახლა რა ხდებოდა?

გვაფრთხილებს ოთარ ჩხეიძე: „გონიერება გვმართებს, დიდი სიბრძნე გადაგვარჩენს, მაგრამ როგორღაო, ყველა საშვალება სიავის ხელშია“...

სიტყვა გაგრძელდა „ეგრედწოდებულ საქართველოს მწერალთა VIII ყრილობაზე“... ტრიბუნაზე მედროვეთა გამოჩენა...

ცალკე გამოყოფს ამ მონაკვეთს:

„ყველაზე უკეთესად რეზო ჯაფარიძე გამოვიდა ყრილობაზედა, უკეთუ ყრილობაც ეს იყო, მეტი არაფერი, სხვა დანარჩენი უვიცური მოხსენებებიდან დაწყებული უკანასკნელ გამოსვლამდისა ანთუ ჩვეულებრივ ტრაფარეტს წარმოგვიდ-

გენდა კომუნისტური პარტიის დიდი ფორმით. და სხვა და სხვა, ანთუ ერთმანეთთან წვრილმან კინკლაობასა“...

და გახაზავს ო. ჩხეიძე, ყველაზე კარგად რეზო ჯაფარიძე გამოვიდაო... რა თქვა ასეთი? –

„რეზომ სხვა ირჩია და ყრილობაც ეს იყომეთქი: ლენინმა თქვაო, **რუსეთის იმპერიაში შემავალი ერების გარუსების ღონისძიებანი** პურიშკევიჩებისა და მათი ჯურის შავრაზმელების პოლიტიკააო, ტომი ესა და ესა, გვერდი ესა და ესაო“...

„მიწისფერი დაედო შაუროს, ახალ პურიშკევიჩსა... რა ამბავს ჩაიტანს მოსკოვსა“...

მწერალი სიტუაციის კიდევ უფრო გამწვავებას ელოდება ამ კუთხით... ეს უკვე წინასწარმეტყველებაა... 1976 წელია...

ოთარ ჩხეიძის აზრით, ეს იყო „ვერედწოდებულ ყრილობაზე“ „ყველაზე უკეთესი“... კი, მერე შევარდნამემ უპასუხა, მაგრამ „პასუხი უსუსურ არგუმენტს ეყრდნობოდა“... – ქართული ენისათვის თუ ვზრუნავთ, რუსულის განვითარებისათვისაც უნდა ვიზრუნოთო...

ახლოვდება „14 აპრილი“...

და მთავარი:

* * *

მოსკოვში მიიღეს ახალი კონსტიტუცია და მოვიდა დირექტივა: მოკავშირე რესპუბლიკებსაც უნდა მიეღოთ ახალი კონსტიტუცია...

მწერალთა კრებაზე ითქვაო –

- თამამი,
- მართალი,
- ეროვნული,
- ერის ტკივილისა,
- ერის განწირულობისაო...

14 აპრილს უსწრებს ის კრება, რომელზეც „ასეთი რაღაცები“ ითქვა...

ის, რაც მწერალს მტკიცედ გადააწყვეტინებს რომანის დაწერას („14 აპრილი!“)... და მწერალი ჩაინიშნავს ყოველივეს მომავალი რომანისათვის...

შევეცადოთ, აღვადგინოთ იმჟამინდელი ვითარება, რასაც მოჰყვა „ის დიდი დღე – 14 აპრილი“.

* * *

საქართველოს რესპუბლიკის ახალი კონსტიტუციის პროექტი მოვიდა მოსკოვიდან – პროექტის მიხედვით ქართული ენა **აღარ იქნებოდა საქართველოში სახელმწიფო ენა**.

ამგვარ აღიარებას ზოგჯერ მხოლოდ ფორმალური მნიშვნელობა ჰქონდა, მაგრამ ამიერიდან ესეც აღარ იქნებოდა...

ამას მოჰყვა „14 აპრილი – დიდი დღე“ – სარომანე თემა...

...აგორდა პროტესტის ტალღა. მოგვიანებით აკაკი ბაქრაძე მოიგონებს მოვლენათა განვითარებას (დავემყარებით კრებულს „14 აპრილი 1978“ – „არტანუჯმა“ რომ გამოსცა 2018 წელს, ანა ბაქანიძემ რომ შეადგინა)...

ოთარ ჩხეიძეს თავისი განზრახვა რომ შეესრულებინა (თუ დამცალდაო...), გვექნებოდა კიდევ ერთი მართალი ისტორია 1978 წლის აპრილის დღეებისა... ისტორია ქართველთა ერთიანობისა და ამ ერთიანობის ძალის წარმოჩენისა...

ფაქტებს შევაშველებთ „ჩანაწერების“ ფრაგმენტებს, მკითხველისათვის რომ ნათელი გახდეს, რატომ იყო „ის დიდი დღე“... რამაც რომანის დაწერა გადააწყვეტინა მწერალს...

* * *

თურმე:

1978 წლის 23 მარტს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტში თათბირზე იხმეს კულტურისა და განათლების მუშაკები (იდეოლოგიური განყოფილების გამგის დონეზე) და „საიდუმლო“ გაანდვის: ხვალ გამოქვეყნდებო ახალი კონსტიტუციის პროექტი; იქვე გაუფრთხილებიათ, რომ არის ცვლილება,

„ამოღებულია ერთი მუხლი, სადაც ეწერა, რომ საქართველოს სსრ-ის სახელმწიფო ენა არის ქართული“ და მოუწოდეს თათბირის მონაწილეებს, სერიოზულად მოჰკიდებოდნენ პროექტის განხილვას და უზრუნველყნოთ საყოველთაო მხარდაჭერა... შეკითხვაზე, რატომ მოხდა ეს, – რატომ გაგვიუქმეს სახელმწიფო ენა – ცკ-ის განყოფილების გამგეს უპასუხია, „წინა კონსტიტუციაში მოკავშირე რესპუბლიკათაგან ეს მუხლი მხოლოდ ქართველებსა და სომხებს გვქონდა“ და იმპერიამ წყალობა მოიღო ჩვენზე, რომ გავგათანაბრეს სხვებთანო... ცხადია, ცინიზმიც გამიზნული იყო...

მოგვიანებით ამ ფაქტს კომპარტიის მეხოტბებმა ასეთი ინტერპრეტაცია მისცეს: მთავრობამ წინასწარ შეამზადა საზოგადოება სერიოზულ პრობლემასთან შესახვედრად და „ბუნტის“ პროვოცირება მოახდინა ამ თათბირზე... ძნელი სათქმელია... ომის შემდგომ გმირობას ბევრი იბრალებს... ფაქტი ერთია: ერთადერთი, ვინც იმ თათბირზე მძაფრი პროტესტი გაბედა, აკაკი ბაქრაძე იყო! მას უცდია დასაბუთება ამგვარი ცვლილების მავნებლური მიზნებისა და დაასკვნა თურმე: **„ქართველი ხალხი არ დაუშვებს კონსტიტუციურ შეურაცხყოფას!“**

ამ პროტესტს თათბირზე ვითარება დაუძაბავს... ა. ბაქრაძეს მხარი დამსწრეთაგან (კულტურის, ხელოვნებისა და განათლების მსახურნი იყვნენ!) ხმამაღლა ვერავინ დაუჭირა... ასე იშვა და აგორდა საპროტესტო „გუნდა“, რომელიც მალე ზვავად იქცევა...

ეს ამბავი ქალაქს სასწრაფოდ მოედო... კონსტიტუციის პროექტი მეორე დღეს უნდა გამოქვეყნებულიყო...

24 მარტს გაზეთ „კომუნისტში“ დაიბეჭდა ახალი კონსტიტუციის პროექტი... ბომბივით გავარდა 75-ე მუხლის ამბავი: ენას გვართმევენ ქართველებსო... ქართული ენისადმი ქართველი კაცის დამოკიდებულებისა და აკაკი ბაქრაძის ავტორი-

ტეტის წყალობით აგორებული საპროტესტო აზრი ძალას იკრებდა...

იმავე დღეს, 24 მარტს, ცკ-ში ისევ იკრიბებიან – კულტურისა და ხელოვნების, განათლებისა და მეცნიერების მუშაკები, პარტიული აქტივი... კრებას ეღუარდ შევარდნაძე უძღვებოდა... მკაცრი დავალება მიიღეს: ერთსულოვანი მხარდაჭერა უნდა უზრუნველყოთ... ბევრი ცნობილი პიროვნების ავტორიტეტი და ღირსება გაწირა ე. შევარდნაძემ იმ კრებაზე, როცა პიროვნულად მოსთხოვა მათ თავიანთი აზრის გამოთქმა... ერთ-ერთ ცნობილ მოღვაწეს ისიც უთქვამს, მეტი ბედნიერება რა გინდათ, რუსული იქნება სახელმწიფო ენაო... (ა. ბაქრაძე გვარებს არ ასახელებს „მოგონებაში“, თანამდებობებს – ზოგჯერ კი...).

შეკრებაზე ვითარება მაშინ დაიძაბა, როცა სიტყვა აკაკი ბაქრაძემ მოითხოვა... „75-ე მუხლს არ მიიღებს ქართველი ხალხი... ჩვენი ხალხი მოიქცევა მდგომარეობის შესაბამისად!“ – ეს იყო დასკვნა, რომელიც ვრცელ მსჯელობას მოაყოლა აკაკი ბაქრაძემ... მოულოდნელობას თავისი ეფექტი ჰქონდა... მაგრამ მერე ხელისუფლების საამებლად ერთმანეთს ასწრებდნენ თურმე „უკუღმართი“ აზრის დაგმობას...

დიდად ცნობილ მეცნიერს უთქვამს: „მე გამაკვირვა ბაქრაძის გამოსვლამ. ჩვენ ყველამ ვიცით, რომ სახელმწიფო ენა არის რუსული და უხერხულიც კი არის სახელმწიფო ენად ქართული მოვითხოვოთ. ჩვენი კონსტიტუციის თანახმად არავინ გვიკრძალავს ქართულად ლაპარაკს და ეს უდიდესი მიღწევააო“... თუ რა საფრთხის წინაშე იდგა ქვეყანა, ამ კომენტარიდანაც ჩანს...

იწონებდნენ კონსტიტუციის პროექტს; გმობდნენ ა. ბაქრაძის „უკუღმართ“ პოზიციას...

კრება ე. შევარდნაძემ შეაჯამა და დაასკვნა: „75-ე მუხლი არ შეიცვლებაო“...

ა. ბაქრაძე იგონებს: „მომავალი ამბებისათვის ამ კრებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. თბილისში თვალის დახამხამებაში გავრცელდა მისი ამბავი... დაიწყო საზოგადოებრივი აზრისა და კომუნისტური პროპაგანდის ბრძოლა“... პროგრესული აზრი ნოციერ ნიადაგში მოხვდა...

26 მარტს ცკ-ის დადგენილება გამოქვეყნდა: მოსახლეობისაგან მოითხოვდნენ ერთსულოვან მხარდაჭერას...

და დაიწყო საჯარო განხილვათა სერიები... წახალისება მხარდამჭერებისა და შეჩვენება მოწინააღმდეგებისა...

პირველი საპროტესტო გახმაურებული შეკრება თბილისის უნივერსიტეტში შედგა: 30 მარტს გაიმართა თსუ ახალი ქართული ენის კათედრის სხდომა. დოცენტმა **ბესარიონ ჯორბენაძემ** სცადა, მეცნიერულად დაესაბუთებინა 75-ე მუხლის აბსურდულობა... (ტექსტი მოგვიანებით დაიბეჭდა ჟურნალში „ბურჯი ეროვნებისა“ 1996, №4)... იყო სხვა გამოსვლებიც... მომხსენებელმა თავისი ხელით ჩაიტანა მოხსენების ტექსტი პარტკომში... ეს იყო **საგანმანათლებლო სისტემაში პირველი საპროტესტო შეკრება**... სტუდენტებში საპროტესტო აზრი უკვე გაღვივებულია... ქართული ენის კათედრის სხდომამ საპროტესტო მუხტი გაზარდა... ბრძოლის მიზანს მეტი სინათლე შესძინა...

31 მარტს „ლიტერატურული საქართველო“ აქვეყნებს ინფორმაციას, რომ **მწერალთა კავშირში კრება ჩატარდა და მწერლებმა მხარი ახალ პროექტს დაუჭირესო**... ეს იყო, როგორც ოთარ ჩხეიძე იტყვოდა, „პარტიის თვალისა და ყურის“ მიერ ორგანიზებული კრება... აღშფოთდნენ მწერლები: თურმე, მწერალთა სახლის მომსახურე პირები შეუკრებიან, შემთხვევით შესწრებიან რამდენიმე მწერალი... როცა იონა ვაკელს, მურმან ლებანიძესა და ნოდარ წულეისკირს პროტესტი გამოუთქვამთ 75-ე მუხლის გამო, კრება სასწრაფოდ დაუხურავთ... ინფორმაცია კი გაავრცელეს, მწერალთა კავშირი მხარს

უჭერსო... აღშფოთებული **მწერლების ნამდვილი კრება 12 აპრილს** ჩატარდა... ვიტყვით ქვევით... მივეყვით ქრონოლოგიურად.

მანამდე დულს ქალაქი... **4 აპრილს** გაიმართა **ენათმეცნიერების ინსტიტუტის** საერთო კრება. ეს იყო მეცნიერებათა აკადემიის სისტემაში პირველი საპროტესტო შეკრება. მოხსენება პროფ. თინათინ შარაძენიძემ გააკეთა (ტექსტი დაიბეჭდა ზემოხსენებულ ჟურნალში – „ბურჯი ეროვნების“, №4, 1996 წ.); საკმაოდ ხანგრძლივად გაგრძელდა დასაბუთებული მსჯელობა, რა მნიშვნელობა აქვს ენას ერისთვის; რას ნიშნავს სახელმწიფო ენა და რატომ უნდა იყოს ქართული ენა სახელმწიფო ენა... იყო სხვა გამოსვლებიც... კრების ოქმი გაიგზავნა პარტიის რაიკომში... აკადემიკოსი **არნოლდ ჩიქობავა** კრებას ვერ დაესწრო: პირადი საპროტესტო წერილი გაუგზავნა მთავრობას... შემოფოთდნენ პარტიული ამხანაგები... პარტრაიკომის ინსტრუქტორი (პოეტი იყო ერთი...) ცდილობდა დაეყოლიებინა ინსტიტუტის პარტკომი პოზიციის შეცვლაზე... ამოდ... იმჟამად ფილოსოფიის ინსტიტუტში ემზადებოდნენ კრებისათვის; ამ ინსტრუქტორს დაურეკავს – „ისეთი სისულელე არ ჩაიდი-ნოთ, რაც ენათმეცნიერებმა გააკეთესო“...

ერთ აკადემიურ ინსტიტუტში 4 აპრილამდე ჩაატარეს კონსტიტუციის მხარდამჭერი კრება... ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ამბები რომ გახმაურდა, აიძულეს ადმინისტრაცია, განმეორებით განეხილათ პროექტი...

საპროტესტო მუხლი განსაკუთრებით სტუდენტობაში იზრდებოდა...

ასევე გახშირდა **11 აპრილს ისტორიის ინსტიტუტში** გამართული კრების ამბები. მომხსენებელი პროფესორი **ზაზა ალექსიძე** იყო... სულ რამდენიმე განხილვა იყო ასეთი ხმაურიანი...

აკაკი ბაქრაძის მიერ აგორებული პროტესტის გუნდა ზვავის სახეს იღებდა...

და ისევ მწერალთა კავშირი.

12 აპრილს მწერალთა დიდი ნაწილის პრინციპული მოთხოვნით გაიმართა „მართალი“ კრება; სადაც ითქვა, როგორც ოთარ ჩხეიძე შეაფასებს, „თამამი და მართალი, ეროვნული, ერის ტკივილისა, ერის განწირულობისა!“... პარტორგანიზაციის კრება დაარქვეს, ხალხი რომ ცოტა მისულიყო... არ უშველა ამ „ფანდმა“... მთავარი მომხსენებელი **ნოდარ წულეისკირი** იყო... ეს ის სიტყვაა მწერლისა, ხელნაწერის სახით რომ გავრცელდა საქართველოში... დიახ, საქართველოში... ეს კრება იყო ყველაზე მძაფრი და მკვეთრი გამოხატულება საპროტესტო აზრისა... ზოგმა მწერალმა კავშირის წევრობის წიგნაკიც კი დათმო... მომხსენებლის ძირითადი დასკვნა ეს იყო: „ახალი კონსტიტუციის 75-ე მუხლი არ გამოხატავს ქართველი ხალხის ნებას, არ შეესაბამება ჩვენს კულტურას და ისტორიას, შეუფერებელია წესიერი საზოგადოებისათვის“. საოცრად ემოციური იყო ნოდარ წულეისკირის მოხსენების დასკვნითი ნაწილი; რამდენიმე ფრაგმენტი:

„დამთავრდა ჩემი შვიდწლიანი მძიმე ომი. დამთავრდა იმით, რითაც დავიწყე, ქართული ენის დასაცავად ავიღე ხელში ფარ-ხმალი და სწორედ ქართული ენა წამართვეს“... „ისლა დამრჩენია, წავიდე პარტიიდან, მონაწილეობა მაინც არ მივიღო იმ საქმეში, რაც არ მწამს და არ ვეთანხმები!“... „რას ვიზამთ, ასეთია ჩვენი სვედრი, ასეთი უფლებანი და თავისუფლებანი მოგვეპოვება!... მე არავის ვეჯობრები სამშობლოს სიყვარულში, არც დაფნის გვირგვინს მიველტვი, არც ეკლისას!“

ეს იყო საპროტესტო ცეცხლზე ნავთის დასხმა... მიხეილ ჯავახიშვილი წერდა თავის დროზე, ქართული ენის გადასარჩენად ბრძოლას მწერლები უნდა ჩაუდგნენ სათავეშიო; ეს სულისკვეთება ტრიალდება მწერალთა კავშირში 12 აპრილის შეკრებაზეც... „ქართველმა მწერალმა უნდა იბრძოლოს. ცალ ხელში ხმალი ეჭიროს, მეორეში ხელში – კალამი. თუ ქარ-

თველ მწერალს ბრძოლა არ შეუძლია, ტაში მაინც არ უნდა დაუკრას!“... ეს უკვე ნოდარ წულუისკირმა თქვა... „ოცზე მეტი კაცი გამოვიდა სიტყვით, მეც ვთქვი მწერალთა კავშირში სიტყვაო“, – მშვიდად დაამთავრებს მოგონებას აკაკი ბაქრაძე-ზე... არადა ამ კრებამ ფაქტობრივ დაასრულა ე. წ. „მოსამზადებელი პერიოდი“ 14 აპრილისა... ასე რომ, ცკ-ის კრებიდან მოყოლებული მწერალთა კრებამდე ქართულ საზოგადოებრივ აზრს აკაკი ბაქრაძემ უწინამძღვრა... საბედნიეროდ, მრავლად იყვნენ მისი თანამოაზრენიც... სპეცსამსახურებს მძიმე ღლეები ეღვათ...

ორ ღლეში 14 აპრილი გათენდებოდა...

14 აპრილი – „რომლის მნიშვნელობა ვერ შეფასდებო ასე ადვილად“ – ჩაინიშნავს ორი ღლის შემდეგ მწერალი...

ის, ვისაც 1956 წლის მარტის ტრაგიკული ღლეები ახსოვდა, უბედურების მოლოდინით შესცქეროდა მოვლენების განვითარებას და ამიტომაც 14 აპრილს ფაბრიკა-ქარხნები მიატოვეს და შვილების გვერდით დადგნენ მშობლები რუსთაველზე...

და მოხდა ის, რასაც ბევრი ვერც ინატრებდა: – საბჭოთა იმპერიამ უკან დაიხია (მგონი პირველად თავის არსებობის მანძილზე)... ღლესაც თვალწინ მიდგას რუსთაველზე გაჩერებულ ტროლეიბუსზე შემომსხდარი პატარა ბიჭები – ხელში ეჭირათ შავი ჩანთები, რომლებზეც ცარციით იყო წაწერილი – „დედაენა“...

როგორც ხშირად ხდება ხოლმე, ბრძოლის შემდეგ „გმირთა“ რაოდენობა დღითიდღე იზრდებოდა... ბევრი ისეთი ვინმეც იბრალებდა „სარღლობას“, 14 აპრილის წინა ღლეებში აშკარად თუ ფარულად გულმოდგინედ რომ არწმუნებდა საზოგადოებას, ახალი კონსტიტუცია დიდი სიკეთეაო, ბედნიერებას მოგვიტანსო და მხარი დაუჭიროთო... იმდროინდელმა პრესამაც არაერთი ასეთი სახელი „უკვდავყო“, აღფრთოვანებული რომ მოგვიწოდებდა პროექტის მხარდაჭერისაკენ...

მეტიც, დემონსტრაციის დაწყების წინაც კი ცდილობდნენ სტუდენტების გადარწმუნებას... დემონსტრანტებს კოსტავას ქუჩაზე, ბელინსკის კუთხეში, რამდენიმე „მოღვაწე“ დახვდა და ნუ წახვალთ წინო, სთხოვდნენ, ნუ ილუპავთ თავსო... ბევრი მათგანი მეორე დღეს ხმამაღლა ამაცობდა, ჩვენ რომ არ გვეთავკაცა, ვერ გავიმარჯვებდითო...

* * *

და მოვიდეთ მას პირველსა სიტყვასა ზედა...

14 აპრილი ამიტომ იყო დიდი დღე... სარომანე ამბავი...

ცოტა მოგვიანებით ჩაწერს ო. ჩხეიძე (27. VI-1988), მაგრამ ამ დღესაც მიესადაგება (და ყველა „ომს“ ალბათ...): „ახლა ბევრი თამაშობს გმირის როლსა, წარსული გმირისა, – მე ვიყავიო...“ რას ვიზამთ... ჩემს ბავშვობაში ქუთაისში გაგონილი მახსენდება: მავანს უთხრეს, რას აკეთებ, სირცხვილიაო და – მე თუ არ მრცხვენია, მაინც სირცხვილიაო?...

მწერალთა პარტიულ კრებებზე ეს ითქვა – „თამამი, მართალი, ეროვნული, ერის ტკივილისა, ერის განწირულობისა“ და ამიტომაც ჩაინიშნავს მწერალი:

„სხვა ყველა სახის კრებები თუ დისკუსიები აკრძალეს. მწერალთა კავშირში, გააუქმეს და ისე აკრძალეს, ეს ერთილა დარჩა, პარტიული კრებალა დარჩა და იქ გადაინაცვლა ყოველგვარმა უკმაყოფილებამ, იქ დაირღვა დადგენილი შტამპი, ამათი პარტიული შტამპი, ბრმა მორჩილების შტამპი და აი, მოშალეს ესეცა“... „გაფანტესო მწერლები“ – ყველა გაამწესეს იმ პარტიულ ორგანიზაციაში, სადაც მსახურობდნენ... განმარტავს მწერალი: „ხოლო სამსახურით ჰო ყველა მსახურობს, უსამსახუროდ ჰო შიმშილით ამოსძვრება სული ქართველ მწერალს“...

და როგორც იტყვის მწერალი, „მე გორს მიკრეს თავიო“...

ესეც იმ „დიდი დღის“ „წყალობაა“...

„ეს ერთი ვარამიც მოიშორეს, გაფანტეს მწერლები, საბოლოოდ გაფანტეს“...

* * *

მთავარი ერთი-ორი აგურის გამოცლა იყო... გაივლის დრო და ამ დაწყებულ საქმეს მერე „დიდებულად“ განაგრძობენ, დაშლიან მწერალთა კავშირს, წაიღებენ მწერალთა სახლს... მაგრამ ამას ოთარ ჩხეიძე ვეღარ მოესწრო (საბედნიეროდ მისდა თუ საუბედუროდ...).

დავუბრუნდეთ ისევ დღიურებს და „იმ დღეს“... 1978 წლის 17 ნოემბრის ჩანაწერი ვრცელია... 14 აპრილიდან მოდის...

14 აპრილმა პრობლემები შეუქმნათ „მაღლა!“ „აქამდე თუ რაიმე ნებავდა ცენტრალურ კომიტეტსა, დარბევა ვისიმე, განადგურება ვისიმე ან რისამე, ამით აკეთებდა, ამის საშვალეობითა, და უმტყუნა ამ საუცხოო საშვალეობამა, ამ საუცხოო საფარმა ყოველგვარი სიცრუისა და დანაშაულისა უმტყუნა, შემობრუნდა, გადაიქცა მამხილებლადა – საგულისხმო ესაა, საგულისხმოა და დამაფიქრებელი!“

ესეც 14 აპრილის თანმდევი ფიქრია დღიურებში: „ამათ თუ რაო?... – ესენი ჰო ბედნიერები არიან!... აგერ გამართეს კომედია, საბჭოთა ლიტერატურის დღეების სახელითა, ტრაგიკომედია გამართეს, ანუ იზეიმეს მონობა, იზეიმებენ კიდევ და კიდევ, გამოძღვებან კიდევ და კიდევ, გამოიჩინებან კბილებსა და კიდევ იგივე ზეიმს მოაწყობენ მონობისა“... ამიტომ გაფანტეს მწერლები, რომ ხელი არ შეუშალონო...

* * *

19 ნოემბრის ჩანაწერი:

იტალიიდან მიხეილ თამარაშვილის ჩამოსვენების ამბავს ჰყვება მწერალი... მოსკოვის გარეშე დაკრძალვის უფლებაც არა გვაქვსო...

„და აი ვერ გადაუწყვეტიათ: ახალციხეში თუ დაკრძალავდნენ... (...) თბილისში დაკრძალვის ემინიათ...“ „მთაწმინდალო თუ უნივერსიტეტის ეზო, – ემინიათ ამ ორივესი!

ისედაც რო ეშუქრებიან უნივერსიტეტსა?!

850 სტუდენტი ზედმეტია, 850 სტუდენტი უნდა გაირიცხოსო...

ეს ალბათ **აპრილის სია** იქნება...“

ისევ 14 აპრილი – დიდი დღე...

„ეს ალბათ **უკვე გადაუწყვეტიათ**“ – „აპრილის სია“ იგულისხმება; ხოლო ის – თამარაშვილის დაკრძალვა – „ის მაინც ვერა, თამარაშვილის დაკრძალვა ვერ გადაუწყვეტიათ!“...

14 აპრილმა ბევრი საფიქრალი გაუჩინაო ხელისუფლებს: „რამდენი „საბჭოთა ზეიმი“, „საბჭოთა ინტერნაციონალიზმის ზეიმი“ უნდა მოაწყონ ამ ჩვენმა ხელმძღვანელებმა, ანთუ რო გაანელონ თუ გააბათილონ ეს **გამხნეება ქართული სული-სა**“...

14 აპრილი – „დიდი დღე“, **„გამხნეება ქართული სულისა“**...

1978 წლის 23 დეკემბერია...

„აი და ჰა, ჩათავდა ეს წელიწადიცა, ბევრი რამ ვეღარც აქ ჩავინიშნე, ვერც ისე მოვასწარი ბევრი ვერაფერი, როგორც ყოველთვისა და ჩვეულებრივ თუ როგორცაა“...

ეს უკვე ბოლო ჩანაწერია 1978 წლისა, „14 აპრილის წლისა“:

„და იწურება ეს წელიწადიცა... **1978 წელი... დიდი წელიწადი, დიდი წელიწადი!**... ისევა ცოცხლობს ქართველი ხალხი, ცოცხალი ეგებება მომავალ საუკუნესა, ვის ეგონა თუ გადაურჩებოდა ამ სივიჟისა და სიბილწის საუკუნესა, ვის ეგონა?!“

დაიჩვილებს ერთგან: „ჩემი საშველი არ იქნება, სანამ არ იქნება ჩვენი საშველიო“... ქვეყანას თუ ემშველება, მწერალსაც ემშველება!...

* * *

„დიდი დღის“ **წლისთავი ახლოვდება...** არ ისვენებს, თუ ვერ ისვენებს ის „ვილაცა“... არ ასვენებს, „14 აპრილი“... დღიურიდან (30 მარტი 1978 წ.):

„ინსტიტუტის საბჭოს სხდომაა...

„ლიტერატურისა და ისტორიის სპეციალობებზე სესერეკას ისტორია რუსულად უნდა იკითხებოდესო“ – რექტორი აცხადებს.

„რატომო, – შევძახი ადგილიდანა, – ქართულად ვერ გაიგებენ?!“ რექტორი იბნევა, სხვაგვარი შეკითხვისათვის თუ სხვაგვარი რეაგირებისათვის ეგება მზადაა, ამისი პასუხი ცოტა ძნელია, – ვერ გაიგებენ ქართულადა?! (...) იბნევა და დადგენილებასა თუ ბრძანებას წამოავლებს ხელსა (...)

„ბრძანებაა თუ დადგენილება, ერთი კაცი გამოსცემს, ჩვენ ერი ვართ!“ – შევძახი გულმოსული, თვალს მოვაავლებ საბჭოს წევრებსა, რამ გააქვავათ, რატომ არავინ ამყვება-მეთქი (...) ყველაფერზე თანხმდებიან, ელიუტინი და ჯიბლაძე რაო, რექტორი რო იტყვის, სიგიჟეც რო თქვას, – რა დაუშლის, – უარს არ არიან არაფერზედა“ (ელიუტინი – განათლების მინისტრია სსრკ-ისა, ჯიბლაძე – საქართველოსი – გ. გ.).

ანდა: „მეტი გამოთავყანება აღარც შეიძლება“, – მწერალი მაინც ბედნიერია, რომ – „მადლობა ღმერთსა, სხვაგან მაინც გადარჩენილა ხალხი, მადლობა ღმერთსა“...

1979 წ. 14 აპრილი. „წლისთავია“ – საუბრობს 14 აპრილზე, მაგრამ არ ახსენებს 14 აპრილს – ადვილი ასახსენებია: სხვა რაზე შეიძლება საუბარი ამ პერიოდში, ამ ვითარებაში?...

„ყველაფერი იღონეს, რო წლისთავი არ აღნიშნონ, ხალხი არ გამოვიდეს ქუჩებში, თავიანთი კონსტიტუციისაც ემინი-

ათ, რა დღეში არიან, რა ყოფაში არიან?... – ანალიზი უნდა ამას თავისი“... – ახლა ჩაინიშნავს ჩასანიშნსა, ანალიზი ჩაფიქრებულ რომანში იქნება... მთავრობა ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლებასთან დაკავშირებით გარკვეულ ინიციატივებს იჩენს... მწერალი არ ენდობა, ეჭვის თვალით უყურებს... „ის ბრძანება თუ დადგენილება ჯიბლაძეს დააბრალეს, თვითნებურად მიიღო ელიუტინის ბრძანების შესაბამისად“ (როგორც ჩანს, რუსულად სწავლების დადგენილებას გულისხმობს – გ. გ.)... (...) ისიც იღონეს, სასწრაფოდ შეთხიანეს დადგენილება ქართული ენის განვითარებისათვის... თვალისახვევაა რაღა თქმა უნდა, კიდევ მეტი სიფრთხილე გვმართებს“.

„ანალიზი უნდა ამას თავისი, ოღონდ ახლა ამის თქმა მინდა“... მთავარი სათქმელი და ანალიზი შემდეგისათვის გადაიდება... ზემოთაც გავიხსენე, 10 წლისთავზე იტყვის, „14 აპრილიც“ თუ მივაყოლო“... ფაქტია, **14 აპრილი** დიდი საფიქრალია მწერლისა, **14 აპრილი** – ანუ **ქართული ენა!**...

14 აპრილზე ფიქრი გასდევს დღიურებს მთელი ათწლეულის მანძილზე და მერეც...

1988 წელია. 5 თებერვალს დაიჩვილებს – ჩანაფიქრს „14 აპრილიც“ თუ მივაყოლო...

9 თებერვალს ამასაც იტყვის – „რა ეშმაკად წამოვიკიდე ამდენი რამა, ანთუ რას დამესია ეს ამდენი სიუჟეტი იმთავიდან აქამომდისა? ძალაც აღარ შემწვევს და მოსვენებაც აღარ მიხერხდება“

და იქვე: „(...) XX საუკუნის რუსეთი, სიგიჟისა და აღვირახსნილობის უიშვიათესი ნიმუში“ – ეს მიზეზია, სათავე ჩვენი უბედურებისაო: „ჩვენ რაღას გვერჩოდა ღმერთი, ამას რას მიგვაგლო, ამას რას მიგვანარცხა თუ შეგვანარცხა“...

„იმათ გონებას აწვევს უკუნი და ამ უკუნში ვართ ჩათრეულნი. ღმერთო დიდებულო!... ღმერთო დიდებულო!... რა ცოლვა გვქონდა!...“

მაინც იმედოვნება სჯობს უიმედობასა,
მაინც იმედი უნდა ვიქონიოთ,
ანთუ რის იმედი?...
დაგაღწევთ თავსა ამ რუსულ უკუნეთსა?...

ღმერთო!... ღმერთო!...“

ეს 27 ივნისის ჩანაწერია (იმავე 1988 წლისა)...

ზემოთ 14 აპრილის ამბის მოყოლისას ცრუგმირებზე ვი-
საუბრეთ (გვ. 38)... ეს თემა ამ ჩანაწერსაც მიჰყვება... აღშფო-
თებული, კოლეგების ქმედებით აღშფოთებული... ესეც იმ სუ-
ლისკვეთების გამოვლენა მგონია, 14 აპრილის სულისკვეთები-
სა... თუმცა 14 აპრილიც და მერეც (მანამდეც) ცრუპატრიოტ-
თა, ცრუგმირთა ასპარეზად იქცა... ეს ლუპავს ენასაც, ერსაც,
ქვეყანასაც...

„ახლა ბევრი თამაშობს გმირის როლსა, წარსული გმი-
რისა, – მე ვიყავიო... ეს (ერთ მწერალს გულისხმობს – გ.
გ.) ყველაზე მომეტებულადა თამაშობს, შემთხვევას არ უმ-
კვებს, ყველგან და ყველაფერში საბაბს ეძიებს, რო იყვიროს:
მე ვიყავიო... მე ვიყავიო!... იქით კიდევ სხვები გაჰყვირიან: შენ
არაო და მე ვიყავიო... გაჰყვირიან და გაჰყვირიან, ისე და იმ
სიმაღლეზე, რო ჩაახშონ სხვანი, ყველანი ჩაახშონ... ყველას
უნდა რო ყველა ჩაახშოს და გაისმის ერთი... ანთუ არაფერიც
არ გაისმის, –

ჩხავილიდა გაისმის, ჩხავილი, ჩხავილი, ჩხლევწილი
ყელის ჩხავილი... **ეს ცრუდედები!... ვაგლახ, საქართველო,
ვაგლახ ერო დაობლებულო, დაობლებულო და გაჩანაგებულო!
ეს ცრუდედები!...**

დაობლებული სკა და ცრუდედები!...

აი რომანი...

აი რომანი!...“

გაილია ათწლეული „იმ დიდი დღიდან“...

ამას 1989 წლის 14 მარტს იტყვის: „თუმცა ერთი მა-
ინც არ მინდა დამრჩეს: ეს 14 აპრილიაო“...

„მევე რო ვიჩქარო, რო მოვასწრო, თუნდაც რო მცირე დროშია; რაც რო ჩემთვის გაუმეტებია, იმ დროშია რაღა თქმა უნდა... და მიჰქრის, მიჰქრის ეს უღმერთო დროი, მიჰქრის!“...

ეს „14 აპრილზე“ ფიქრმა ათქმევინა...

თუ მოვასწარიო და... ვერ მოასწრო...

არაა გასაკვირი: გახსოვთ, იმ 14 აპრილს რა ჩაიწერა? „დღევანდელი ღღის მნიშვნელობა ვერ შეფასდება ასე იოლადაო“... ათწლეული გავიდა და... ოთარ ჩხეიძემაც ვერ შეაფასა... „ასე იოლადა“... ქართული ენის შესახებაა საუბარი და ოთარ ჩხეიძესაც კი მეტი დრო დასჭირდა „ამ ღღის მნიშვნელობის შესაფასებლად“... არ ეყო დრო... ვერ მოასწრო...

ვერ შეძლო ქართული ენის ღიღმა ჭირისუფალმაც და...

„დასცინისო ენას“...

8. „დავადწევთ თავს ამ რუსულ უკუნეთსა?“

ვთქვით: სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე კრიტიკოსთა ყურადღების ცენტრში მოექცა; არც კოლეგა-მწერლები „აკლებდნენ ყურადღებას“... ჩაუწერია ერთგან: „მე ჩემი ღღენი მწერლები მმტრობდნენ, მწერლები მასმენდნენ, მწერლები მესხმოდნენ თავსა, გაყიდული მწერლები, სულითხორცადვე გაყიდულები, ისინი მაპირისპირებდნენ ხელისუფლებასთან და მერე მებრძოდნენ ხელისუფლების სახელითა თუ დავალებითა ხელისუფლებისა“...

რა ხდებოდა?

მწერლობაში გადადგმული პირველი ნაბიჯების სითამამე, გაბედულება, ორიგინალურობა თემატიკისა თუ სტილისა – ეუცხოვათ და ეუცნაურათ...

სხვა თვალთ დაუწყეს ცქერა...

„გააფრთხილა“ კიდევ ერთხელ უშიშროების სამსახურის ნაცნობმა თანამშრომელმა: „ისე იცოდეთ, შენ ჩვენთან დისიდენტადა გთვლიანო“...

„რატომო“, – გაუკვირვებია მწერალს...

„აი, ბუნდოვნად რომ წერს, იქ გვაპარებსო“...

ვითომ მხოლოდ სტილი (ენობრივი თავისებურება) იყო ამის მიზეზი?...

„ჩანაწერებიდან“:

„ტინის ხილი“ იბეჭდებოდა (ეს ამბავი ზემოთაც გავიხსენეთ). კორექტორებს (!) აურბენინებიათ ღირექტორთან – ნახეთ რა წერიაო: „რაც რო არაბობას არ ჩაუდენია... (...) მეცხრამეტე საუკუნეში ის ჩაიდინესო“... ნახეთ რას გულისხმობსო...

ან უნდა გაჩერდეს წიგნი, ან... დანაწევრებით იტყვის მწერალი – „ახლა ეს ადგილი მახინჯდება წიგნშიო“... დამინტერესა ამ „დამახინჯებულმა ადგილმა“ (რა დაათმობინეს... I ვარიანტი იხ. აქვე გვ. 21)

და ცოტა „გააბუნდოვანა“ ეს ადგილი: „არაბობას რაც რო არა, მონღოლობას რაც რო არა, სპარსობასა და თურქობას რაც რო არა, ის ჩაედინა შემდგომსა საუკუნეებსა, სხვა საუკუნეებსა...“ (სამტომეული, ტ. I, 1986, 354)...

პირდაპირი მინიშნება რუსობაზე ირიბით შეიცვალა... „გააბუნდოვანა“ – აი, ამ „ბუნდოვანებას“ უწუნებენ კრიტიკოსებიც, ცენზორებიც, სუკის თანამშრომლებიც – „გვაპარებსო“, ვერ ვიგებთო... ასე ყალიბდებოდა „იძულებითი სტილი“ (ნ. გელაშვილი)... და ებრძვიან მწერალს...

შინაარსობრივი „ბრძოლა“ არაა იოლი – მეტი ცოდნა, გამოცდილება, ლოგიკა საჭირო...

იყო ასეთი ფაქტი: სოციალისტური რეალიზმის პრინციპებით უნდა წერო, – ურჩია (თუ გააკრიტიკა) უფროსმა კოლეგამ... ირონიულად ჩაეკითხა მწერალი, – რას ნიშნავს სოციალისტური რეალიზმიო და დაიბნა „კოლეგა-კრიტიკოსი“ – აი, მე რომ ვწერ, ისეო...

ამიტომ იყო ძნელი შინაარსობრივი კრიტიკა...

აი ენა, სტილი – „იოლია“. „არ მომწონსო“, იტყვის მეორე კოლეგა და დაამთავრებს „კრიტიკას“...

ასე სდებენ ბრალად „ენობრივ ნატურალიზმს“, ათამაშებს ენასო, დასცინისო... და მსგავსი ბრალდებანი „განსჯას არ საჭიროებს“, „არგუმენტაციას არ საჭიროებს“...

ისე წარმოაჩენენ, თითქოს მწერალს ენა არ ადარდებს, ენაზე არ ფიქრობს, ენას არად ავლეს...

არადა, არ მეგულება მეორე მწერალი, თავისთვის, დღიურებში რომ ასე გოლებდეს: „ვაი საცოდავო ქართულო ენაო!“...

ენა, ერი და ქვეყანა – „ერთმანეთზე რომ ჰკილია“, ერთის ბედი მეორისა და მესამის ბედს რომ ჰგავს, რომ განსაზღვრავს, ამის შესახებ ბევრს არც უფიქრია...

ბევრი რომ არ ვისაუბრო და არ გადავღალლო მკითხველი, შევეცდები „ჩანაწერების“ მიხედვით ამ კითხვებს გავცე პასუხი (რას გვეუბნება ამის თაობაზე „ჩანაწერები“):

- რა დღეშია ქართული ენა?
- ვინ არის „შემოქმედი“ ამ ბედისა?
- რა ეშველება ქართულ ენას?

ანუ – საიდან მოდის

მტერობა ენის,
მტერობა ერის,
მტერობა ქვეყნის...

1988 წლის 27 ივნისს ჩაუწერია მწერალს:

„შუქი არ სჩანს. კოპერატივები შუქი არ არის. ჩვენთვის ჰო არა და არა, რუსებისა არ ვიცი, ანთუ რა ცოდნა უნდა: იმათ გონებას აწევს უკუნი და ამ უკუნში ვართ ჩათრეულნი. ღმერთო დიდებულო!... ღმერთო დიდებულო!... რა ცოდვა გვქონდა!... რა ცოდვა გვქონდა!...“

მაინც იმედოვნება სჯობს უიმედობასა,
მაინც იმედი უნდა ვიქონიოთ,
ანთუ რისი იმედი?...

დავალწევთ თავს ამ რუსულ უკუნეთსა?...

ღმერთო!... ღმერთო!...“

1982 წლის 17 ნოემბერს ჩაუწერია:

„ღმერთო, ღმერთო დიდებულო, რა უბედურებაა მწერლობა რუსის ბატონობის ქვეშა!... რა უბედურებაა!...“

ესეც ჩაძაღღაო, – პაპაჩეში ასე იტყოდა ხოლმე. რუსი მოკვდა და რუსი ჩადგაო, – ამასაც პაპაჩეში იტყოდა ხოლმე.

ადრე ამბობდნენ, – თათარი მოკვდა, თათარი ჩადგაო. საშველი არაა...

გინდა ჯვარს ეცვი“...

მიხეილ ჯავახიშვილის ერთი ჩანაწერი გამახსენდა: „ამ ქვეყნად ისლა დაგვრჩა სანუგეშო, რომ „ისინიც“ ჩაძაღღებებიან“...

საერთოდ, ოთარ ჩხეიძის ჩანაწერები ბევრი რამით მაგონებს მიხეილ ჯავახიშვილისას...

* * *

1973 წელია (11 მაისის ჩანაწერი). საბჭოთა იმპერია ახალ გეგმებს აწყობს. ახალ შეტევას ამზადებს ეროვნულ ენებზე, იმპერიაში შემავალ ენებზე... პარტიის პროგრამაში ჩაწერეს: მიზანი – ერებისა და ენების შერწყმააო... საფრთხე რეალურია...

ოთარ ჩხეიძე ერთი იდეოლოგიური შეკრების ამბავს გვიამბობს, შეუფერადებლად, მაგრამ ფრჩხილებითა და ქვეტექსტებით (თუმცა ვითვალისწინებთ იმასაც, რომ ეს „თავისთვის ჩანაწერია“ – ზოგჯერ შემდგომში გასახსენებლად ჩანიშნული, ცხადია, ავტორისათვის იოლად გასაშიფრი)...

შეგარდნადის პერიოდი ახლი დაწყებულია – 1973 წელი. მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე ამბობს სიტყვას. „პერიფრაზია შეგარდნადის გამოსვლისაო“ – ო. ჩხეიძე... და შემდგომ:

„საგულისხმო გამოდის: ნოდარ წულეისკირი რუსული ენისა და რუსი ხალხის რასობრივ აღზევებას უკიჟინებს, – საგულისხმო გამოდის. ის ამასაც თავშეკავებულად ეგებება,

ცხადია, საბოლოო სიტყვა ჰო მისია“... „ის“ ელუარდ შევარდნაძეა.

და ოთარ ჩხეიძე დაძაბული ნერვებით უსმენს „გაწაფული“ ამხანაგების გამოსვლებს. ერთი მეორეს ასწრებენ... ძუნწად, მაგრამ მკვეთრად აღწერს მწერალი ვითარებას; სახელი-სა და გვარების დასახელებით (პრინციპით: დე, იცოდეს ისტორიამ...):

„აი ვარლამ თორდუა, – „კომუნისტი“ ვისი ორგანოა, უნდა იცოდეთო! იქ დაბეჭდილი სტატიები ისე კი არააო... (ეს რუსული ენის დიდების სტატიებიაო)...“

აი ხუტა ბერულავა, – „ვიდრე ჩემს სიტყვას მოგახსენებთ, ამხანაგ ნოდარს უნდა ვუთხრაო...“

აი გიორგი მერკვილაძე, – „ნოდარ წულეისკირმა და სხვებმაც უნდა იცოდნენო...“

და გაგრძელებოდა ასე „დიდი კაცის“ წინაშე თავის გამოჩენის სურვილით დანაშაულება ნოდარ წულეისკირისა და ხოტბა რუსული ენისა... და ამ დროს: **ოთარ ჩხეიძე:** – „და მოთმინება აღარც მე მყოფნის და ვყვირი, მართლაცდა ვყვირი, გვეყოფა ამდენი ჭკუის დარიგება-მეთქი. იქით მურმან ლებანიძე დამაწევს ხმასა...“ რა შეცვალა ამ თავგამოდებამ? – „ერთი მაინც გამოვიდა, შემდეგ გამოსულთაგან აღარავინ შეჰხებია ნოდარ წულეისკირს, გამოცვალეს ეს თავგამოსაჩენი“:

„ამშვიდებენ“ ნოდარ წულეისკირსა და მის მხარდამჭერებს: „მეცნიერულადაო, ასეო, ისეო, ვიკამათოთო, **ქართული ენისათვის საფრთხე არ არისო**“...

მსგავს ვითარებაზე მოგვიანებით (14. V. 1982) ჩაინიშნავს: „ესენი რაო, – რუსებზე უფრო რუსები როგორ არიან ეს მამაოხრისშვილები!“...

რუსებზე უფრო რუსები არიანო...

* * *

მძიმეა 1976 წლის ჩანაწერებიც... რამდენიმე ფრაგმენტი.

სიმონ ყაუხჩიშვილი შეხვედრია ოთარ ჩხეიძეს „საბჭოთა საქართველოს“ კიბეზე. მოკლე დიალოგი:

„ეხ, ამ ცხოვრებას ჩვენ ვერ შევცვლით, მხოლოდ ესაა, ჩვენი სინდისის წინაშე თუ ვიქნებით მართალნი, – მეტი არაფერი მოგვიხერხდება“.

„... ერის წინაშე...“

„პო: სინდისი ესაა...“ – მოსჭრის სიმონ ყაუხჩიშვილი და მემშვიდობება...

და ესეც მითხრა სიმონ ყაუხჩიშვილმაო.:

„– უცებ: ქართულ ლიტერატურაში ხეირიანი მეცნიერები არა გვყავსო, **წიგნის წაკითხვაც არ იციანო, ვაგლახ, ქართულიც არ იციანო**“...

ეს ოთარ ჩხეიძის დარდიც არის, ამიტომ ასეთ კომენტარს დაადვენებს ს. ყაუხჩიშვილს: „მართლაც და ვაგლახს!“...

* * *

გართულებულ ეროვნულ და ენობრივ სიტუაციაში მწერალი რეპრესიებს არ გამორიცხავს... ეჭვობს, რომ იმჟამად მომხდარი რამდენიმე აფეთქება არ ჩანს შემთხვევითიო: „ვაი თუ თვითონ „ჩეკა“ აწყობს ამ აფეთქებებსა, რათა დაასაბუთოს აუცილებლობა პოლიტიკური რეპრესიებისა“... და შემდგომ: „ყველაზედ უფრო ბნელი ადამიანებიც კი მიხვდნენ, რომ ყველაფერი, **რასაც გაჯანსაღებას უწოდებენ, ქართული ენისა და ქართველი ერის საბოლოო გაქარწყლებას გვიქადის**“... და იწყებს ჩამოთვლას:

„დისერტაციების რუსულად დაცვის დადგენილება... თბილისის უნივერსიტეტში ლექციების რუსულად წაკითხვის ცდები“...

და ძალზე მნიშვნელოვანი და სწორი აქცენტი: „უნივერსიტეტი სხვა თვალია, სხვანაირად ქუხს“...

და ბოლოს გაფრთხილება მწერლისაგან:

„უბედურების წინაშე ვდგევართ.

გონიერება გვმართებს, დიდი სიბრძნე თუ გადაგვარ- ჩენს“...

აი, აქ არის სწორედ საჭირო და აუცილებელი ავტორიტეტის შეძახილი, შეგონება...

ენისა და ერის გადარჩენის გზების ძიებას ეკლესიამდე მივყავართ... კომუნისტებმაო XX საუკუნე „ურწმუნოების საუკუნედ“ აქციეს, მაგრამ ჩვენ მაინც ვცდილობთ „ისევ ეკლესიით რომ უნდა გამოვიხსნათ **ენაჲ ჩვენი ანუ ერი ჩვენი**“...

ზემოთ (გვ. 15) რომან „მთავრებილში“ ჩართულ „სიტყვის აპოლოგიას“ გავეცანით

„თეთრ ღათვში“ ჩანართია, ქართული ენის სადიდებელი. ენა და ხალხი – ესაა თემა ამ ჩანართისა: „არის ენა და არის ხალხი“... თუმცა მოვისმინოთ სრულად ეს ქადაგება:

„ენა!... არის ენა და არის ხალხი. იშლება ენა და იმღვრება ხალხი. ენა!... უფრო დიადი ხალხსა არაფერი არ შეუქმნია, უკეთესს რო ვერც შეჰქმნის ვერასოდესა. არ არის ენა და აღარც ხალხია. ბრბოც იქვე გახლავს. უცხო ენისა სიტკბოთი ისურვებ მუსიკოსობასა. ბრბოც იქვე გახლავს. რუსთაველსაც დაანგრევ მოხიბლული სხვისი ენითა, მთაწმინდასაც თან მიაყოლებ, სანეხვეზედაც გადასტყორცნი ვეფხისტყაოსანსა, რა დაგაბრკოლებს? გული? გული კრულია კაცი-სა, ხარბი და გაუძღომელიო; ტვინი? ტვინიც კრულია კაცისა, ხარბი და გაუძღომელიო. ნუ ახირდები, ეგ არ უთქვამსო, იტყოდა, იტყოდა, კარგად დაუკვირდი. გულია თუ ტვინი, ორივე სისხლია, მარად მღუდარი, მარად უცვლელი, მოურეველი, გაუტანელი. ენა ზეგარდმოა. ენა არის სარწმუნოება. ერი ენაა, ენა ერია. ამაოდ დაშვრა ფილოსოფოსი, მოვლენილი საგანგებოდა, ამ მესამე დაპყრობის წინა, ამაოდ დაშვრა, სხვა ფილოსოფოსნიც ამაოდ დაშვრებიან, პოლიტიკოსნიცა ნაირფეროვანნი, ეშმაკუნებიცა ფერად-ფერადნი, მაიმუნებიცა ყიამყრალნი, თვით ეშმაკიცა, ამაოდ დაშვრება, რადგან რო ენაა ბევრად უმაღლეს, ბევრად ძლიერ, ბევრად ამაღლებულ, ენაი

ქართული: რამეთუ ყოველი საიდუმლო ამასა ენასა შინა დამარხულ არს, რათა ყოველსა ენასა ღმერთმან ამხილოს ამით ენითა. ხალხიც აქ უნდა იყოს. ხალხი. ხალხი. ენა, მამული, სარწმუნოება!... აქ უნდა თავდებოდეს ბრბოი“.

მორალი: „ენად ჩვენი ანუ ერი ჩვენი!“...

არის ენა და არის ხალხი!

* * *

1969 წელია. დიდი საბჭოეთი ლენინის დაბადების 100 წლისთავის აღსანიშნავად ემზადება... მწერალთა კავშირში კრება ჩატარდა; როგორ ეზეიმათ ეს თარიღი... „მხოლოდ მომხსენებელმა ილაპარაკა ამაზე, მოკამათენი სულ სხვას ამბობდნენ. ეს რა არისო, ყველა დაწესებულებაში რუსული ენა გააბატონესო, ქართული ენა იდევენებაო, ეს ვერმიშევი ვილაა, ეს მაცაკანიანიო... იძაბება, იძაბება ეროვნული სული, ან ეგება სულისლაფვია...“

... რუსული გააბატონეს... ქართული იდევენება... –

„ენად ჩვენი ანუ ერი ჩვენი...“

ეს ეროვნული უბედურებაა; ჩვენს თავს დატეხილი უბედურება... რუსიანო ყოველივე ამის თავი და თავი...

დასკვნა – დიაგნოზი:

„სახელმწიფომ ხელში ჩაიგდო ყველაფერი და აღარც გაუშვებს ხელიდანა რალა თქმა უნდა. ხელისუფლებამ საბოლოოდ მოატყუა ხალხი, დააბნია, გააბრიყვა, გაარეგვენა... წაჰკლიჯა გონებად და აღარც აღარასოდეს დაუბრუნებს... კაცობრიობას გადაგვარების მეტი აღარაფერი უწერია... მაგალითია XX საუკუნის რუსეთი, სიგიჟისა და აღვირახსნილობის უიშვიათესი ნიმუში...“

და სასოწარკვეთილი შეძახილი:

„ჩვენ რაღას გვერჩოდა ღმერთი, ამას რას მიგვაგდო, ამას რას მიგვანარცხა თუ შეგვანარცხა, ან ახლა რას გვერჩოდა, ანთუ საერთოდ რასა, ყოველთვის რო უსაშინელეს

ორომტრიალში მოგვაქცევს ხოლმე დაწყვიდაბადებიდან აგერ აქამომდისა...“

ნუ დაგვაკვიწყდება: ეს ჩანაწერებია „თავისთვის“...

* * *

1982 წლის იანვარია.

„კიდევ ერთი უბედური, ერთი შავი წელიწადი დაიწყო“...

„უბედურებაც სწორედ ესაა, რო ადარცა მალავენ და სწორედ ეს „დიდი“ თუ „დიადი“ სამშობლოა უბედურება და უბედურება უბედურებაზე, თორემ ხარკისთვის გაგვიძლია, კიდევაც გავუძლებთ ხარკსა, ამ „დიად“ სამშობლოს როგორღა გავუძლებთ?“

ეს ფიქრია მწერლისა... კითხვასაც თავის თავს უსვამს... ნაფიქრია ეს კითხვა და ნაძებნია პასუხი, ერთი მაგალითიც დასჭირდება პასუხამდე:

„კომუნისტს“ „იზვესტიიდან“ გადმოუღია ინტერვიუ ნოდარ დუმბაძესთანა, – წინ შესავალი უძღვის: ნოდარ დუმბაძე საბჭოთა მწერალია და ცხოვრობს თბილისშიო. – ვითომც ივანოვია და ცხოვრობს კალუგაში... **მოშალეს ქართული და მოშალეს საქართველო**, საქართველოს „ჩვენი რესპუბლიკა“ დაერქვა“.

და პასუხი ნაფიქრ კითხვაზე – „გავუძლებთ?“

– „მანც დაიღუპა, ბოლოსდაბოლოს დაიღუპა ყველა ჩვენი დამღუპველი, – დაიღუპა ბოლოსდაბოლოსა.

ამითი თულა მოვითქვამთ სულსა“...

ესაა პასუხი...

„საბჭოთა უკუნეთია“ სწორედ ის, რომელიც ქართულსა და საქართველოს ამ დღეში აგდებს...

ისევ მკვეთრი შეფასება ამ უკუნეთისა:

საბჭოთა ცენზურაზე საუბრობს, რუსი მწერლის ანატოლი კუზნეცოვის მაგალითი მოჰყავს და – **პოზიცია ქართველი მწერლისა**: „და რუსი მწერლისათვის ესოდენ გაუსაძლისია

საბჭოთა კავშირი, რა იქნება ქართველი მწერლისათვის? –
(...) ნიკოლოზის ცენზურა რო სანატრელი იქნება, **უსაშინლესი ეროვნული ჩაგვრის ცენზურა** რო შელავათიანად მოგეჩვენება, მეხი დაეცეს ისეთ დროსა, მეხი დაეცეს და თან ჩაიტანოს ყველაფერი“...

ოთარ ჩხეიძის ჩანაწერებში ქართულისა და საქართველოს უბედურების მაგალითები საძებარი არაა... მეორე მსოფლიო ომში წასულთა და დაღუპულთა სტატისტიკით დაინტერესებულა მწერალი და კვლავ გმინვა –

„თავზარდამცემია...“

და მარტო ეს კმარა, ქართველი ხალხის უბედურება რო წარმოიდგინო“...

* * *

ამ ვითარებაში, ამ პირობებში ეროვნული ერთიანობაა უპირველესი სანატრელი... დიახ, სანატრელი, მაგრამ... მწერალს ერთი მაგალითი მოჰყავს...

ისევ 1982 წელი (31 იანვარი). დღიურიდან:

„გარდაიცვალა ეროსი მანჯგალაძე, –

თითქოს ელოდნენო.

ეროვნული თეატრის დროშად აიტაცეს და სტურუას თეატრს დაუპირისპირდნენ...“

საოცარი გულისტკივილით გვიამბობს ოთარ ჩხეიძე:

„როგორც არ უნდა ედავო სტურუას თეატრსა, ავინიონის სცენაზე რო ქართულად ლაპარაკობენ, ლონდონის სცენაზე რო ქართულად ლაპარაკობენ, საქართველო რო არც გაუგონიათ და ესმით ქართული კიდევ სხვაგანა და კიდევ ბევრგანა, ღლეხა, ღლეხანდელ პირობებში, ეს დიდი რამაა, დიდი რამაა და დიდი დაფიქრება უნდა, არ შეიძლება შურსა და შულლს შეეწიროს ასე, ამგვარი მონაპოვარი!“...

მართალია, რუსი თავისთვის იბრალებს ყველა ქართულ წარმატებას, მაგრამო, – „მოსკოვმა რაც უნდა იღონოს, მაინც ქართული ენა გადის ჩვენი ქვეყნის გარეთა, მაინც ქართველი გადის, არღვევს ამ საშინელ ჯურღმულსა, ამ საშინელ საპყრობილესა, საბჭოთა კავშირი რო დარქმევიაო“...

ჩვენ ისიც უნდა ვიკმაროთ, იმითი უნდა ვიამაყოთ, რომ „როგორც იქნა, ავლაპარაკდით რუსულის გარეშე, – უცხოეთში რუსულის გარეშე და ახლა ამას ბრძოლა გაუმართო, – სიბრძავეაო, უგუნურობა, თვითმკვლელობააო“...

ამ მსჯელობას კომენტარი არ სჭირდება...

ხაზგასმითაა ნათქვამი, რომ თეატრი არის „ქართული ენის პოპულარობის, ქართველი ერის პოპულარობის შესაძლებლობა“ და ამ შესაძლებლობას გაფრთხილება სჭირდებაო... მითუმეტეს რუსული უკუნეთის საუკუნეში; ნუ გავახარებთო მტერს... ესეც უღებურებაა...

* * *

და არ უჩანს ბოლო უბედურებებს რუსულ უკუნეთში...

1988 წელი. ნოემბერი...

„მაჟრიალებს. მთავრობის სახლთან ბავშვები სხედან და შიმშილობენ. ვილაცა კიდევ იმაზე ფიქრობს, ფული რო გააკეთოს. მაჟრიალებს. მაჟრიალებს. 29-მდე ასე ვიქნებით, მერე ვნახოთ, მოსკოვი რა გადაწყვეტილებას მიიღებსო. გაუძლებენ?... რა ვიღონოთ... სადამდის მიიყვანეს ხალხი...“

და მიიყვანეს 9 აპრილამდე!...

1989 წელი. 9 აპრილი.

„9 აპრილი –

კიდევ ერთი ტრაგიკული დღე დაემატა ჩვენს განწირულ ყოფასა. (...)

დაბრუნდა გორბაჩოვი თავის დედოფლიანადა კუბასა და ინგლისში ბედნიერი სეირნობიდანა და სასაკლაო მოაწყო

რუსთაველის პროსპექტზედა. (...) შევარდნაძეც ჩამობრძანდა.
(...) ვაი შე უბედურო სამშობლო, რენეგატი რო არ დაგელევა!
(...)

კიდევ ერთხელ გაიხარა მტერმა ჩვენმა... (...)

ველიკორუსული შოვინიზმი ალბათ რო ზეიმობს, ალბათ
რო აღტყინების მწვერვალზეა!...“

ვრცელი ჩანაწერია 9 აპრილისა...

6 მაისს ჩაუწერია: „ეტყობა, დამიბლაგვდა სიტყვაცა,
აზრიცა, ველარც ველარაფერსა ვწერ და სასიკეთოსაც ჰო
აღარაფერს ველოდები!...“

* * *

გზა ხსნისა?...

1968 წლის 30 აგვისტოს ნატვრა ნატვრად რჩება:

„ნეტავი ჩეხოსლოვაკებსა, პროტესტის გამოთქმა მაინც
შეუძლიათ, ძალა კიდევ მოსდევთ, იმედიცა აქვთ, ჩვენ რაღა,
აღარცა ძალაო, აღარცა იმედო, აღარცა ეროვნული თავმოყ-
ვარეობა, აღარცა ზნეობრივი სიმალლენი, რიღათი აღვდგეთ?!“

ღიან, ეს იყო „ღიად საბჭოეთში“ მწერლის მარადიული
საფიქრალი – „დავადწევთ თავს რუსულ უკუნეთსა?!“

„გამოვიხსნით ენასა ჩვენსა ანუ ერსა ჩვენსა?!“

* * *

ჩვენ მხოლოდ „ჩანაწერებიდან“ ვცდილობდით ოთარ
ჩხეიძის დანახვას... ჩანაწერები მხოლოდ თავისთვის კეთდებო-
და; მასალა იყო „მემუარებისთვისა“ – „მემუარებში დაიხვეწე-
ბოდა, თუ მომიხერხდება, რო დავწერო მემუარები, – თუ არა,
ალბათ ცხარე იქნება ცხელ გულზე ნათქვამი“...

ვერ დაიწერა „მემუარები“...

ვერც – „14 აპრილი“...

„ცხელი ფიქრები“, დარდი, სულისკვეთება კი მოიტანა
„ჩანაწერებმა“...

მოიტანა და დაგვიხატა ლინგვისტური პორტრეტი „ჩვენი ენისა და ჩვენი ერის“ ჭირისუფლისა...

* * *

მოგვიანებით, რუსუდან ნიშნიანიძესთან დიალოგში თქვა: „მაინც თავისი შესძლო ნამდვილმა მწერლობამა. **გადაარჩინა ენა ქართული: ენაი, ენაი, ენაი ქართული** – გადაარჩინა. უფრო მეტი ღმერთსაც არ შეეძლო იმ ვითარებაში...

... მწერალი მწერალია თავისი ენისა და თავისი ქვეყნისა!...

(დიალოგი გამოქვეყნდა 2008 წელს „ჩვენს მწერლობაში“, 31 იანვარი – 7 თებერვალი).

1. „ოთარ ჩხეიძის ემფატიკური „ა“

ქაშვეთის ტადარში ოთარ ჩხეიძეს ემშვიდობებთან.

„ტადრის კართან იმდულრებოდა ეთერ თათარაიძე: ოთარ ჩხეიძესთან ერთად მიდის მისი ემფატიკური „ა“-ც, ასე მახლობელი ჩვენთვის, ახლა სანთელივით მოსაფერებელი რომ გაგვიზღებო“ (ავგ. შვ. 813)

ემფატიკური -ა ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელი არის ოთარ ჩხეიძის ენობრივი სტილისათვის. ამიტომაცაა კრიტიკოსთა ერთ-ერთი მთავარი სამიზნე სწორედ ეს „ა“...

მწერალს „ცისკარში“ „ბორიაყი“ ჰქონდა მიტანილი და-საბეჭდად და ამბის გასაგებად მისულა...

ეყო სითამამე ტარიელ ჭანტურიას და თავისებური ირონიულ-სერიოზული კილოთი უკითხავს:

– „ბატონო ოთარ, აღარ უნდა მოეშვათ ამ ემფატიკურ „ა“-ს?

კითხვას კითხვა შეეგება:

– რას გიშლის ტარიელ?

– ნერვებს, ბატონო ოთარ“ (ავგ. შვ. 420).

იცოდა სიტყვის ფასი ოთარ ჩხეიძემ და ამ მოსწრებულ სიტყვას ღიმილით გაატარებს...

მაგრამ ფაქტია: ერთ-ერთი მთავარი „ბრალდება“ ოთარ ჩხეიძისადმი, როცა მწერლის ენაზე საუბრობდნენ, ეხება სწორედ ემფატიკურ „ა“-ს.

ოთარ ჩხეიძის „საკუთრებად იქცა“ ენობრივი ფაქტი – ემფატიკური „ა“... რაც მთავარია, საბრალდებო ფაქტად...

ღიან, ოთარ ჩხეიძის ენის კრიტიკოსთა ერთ-ერთ მთავარი სამიზნე სწორედ ეს „ა“ იყო...

გვერდზე გადავდეთ ტარიელ ჭანტურიას „მანვილგონიერულად“ შებეღული კრიტიკა. ენათმეცნიერ-კრიტიკოსთა შეხედულებები მოვიშველიოთ.

* * *

შოთა ძიძიგური თავის ცნობილ წერილში „ენობრივი ნატურალიზმის წინააღმდეგ მწერლობაში“ („ლიტერატურული საქართველო“, 1958, №37) წერს: „საოცრად გადატვირთულია ავტორის მეტყველება ე. წ. ემფატიკური „ა“-თი, რომელიც არ არის დამახასიათებელი დღევანდელი სალიტერატურო ენისათვის იმ მასშტაბით, როგორც ეს ო. ჩხეიძეს აქვს წარმოდგენილი. „ა“ გვხვდება როგორც ბრუნვის ფორმებთან, ისე სხვა ვითარებაში: თანდებულებთან, ნაწილაკებთან, უფორმო სიტყვებთან. მაგალითად“... და ა. შ. (ხაზი ყველგან ჩემია – გ. გ.).

მსჯელობა გრძელდება: „გარდა ამისა, ავტორი ხმოვანფუძიან სახელებს სახელობითი ბრუნვის ნიშნის ჩამოუცილებლად გვთავაზობს: (...მაგალითები – გ. გ.). ო. ჩხეიძეს უთუოდ მოეხსენება, რომ მის მიერ უხვად გამოყენებული გრამატიკული ფორმები არალიტერატურულია, კუთხური მეტყველებისთვისაა დამახასიათებელი, რომ მათი გაბატონება ჩვენ სალიტერატურო ენაში მიზანშეუწონელი და შეუძლებელია“...

ნოდარ ნათაძე – (ვიმოწმებთ წიგნიდან „ავკისტოს შვილები“) – „თითქოს ავტორი კი არ იყენებს დიალექტს და მის დიდი შესაძლებლობებს, არამედ პირდაპირ დიალექტზე წერს – სრულებით უკონტროლოდ ხმარობს ე. წ. ემფატიკურ ა-ს, სახელობითი ბრუნვის ი-ს და ა. შ. ეს ხერხი დასაშვებია და სასურველია მხოლოდ მაშინ, როცა ავტორი თითქოს აღ-

გილობრივი კაცის ნიღაბს იკეთებს, თითქოს ადგილობრივი კაცის სახელით გვესაუბრება. მაგრამ როცა მას სისტემური ხასიათი აქვს, ესეც მონოტონურად იქცევა“ (427-428).

თინა კობლატაძე, ზურაბ ჭუმბურიძე (წერილი: „ბორიაცი“ – აღმანახი „კრიტიკა“, 1974, №9) – „ოთარ ჩხეიძის სტილის ორიოდ ნიშანი თავიდანვე გამოიკვეთა: გატაცება ემფატიკური „ა“-ს ხმარებით და სახელობითი ბრუნვის ნიშნის დართვა ბოლოხმოვნისანი სახელებისათვის. აქ ლაპარაკია იმაზე, რომ მწერლის უკანასკნელ რომანში ასეთი სახე მიიღო: (... ვრცელი ამონარიდია რომანიდან მოყვანილი – გ. გ.). იმთავითვე ამკარა გახლდათ, რომ **ეს არ იყო სალიტერატურო ქართულის კუთვნილება** და კუთხურის ინვენტარიდან ამოეღო ავტორს“...

* * *

ამთავითვე უნდა შევნიშნოთ: სამივე შემთხვევაში ფაქტობრივ გაიგივებულია ე. წ. ემფატიკური „ა“-ს ხმოვანფუძიან სახელობითში გამოყენებული „ი“; რომ ეს „უხვად გამოყენებული გრამატიკული ფორმები არალიტერატურულია“; „გატაცება ემფატიკური „ა“-ს ხმარებით და სახელობითი ბრუნვის ნიშნის დართვა ბოლოხმოვნისანი სახელებისათვის“ არ არის სალიტერატურო ენის კუთვნილება; „პირდაპირ დიალექტზე წერს; სრულიად უკონტროლოდ ხმარობს ემფატიკურ „ა“-ს, სახელობით ბრუნვის „ი“-ს და ა. შ.“

უპირველესად შევნიშნავთ: **ემფატიკური „ა“ არ არის არალიტერატურული, დიალექტური მოვლენა**. იგი სალიტერატურო ენის კუთვნილებაა, განსხვავებით ხმოვანფუძიან სახელებთან სახელობითში დადასტურებული „ი“-სა. არ არის მართებული მათი თითქმის ერთნაირი კვალიფიკაცია...

ვისაუბროთ ე. წ. ემფატიკური „ა“-ს თაობაზე:

საგულისხმოა თავად მწერლის აზრი ამ „ა“-ს შესახებ, რომელიც მან ივანე ამირხანაშვილთან დიალოგში გამოთქვა (იხ.: „მწერლობა პირველი გამოთქმელი“, „ლიტერატურული საქართველო“, 1991, 1 თებერვალი):

„ჩემს ნაწერებში უცხოს ვერიდები. არც ნეოლოგიზმებით ვარ გატაცებული, მე მგონი დამეთანხმებით. მაშ რა გეჩოთირებათმეთქი, აქამდისაც მიკითხავს და ვერაფერი ვერ დაუსახელებიათ ემფატიკური ა-ნის გარდა. მაგრამ ეს განა ისეთი რა ცოდვაა, არაჩვეულებრიობას, სირთულესა და გაუგებრობას რო ჰქმნიდეს?! არა, ეს არავითარი ცოდვა არ არის. აქ არ მოვეყვები, თუ რატომ მიემართე, რატომ ვიყენებ, აქ მხოლოდ იმისი განცხადება მინდა, ჩემი სტილი რო არ ემყარება არავითარ ემფატიკურ ა-ნსა, ამას ამხელა შესაძლებლობა არ გააჩნია. არა, არავითარ შემთხვევაში“...

უდავოდ საინტერესო მსჯელობაა. კარგი იქნებოდა, მწერალს იმის შესახებაც ესაუბრა, „თუ რატომ მიმართა ამ ხერხს“...

ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, თითქოს მწერალმა იფიქრა, რომ ინტერვიუერი ვერ დაარწმუნა ამ მსჯელობით თავის სიმართლეში და ასეთი „ექსპერიმენტი“ შესთავაზა: „თუ არ გჯერათ, ამოშალეთ ემფატიკური ა-ნი. ამითი სტილი არ შეიცვლება“...

ოთარ ჩხეიძე აქ ხაზგასმით ამბობს, რომ სალიტერატურო ენის ნორმათა თვალსაზრისით ემფატიკური ა-ნის ხმარება „არაა ცოდვა“; არ უნდა იყოს ეს ის არგუმენტი კრიტიკისათვის, რაც „არაჩვეულებრიობას, სირთულესა და გაუგებრობას რო ჰქმნიდეს“...

უნდა დავეთანხმოთ მწერალს – ემფატიკური ა სალიტერატურო ენის კუთვნილებაა და მისი ხმარება არაა ენის ნორმათა დარღვევა! სანამ იმაზე ვისაუბრებდეთ, რას გულისხმობს

მისი გამოყენება „იმ მასშტაბით“, „უკონტროლოდ“, ჭარბად გამოყენება, კიდევ ერთ საკითხს მინდა მივაქციო ყურადღება.

კრიტიკოსი ხაზგასმით შენიშნავს: „ა“ გვხვდება როგორც ბრუნვის ფორმებთან, ისე სხვა ვითარებაში: თანდებულებთან, ნაწილაკებთან, უფორმო სიტყვებთან“... თითქოსდა ეს იყოს გადახვევა სალიტერატურო ენის ნორმებიდან. ახალი ქართული სალიტერატურო ენის შემთხვევაში ეს ჩვეულებრივი მოვლენაა; მოვიყვან ამონარიდს აკადემიური გამოცემიდან („ახალი ქართული ენა“, წიგნი I, სალიტერატურო ენის მორფოლოგია – ზოგადი, სახელი, თბ., 2016): „თანხმოვნით დაბოლოებულ ბრუნვის ნიშნებს ზოგიერთ პოზიციაში უჩნდება ხმოვანი ა, რომელიც სავრცობის ან ემფატიკური ნიშნის სახელითაა ცნობილი გრამატიკულ ლიტერატურაში... თანამედროვე ქართულში ეს ხმოვანი შეიძლება მივიჩნიოთ ბრუნვის ნიშნის განუყოფელ ელემენტად, რომელიც შესაბამისი ბრუნვის ნიშნის სინტაგმატურ პოზიციაზეა დამოკიდებული. ა ელემენტს დამოუკიდებელი გრამატიკული დისტრიბუცია აქვს“... აქვე პარადიგმაა წარმოდგენილი ხუთივე ბრუნვაში (მოთხრობითში, მიცემითში, ნათესაობითში, მოქმედებითსა და ვითარებითში). პარალელური ვარიანტების არსებობა (ემფატიკური ხმოვნითა და მის გარეშე) ბუნებრივი მოვლენაა (154-158).

ფაქტია: ემფატიკური ა არ არის არალიტერატურული ელემენტი!

რაც შეეხება ემფატიკური ა-ს გამოყენების კონკრეტულ შემთხვევებსა და კანონზომიერებებს, „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხების“ პირველ წიგნში (1972) გამოქვეყნდა ენათმეცნიერ თამარ ზურაბიშვილის გამოკვლევა „მავრცობი ა თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში“ („მავრცობი“ და „ემფატიკური“ სინონიმური ტერმინებია). ეს ნაშრომი იმიტომ არის ამჯერად ჩვენთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის, რომ ამ გამოცემას აქვს **ნორმატიული რეკომენდაციის** დანიშ-

ნულება. კრებულის წინასიტყვაში ვკითხულობთ: „იმ მიზნით, რომ დაჩქარდეს თანამედროვე ქართულ სალიტერატურო ენაში მართლწერის, მორფოლოგია-სინტაქსის, სტილისტიკისა და ლექსიკა-ფრაზეოლოგიის უნიფიცირებული ნორმების დანერგვა, (...) სადირექტივო ორგანოთა გადაწყვეტილების საფუძველზე ენათმეცნიერების ინსტიტუტში დაარსდა სპეციალური კრებული „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“... ფაქტობრივ, ამ კრებულში გამოქვეყნებული არის მასალა ნორმათათვის, გარკვეული რეკომენდაცია (ვიძეორებთ: რეკომენდაცია და არა ნორმა!...).

ძალიან რომ არ გადავღალოთ მკითხველი ენათმეცნიერული ექსკურსით, რამდენიმე ამონარიდს მოვიყვან, თითქოსდა პასუხად მწერლისადმი წაყენებული „ბრალდებებზე“...

ემფატიკური ა გვხვდება:

– „როგორც საზოგადო, ისე საკუთარ სახელებთან, თანაც ისე, რომ არ იცის ის გამონაკლისები, რაც ძველი ქართულისათვის იყო დამახასიათებელი...“

– სამი ბრუნვის გარდა ა ხმოვანი გამოვლინდება სხვა ბრუნვებთანაც;

– დასტურდება სახელების გარდა ზოგ ფორმაუცვლელ სიტყვებთანაც, თვით ზმნებთანაც კი“

„ორი შემთხვევა განირჩევა:

ა) ეს ა აუცილებელია, მის გარეშე სიტყვა არ იხმარება და,

ბ) მისი ხმარება ასეთი აუცილებლობით არ არის გამოწვეული“ (გვ. 45).

მაგალითებიც, ცხადია, ახლავს მსჯელობას... განვაგრძობთ:

– „უფრო საინტერესოა ა ხმოვნის ხმარების თვალსაზრისით მეორე რიგის შემთხვევები, როდესაც ა არ წარმოადგენს სიტყვის აუცილებელ ელემენტს, მაგრამ მიუხედავად ამი-

სა, გარკვეულ კონტექსტში მისი გამოყენება კანონზომიერია“ (გვ. 46).

მრავლადაა ამის მაგალითიც... ნიმუშები მოყვანილია კლასიკური და თანამედროვე მწერლობიდან...

ამ მონაკვეთის ავტორისეული დასკვნა ასეთია: „განზილული მაგალითები, როგორც ითქვა, ა ხმოვნის ხმარების შემთხვევათა იმ რიგს ეკუთვნის, როდესაც, მართალია, მისი გამოყენება აუცილებლობით არ არის გამოწვეული, მაგრამ მას მაინც თავისი გარკვეული ადგილი აქვს სიტყვასთან წინადადებაში, გარკვეულ პირობებში იხმარება“ (გვ. 52). აქ ის პირობებიცაა გაანალიზებული და კეთდება დასკვნა, რომ **ემფატიკურ ა-ს გამოყენება სტილისტური დანიშნულებისაა**: „რადგან მავრცობი ა სტილისტიკური დანიშნულებისაა, ცხადია, მისი ხმარება ინდივიდუალურია და ყველა მწერლის ნაწერებში იგი ერთნაირად ვერ იქნება წარმოდგენილი; ზოგის ნაწერებში ა მეტად ხშირი და ჩვეულებრივია (ეს ითქმის განსაკუთრებით აღმოსავლეთ საქართველოდან გამოსულ მწერლებზე), ზოგი ავტორი კი მას ნაკლებად იყენებს. მისი ხმარების შემთხვევები განსაკუთრებით იშვიათია თანამედროვე სალიტერატურო ენაში, თუ, რა თქმა უნდა, რომელიმე ავტორი განგებ არ ხმარობს მას მოჭარბებულად სტილიზაციის მიზნით, როგორც, მაგალითად, ამას ადგილი აქვს ოთარ ჩხეიძის პროზაში“ (გვ. 55).

ამ დასკვნიდან ნათელია: „მოჭარბებული ხმარება“ რომელიმე ავტორის მიერ (აქ ოთარ ჩხეიძეა დასახელებული!) ვერ ჩაითვლება ქართული სალიტერატურო ენის ინტერესთა შელახვად: ეს მისი ინდივიდუალური სტილის თავისებურებაა მხოლოდ!

როცა, „მოჭარბებულ“ ხმარებაზეა მინიშნება, არსად არაა „დაზუსტებული“ რა შემთხვევაში ჩაითვლება ემფატიკური „ა“-ს გამოყენება მოჭარბებულად...

ის ფაქტი, რომ ა- შედარებით ხშირი გამოყენებისაა აღმოსავლეთიდან გამოსულ მწერალთა ენაში, ზეპირმეტყველების სინტაქსისა თუ სტილისტიკის სფეროა და ამაზეც ვიტყვით ორიოდ სიტყვას ქვევით...

ასე რომ, ოთარ ჩხეიძის მიერ დასმულ კითხვას – ემფატიკური ა-ნის ხმარება განა ისეთი რა ცოდვააო – ერთმნიშვნელოვანი პასუხი აქვს:

ემფატიკური ა-ნის ხმარება სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით არავითარი ცოდვა არ არის!...

არც არავის დაუდგენია და ვერც ვერავინ დაადგენს, რა-ოღენობრივი თვალსაზრისით ემფატიკური ა-ნის გამოყენება როდისაა „მოჭარბებული“ და როდის „ზომიერი“...

უამრავი მაგალითის მოყვანა შეიძლება კლასიკური მწერლობიდან თუ ზეპირსიტყვიერებიდან, ამ „ხმოვნის“ „ჭარბი“ გამოყენებისა. ორიოდ მაგალითი ასე ვთქვათ, „ჭარბი“ ხმარებისა:

„ვეფხისტყაოსნიდან“ – „ღმერთსა, შემვედრე, ნუთუ კვლა დამხსნას სოფლისა შრომასა,

ცეცხლსა, წყალსა და მიწასა, ჰაერთა თანა ძრომასა“...

ხალხური: „თოფი ხისა და ტყვია წყლისა, ხესა ეცა – ქვა გაიქცა“...

„იხვსა, ბატსა და ქათამსა – ყველას გაგკარი კბილია“...

და სხვა... ანუ მაგალითები „ჭარბი“ გამოყენებისა...

კითხვას ნუ დავსვამთ – პირადად მე მომწონს თუ არა... ამას კონკრეტული შემთხვევისათვის არავითარი მნიშვნელობა არ ექნება: მოწონება გემოვნების საქმეა; გემოვნებისთვის ნორმა არავის დაუდგენია (და ვერც დაადგენს); ამიტომ კატეგორიულ დასკვნას – „მე არ მომწონს“ – ვერ გავიზიარებთ...

* * *

ინტერესისთვის, ის „ექსპერიმენტიც“ ჩავატაროთ, მწერალმა რომ შესთავაზა ი. ამირხანაშვილს. ავიღებ შემთხვევით

შერჩეულ 100 სიტყვიან მონაკვეთს („ბორიაცი“ მესამე თავიდან), მოვშლი ემფატიკურ ხმოვანს და ვნახოთ: „ამით სტილი არ შეიცვლებაო“, ამბობს მწერალი:

ემფატიკური „ა“ **ხმოვნით**:

კრინტი აღარ დაუძრავს შალვა **ხეთერელს-ა**, ისე დაიღია ღამე, დღეც გაჰლია **უბრად-ა**, **უხმოდ-ა**, ნაწილიც არ ჩაუდვია პირში, არც საუზმეს გაჰკარებია, არც **სადილს-ა**. არც გარეთ გასულა, არც წამოუწევია **საწოლიდან-ა**, წაპირქვავებულიყო, არ უნდა არავის დანახვაი, არც ხმის გაგონება არავისი. არც არავინ ეპასუხებოდა, სტუმარი ვერ გაჰბედავდა, არც რძალი ეპასუხებოდა, ძმა მაინც დაეხმაურებოდა, რა თქმა უნდა, მაგრამ არ მოეცლიათ, არ გაეჩერებინათ **შინ-ა**, დილიდანვე გაეყვანათ, დილიდანვე დაატარებდნენ აღმა-დაღმა, გაღმა-გამოღმა, **შორს-ა** თუ **ახლოს-ა**, დაატარებდნენ **ავადმყოფებთან-ა** თუ **დაჭრილ-დაჩეხილებთან-ა**, **მშობიარეებთან-ა** თუ **ბნედიანებთან-ა**, უეცრად **გულშემოყრილებთან-ა** თუ საიქიოდ **გადადებულებთან-ა**... ერთს რო უვლიდა, მეორე დასდგომოდა **თავს-ა**, არიქა, ჩემთან წამოდიო, დაუზარელი იყო და დაატარებდნენ, მუქთი იყო და ეტანებოდნენ, ან ვინ არ მიეტანებოდა, ვინ მოასვენებდა **მუქთას-ა**, **დაუზარელს-ა**?

ემფატიკური „ა“ **ხმოვნის გარეშე**:

კრინტი აღარ დაუძრავს შალვა **ხეთერელს**, ისე დაიღია ღამე, დღეც გაჰლია **უბრად**, **უხმოდ**, ნაწილიც არ ჩაუდვია პირში, არც საუზმეს გაჰკარებია, არც **სადილს**. არც გარეთ გასულა, არც წამოუწევია **საწოლიდან**, წამსობილიყო, წაპირქვავებულიყო, არ უნდა არავის დანახვაი, არც ხმის გაგონება არავისი. არც არავინ ეპასუხებოდა, სტუმარი ვერ გაჰბედავდა, არც რძალი ეპასუხებოდა, ძმა მაინც დაეხმაურებოდა, რა თქმა უნდა, მაგრამ არ მოეცლიათ, არ გაეჩერებინათ **შინ**, დი-

ლიდანვე გაეყვანათ, დილიდანვე დაატარებდნენ აღმა-დაღმა, გაღმა-გამოღმა, **შორს** თუ **ახლოს**, დაატარებდნენ **ავადმყოფებთან** თუ **დაჭრილ-დაჩეხილებთან**, **მშობიარეებთან** თუ **ბნედიანებთან**, უეცრად **გულშემოყრილებთან** თუ საიქიოდ **გადაღებულებთან**... ერთს რო უვლიდა, მეორე დასდგომოდა **თავს**, არიქა, ჩემთან წამოდიო, დაუზარელი იყო და დაატარებდნენ, მუქთი იყო და ეტანებოდნენ, ან ვინ არ მიეტანებოდა, ვინ მოასვენებდა **მექთას**, **დაუზარელს**?

დასკვნა თავად მკითხველმა გააკეთოს...

მოკლედ: ენობრივი თვალსაზრისით (ნორმატიული თვალსაზრისით, სალიტერატურო ენის სიწმინდის თვალსაზრისით) ემფატიკური „ა“-ს ხმარება „არ არის ცოდვა“...

ისიც ფაქტია, რომ ოთარ ჩხეიძესთან ერთსა და იმავე რომანშიც კი, სხვადასხვა ეპიზოდში არ არის ერთგვარი ამ ა-ს გამოყენება; ნებისმიერ მონაკვეთში ყველა მოსალოდნელ შემთხვევაშიც არ გვხვდება „ა“... ეს უკვე სტილისტიკამ უნდა იკვლიოს, რატომ არ არის ერთ შემთხვევაში და რატომაა მეორე შემთხვევაში... ჩემი აზრით, ისეთ მწერალთან, როგორც ოთარ ჩხეიძეა, ეს შემთხვევითი არ უნდა იყოს... ერთი შეხედვით, ერთგვაროვანი ვითარება არაა, ვთქვათ, „ბურუსში“, „ბორიაცსა“ თუ „არტისტულ გადატრიალებაში“... როგორც ჩანს, ყურადღება უნდა მიექცეს ქრონოლოგიასაც, თემატიკასაც, პერსონაჟთა „ვინაობასაც“ და ა. შ. ... ეს უკვე მომავალი კვლევის საგანია...

თუ ვილაცას „ნერვებს უშლის“, ეგ სხვა თემაა...

სხვათა შორის, სილოვონ ხუნდაძემ „კეთილხმოვნების“ პრინციპის შემოტანა სცადა (ჰ- და ს- პრეფიქსებზე მსჯელობდა...)... ვილაცისათვის ემფატიკურხმოვნინი ვარიანტი შეიძლება იყოს „კეთილხმოვანი“, ვილაცისათვის – არა... ესეც სხვა თემაა, სხვა მსჯელობის საგანი...

* * *

როგორც ვნახეთ, კრიტიკოს-რეცენზენტები ემფატიკურა-სთან აიგივებენ ხმოვანფუძიან სახელთა სახელობით ბრუნვაში გამოვლენილ ი ხმოვანს: თანამეცხრედეი, წვეულებაი, სალომეი...

აი, ეს გახლავთ ქართლური დიალექტიდან აღებული გრამატიკული ფორმა. ქართლური დიალექტის ერთ-ერთი თავისებურება სწორედ ეს მოვლენაა – სახელობითში -ი სუფიქსი დაერთვის როგორც საზოგადო, ისე საკუთარ სახელებს:

„ა) ქართლურ დიალექტში სახელობითი ბრუნვის -ი ნიშანი დაერთვის ხმოვანზე ფუძედაბოლოებულ სახელებსაც: სუფრა-ი, ლობიო-ი, დრო-ი. უპირატესად მაშინ, როცა სახელი წინადადების ბოლოკიდურ პოზიციაშია: „რო გაითოხნება, მიწა სუ უნდა ამოყარო, მიყრილი რო აქ მიწაი“...

ბ) სამხრეთ ქართლურში ხმოვანზე ფუძედაბოლოებულ სახელთაგან -ი დაერთვის, ჩვეულებრივ, საკუთარ ან მათთან გატოლებულ სახელებს: დათა-ი, ილიკო-ი, პავლე-ი... დედა-ი „დედაჩემი“: მამა-ი „მამაჩემი“, ნათლია-ი „ჩემი ნათლია“ (ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, 1989, 301).

გადახვევა:

ისე, შესწავლის თვალსაზრისით ესეც საინტერესოა: ყველა შემთხვევაში სახელობითში ხმოვანფუძიანებთან არ შეგვხვდება -ი სუფიქსი. მაგალითად, ასეთი წინადადება „ბორი-აყმი“ – „არა თუ მოჩვენება, არა თუ ფუტურო, ხეი ფუტუროი, არა თუ ფიტული...“ ერთსა და იმავე წინადადებაში ორს დაერთვის, ორს – არა... და მრავალი მსგავსი...

ქართლურ დიალექტს სხვაც ბევრი თავისებურება აქვს. ოთარ ჩხეიძე ახდენს მხოლოდ ამ ერთი გრამატიკული ფაქტის სტილიზაციას. ეს არჩევანი (ანუ ეს ფაქტი რომ აიღო თავისი სტილის ერთ-ერთ მახასიათებლად) იმიტაც ჩანს საინტერესო ავტორისათვის, რომ ის გარკვეულწილად არქაულო-

ბის ილუზიასაც ქმნის: მოგეხსენებათ, ძველ ქართულში ხმოვანფუძიანი საზოგადო სახელები სახელობითში **მ-ს** დაირთავდნენ: დედა^მ, მამა^მ, წყარო^მ, ყრუ^მ... თუმცა მხოლოდ საზოგადო სახელებში...

თავისთავად ის ფაქტი, რომ ქართლური დიალექტისათვის დამახასიათებელი მოვლენა ასე შთამბეჭდავად იქცა ოთარ ჩხეიძის სტილის მახასიათებლად, არაერთგვაროვან შეფასებას იღებს კრიტიკოსთაგან, მკითხველებისაგან, კოლეგებისაგან; მოსწონთ, აქებენ (ძირითადად ვიმოწმებთ წიგნიდან „ავისტოს შვილები“):

მურმან ლებანიძე – „ქართლურ დიალექტებზე დაფუძნებულსა და ხალხური მეტყველების სტილიზაციით მიღებულ ოთარ ჩხეიძის ენობრივ-სოციალურ ქსოვილს უთუოდ ახლავს თავისი ხიბლი (მით უფრო ამ შემთხვევაში, როცა ცხოვრებისეული მასალა შესატყვისია)“ (423).

ნაირა გელაშვილი – „ეს მართლაც ქართლური დიალექტის გარდასახვა იყო მხატვრულ ენად და არა საერთო ქართულის საფუძველზე აგებული ენობრივ სტილური პოზიცია, არამცთუ უაღრესი კოლორიტულობა თუ უნიკალურობა გვეგრძნო, თუნდაც ზედმიწევნით მართებული ანალიზიც ამოვარდნილი იქნებოდა ყალიბიდან და ჰაერში გამოკიდებული“ (468).

გურამ გვერდწითელი – „სადა, აღმოსავლურ-ქართლური მეტყველების იერდაკრული ენა“... „ქართლური კოლორიტით სავსე მსუყე ენა“ (422-423).

ამ შეფასებაში ფაქტობრივ მწერლის მიღწევად თვლიან დიალექტური საშუალებების მიგნება-გამოყენებას... მაგრამ **სხვა სხვაგვარად ფიქრობს:**

ბესარიონ ჟღენტაძე – „განა შეიძლება ახლა ამ ენით წერა? რომანის („მეჩენი“ – გ. გ.) ენის ლოგიკას რომ გავყვეთ, მაშინ შეიძლება ენა ყველა მწერალმა კუთხურად მოუქციოს

და დამახინჯოს ზოგმა ქართლურად, ზოგმა მეგრულად, ზოგმა სვანურად და ა. შ. მაშინ ხომ ხელში გაგვიქრება ჩვენი ერთიანი ქართული ენა! ქართველ ხალხს აქვს ერთიანი ქართული ენა თავისი გრამატიკული სტრუქტურით და მწერალიც ამ ენით უნდა წერდეს“ (433)...

კრიტიკოსი ამ შემთხვევაში იმეორებს იმ „ბრალდებას“, რომელიც თავის დროზე ვაჟა-ფშაველას წაუყენეს; **იპოლიტე ვართაგავა:** „რა იქნებოდა, გ. ჭალადიდელს ეწერა მეგრულის კილოთი, ეგ. ნინოშვილს – გურულის, აკაკის – იმერულის, ალ. ყაზბეგს – მოხევეურის, ირ. ევლოშვილს – ქიზიყურის და სხვა? შეუწყობდა თუ არა ეს ხელს ქართული ენის და ლიტერატურის გაზრდა-განვითარებას?“ თავისთავად ი. ვართაგავა ამ შემთხვევაში აკაკი წერეთელს ბაძავს, თუმცა აკაკის სხვა უფლება ჰქონდა ამის თქმისა... (გ. გოგოლაშვილი, „ერი დედაა ენისა – ფიქრები ვაჟა-ფშაველაზე“, 2020)...

ფაქტია: ბ. ჟღენტის კრიტიკა კრიტიკისთვისაა დაწერილი, თორემ ქართლურად მოქცევა სათქმელისა გასაგებია, მაგრამ რას ნიშნავს სვანურად მოქცევა ქართული ტექსტისა? ეს ხომ აბსურდია?... როგორც ჩანს, უნდა გაეკრიტიკებინა და თანაც მწვავედ...

ნოდარ ნათაძე დაბეჯითებით ამტკიცებს: „თითქოს ავტორი კი არ იყენებს დიალექტს და მის დიდ შესაძლებლობებს, არამედ პირდაპირ დიალექტზე წერს“...

ლინგვისტისაგან (კრიტიკოსი ლინგვისტი იყო...) სრულიად მოულოდნელია ამგვარი დასკვნა: „პირდაპირ დიალექტზე წერს“... შეგვიძლია გავიაზროთ, რას ნიშნავს დიალექტზე წერა? (სხვათაშორის ვაჟა-ფშაველას მიმართ ეს ბრალდება დღემდე გაისმის – ფშავ-ხევსურულ დიალექტზე წერდაო...). ფაქტობრივ, **არ უნდა** იცნობდეს იმ დიალექტს, ეს დასკვნა რომ გააკეთო კაცმა, ან არ უნდა იცოდეს, საერთოდ რა არის დიალექტი...

დაინტერესებულ პირს შეუძლია გაეცნოს დიალექტურ ქრესტომათიებში წარმოდგენილ ქართულ ტექსტებს (ასეთები მრავლადაა)...

ბრალდებასავით გაისმის სხვა კრიტიკოსთა შეფასებაც: „იმთავითვე აშკარა გახლდათ, რომ ეს არ იყო სალიტერატურო ქართულის კუთვნილება და კუთხურის ინვენტარიდან ამოვლო ავტორს...

... უეცრივ ქართული დიალექტის კუთვნილებათა სალიტერატურო ენის სამფლობელოში აყვანა იმთავითვე იწვევდა ენის ბედით დაინტერესებულთა ერთგვარ შეცბუნებას...

... ოთარ ჩხეიძე აქ არ შეჩერდა. იგი სულ უფრო და უფრო დაშორდა თანამედროვე ქართულის მაგისტრალურ ხაზს“ (თინა კოპლატაძე, ზურაბ ჭუმბურიძე)...

კრიტიკოსები ასკვნიან, რომ „ქართველი მკითხველი მხატვრულ ლიტერატურაზე ფიქრსა და განსჯას მიეჩვიოდა ილიას, აკაკის, ვაჟას, ვ. ბარნოვის, ნ. ლორთქიფანიძის, გალაკტიონის, კ. გამსახურდიას ენით“ და ო. ჩხეიძემ მათი შეცბუნება გამოიწვიაო...

ერთი მხრივ, საუბარია ქართული დიალექტის სტილიზაციაზე, გარდასახვაზე, ქართულის ფერდაკრულ სტილზე და

მეორე მხრივ, „პირდაპირ დიალექტზე წერაზე“, ქართული დიალექტის სალიტერატურო ენის რანგში აყვანაზე... ქართული სალიტერატურო ენის მაგისტრალური ხაზიდან დაშორებაზე...

ზემოთ სიტყვა „ბრალდება“ ვახსენე; ეს მეორე შემთხვევას ეხებოდა...

მე საკითხის სხვაგვარად დასმა მსურს.

როცა ოთარ ჩხეიძის პროზას კითხულობენ, თუ ქართული დიალექტსაც იცნობენ, გრძნობენ სიახლოვეს... უნდა

კენდოთ, ვინც ასე ფიქრობს, მაგრამ კითხვის ნიშანი რჩება მრავლად...

ამ შემთხვევაში მე სწორედ ეს მაინტერესებს: ქართლური დიალექტის იერს რა სძენს ოთარ ჩხეიძის სტილს? მხოლოდ სახელობითის ნიშანი ხმოვანფუძიან სახელებთან ვერ უნდა იყოს იმ ძალის, რომ ეს შთაბეჭდილება შეიქმნეს... ალბათ ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ სხვა დიალექტთაგან განსხვავებით, აღმოსავლეთ საქართველოში, კერძოდ ქართლში, უფრო აქტიურად გამოიყენება ემფატიკური „ა“... შეიძლება ვთქვათ, რომ მისი ხშირი გამოყენება სძენს ქართლურის იერს... ვიმეორებთ: ხშირი გამოყენებაა დიალექტური ელფერის მიმცემი და არა თავად ემფატიკური ა!...

ანალოგიისათვის მცირე გრამატიკული ექსკურსი: III სერიის ორი მწკრივი – II თურმეობითი (რა ექნა?) და III კავშირებითი (რა ექნას?) ფუნქციურად ხშირად ჩაენაცვლება ერთმანეთს... ორივე ეს მწკრივი დამახასიათებელია ახალი ქართული ენისათვის. ცნობილი ფაქტია დიალექტოლოგიაში: რაჭულში იშვიათია II თურმეობითის ფორმა (დაეთესა, დაეწერა...); მის ნაცვლად ჩვეულებრივ გამოიყენება III კავშირებითი (დაეთესოს, დაეწეროს...); იმერულში – პირიქით... ასე რომ, სხვაობას რაჭულსა და სხვა დიალექტებს შორის მწკრივთა გამოყენების სიხშირე ქმნის...

შესაბამისად, ემფატიკური ა არ არის ქართლური დიალექტური მოვლენა, მისი გამოყენების სიხშირე ახასიათებს ქართლურს სხვაზე მეტად...

როცა ამ თემაზე ვსაუბრობ, ერთი საინტერესო ფაქტი მახსენდება:

მწერალმა თამაზ ბიბილურმა გამოაქვეყნა ერთი საინტერესო დაკვირვება (მოგეხსენებათ თ. ბიბილურ კახეთიდან იყო):

„ერთხელ ჩავატარე ასეთი პატარა ექსპერიმენტი. აივანზე ვიდექი და ქვემოთ მეზობლები ყაყანებდნენ, იცინოდნენ,

ჭორაობდნენ. უცბად მომიარა სურვილმა, რომ ჩამეწერა ეს პროცესი. აღმოვაჩინე ძალზე სასიამოვნო რამ. აქ, ამ საუბარში იყო კოლორიტი, ჩანდა თითოეული პერსონაჟი, ეს დიალოგი იყო აბსოლუტურად იდეალურად გამართული. ეს ჩემთვის ძალზე სასიხარულო მოვლენა იყო, ეს ვარაუდი გამიმართლდა მერეც, როცა დავრწმუნდი, რომ დიალოგი შეიძლება სუფთა ქართულით, მაგრამ კოლორიტი მაინც იყოს, მაინც გმირი მეტყველებდეს. ამის ნიმუშები გვაქვს ჩვენ ილიასთან, დავით კლდიაშვილთან. პერსონაჟები თითქოს ლაპარაკობენ ჩვეულებრივად, სუფთა სალიტერატურო ენით, მაგრამ ლაპარაკობს ლუარსაბი, ლაპარაკობს დარეჯანი, ლაპარაკობს პლატონ სამანიშვილი“ (1992 წლის ოქტომბერი. რადიონტერვიუ. დაიბეჭდა გაზეთში „ლიტერატურული საქართველო“, 22 იანვარი, 1993 წ.). ძალიან საგულისხმო დაკვირვებაა: შეიძლება არ გამოიყენოთ არცერთი კახური დიალექტური ფორმა და საუბარი მაინც იყოს კახური (ასევე ითქმის სხვა დიალექტებზეც). აქ არაა საუბარი მხოლოდ ინტონაციაზე (მაგალითად: როცა მსახიობი ქართულად ჰყვება ამბავს მეგრული ინტონაციით...)...

სამწუხაროდ, ჩვენი ზეპირმეტყველება – დიალექტური ზეპირმეტყველება – არ არის შესწავლილი ისე, რომ შეგვეძლოს ვისაუბროთ ამ თვალსაზრისით ერთი დიალექტი რით განსხვავდება მეორისაგან... დიალექტური სტილისტიკა – ფაქტობრივ ხელუხლებელი უბანია...

როცა ოთარ ჩხეიძის შემოქმედების აღქმა ხდება ქართულად („ქართლურ დიალექტზე დაფუძნებული“, „ქართლური დიალექტის გარდასახვა მხატვრულ ენად“, „ქართლური მეტყველების იერდაკრული ენა“...), ვფიქრობთ, ეს არის ის, რაც თ. ბიბილურს მეზობლების საუბარს კახურად აღაქმევინებს...

სწორედ, ხმოვანფუძიან სახელებთან გამოვლენილი -ი და ემფატიკური ა-ს ხშირი გამოყენება სძენს ო. ჩხეიძის

სტილს ქართლურ იერს... იქმნება გარკვეული ილუზია ქართლური მეტყველებისა...

ერთი კონკრეტული სინტაქსური ფაქტიც: როცა ასეთი წინადადებები შემხვდა – „თვალში ჩავუვარდე, ხელს არ ამოისმევს“, „გააცვილეს ისე, არც კრინტი დაუძრავთ“ („ბორიაციდან“) – იაკობ გოგებაშვილის შემთხვევა გამახსენდა; უფრო სწორად, ერთი პასაჟი იოსებ მჭედლიშვილის მოგონებიდან:

„როდესაც ლაპარაკში შევეჩვიე, ისე წავთამამდი, რომ აქა-იქ ფრთხილად ენაც დავუწუნე მის სახელმძღვანელოებს.

ასე: – ბატონო იაკობ, თქვენ ხალხურ ენას დიდ პატივსა სცემთ, მეც მირჩევთ, ხალხური ენით ვწერო, როგორც ილია, აკაკი და რაფიელ ერისთავი, მაგრამ თქვენს წიგნებში რომ ზოგან არ არის ხალხურად დაწერილი წერილები!

– აბა, სადა, მაჩვენე! – წამოდგა იაკობი და მომიტანა „ბუნების კარი“.

ცოტა არ იყოს შევფიქრდი. (...)

დინჯად გადავშალე წიგნი. (...)

მართლაც მალე წავაწყდი; 145-ე გვერდზე ამბავი „გველი“ ასე იწყება: „ყველამ იცის, რომ გველი შხამიანი ცხოველია“... (...)

– აი, ბატონო იაკობ, ავიღოთ, მაგალითად, ამბავი გველზე. ასე იწყება: „ყველამ იცის, რომ გველი შხამიანი ცხოველია“. ხალხი ასე არ იტყვის; ხალხი იტყვის: „ყველამ იცის, გველი შხამიანი ცხოველია“. რა საჭიროა „რომ“... (...). იაკობი დაფიქრდა, დაფიქრდა და გაკვირვებით მითხრა:

– იცი, ყმაწვილო, შენ მართალი ხარ, ზოგიერთ ალაგას არ უნდა „რომ“...

ოთარ ჩხეიძისა – „თვალში ჩავუვარდე, ხელს არ ამოისმევს“. – ეს სწორედ ის „ხალხური“ ვარიანტია. ზეპირმეტყველებისთვის უფრო უკავშირო ქვეწყობაა დამახასიათებელი, „წიგნიერი“ მეტყველებისთვის – კავშირიანი; მაგალითად – „თვალში რომ ჩავუვარდე, ხელს არ ამოისმევს“...

ოთარ ჩხეიძის სტილზე როცა ვფიქრობ, ქართლური მეტყველების შთაბეჭდილებას ალბათ ამგვარი სინტაქსური ვარიანტიც ქმნის და კიდევ, ალბათ, რამდენი რამ, რაც ჩვენ ჯერ კიდევ არ ვიცით დიალექტური სტილისტიკიდან, რასაც ვერ ვხედავთ... მწერალი კი გრძნობს და სწორედ ქართლურ ენობრივ გარემოში დაგვატარებს სალიტერატურო ქართულით... ქართლური ენობრივი გარემო აისახება ამგვარად ოთარ ჩხეიძის პროზაში...

შევნიშნავთ: ამგვარივე თვალსაზრისით შეიძლება ვისაუბროთ – ნოდარ დუმბაძე და გურული დიალექტი; ოტია იოსელიანი და იმერული დიალექტი...

ერთი მხრივ, ქართლური დიალექტის სინტაქსისა და სტილისტიკის შესწავლა და, მეორე მხრივ, ოთარ ჩხეიძის პროზის სინტაქსურ-სტილისტური ანალიზი ალბათ ბევრ კითხვას გასცემს პასუხს...

აი, ეს აზრები გააჩინა „ოთარ ჩხეიძის ემფატიკურ ა-ზე ფიქრმა“...

2. ფიქრები „სქოლასტიკური პუნქტუაციის“ შესახებ

ოთარ ჩხეიძის კრიტიკოსები ძირითადად მწერლის სტილზე საუბრობენ (ბუნდოვანიაო, მძიმეაო); დიალექტურია ტექსტიო... გრამატიკულ „ლაფსუსებზე“ მიუთითებენ – ნორმათა დარღვევებზე და ა. შ.

ნოდარ ნათაძემ მიაქცია ყურადღება პუნქტუაციასაც (თითქოს სხვები ამ ფაქტს უმნიშვნელოდ მიიჩნევენ...).

ოთარ ჩხეიძის ნოველების წიგნის („ცხადი“) ანალიზისას ნოდარ ნათაძე აკრიტიკებს მწერლის სტილს, თითქოს „ახსნასაც“ დაუბნის: „ეს სტილი არ არის რეკოლუციის მომასწავებელი ქართულ პროზაში. ეს ჩვეულებრივი ქართულია იმ განსხვავებით, რომ წერტილის მაგიერ მძიმე იწერება, ისევე, როგორც „გველის პერანგის“ „უმძიმებო“ ქართული ჩვეუ-

ლებრივი ქართული იყო იმ განსხვავებით, რომ მძიმის ადგილას ზოგან წერტილი ეწერა და ზოგან არაფერი. ეს თავისებური ორთოგრაფია (ორთოგრაფიის საზღვრებს ეს სიახლე არა სცილდება) მხოლოდ კითხვას აძნელებს, თხრობის რიტმს კი არ ამძაფრებს. იგი წმინდა გარეგანი ეფექტის შთაბეჭდილებას ტოვებს“ (ავგ. შვ., 427).

დავანებოთ თავი იმას, არის თუ არა ეს „ჩვეულებრივი ქართული“, მაგრამ რას ნიშნავს, „წერტილის მაგიერ მძიმე იწერება“, როგორც გრიგოლ რობაქიძესთან მძიმის მაგიერ – ზოგან წერტილი და ზოგანაც არაფერი...

ასე მარტივად ვითომ საქმე?

ამ შემთხვევაში გრიგოლ რობაქიძესთან შედარება ერთადერთ მიზანს ემსახურება – გააუფასუროს პუნქტუაციური „ინიციატივა“ როგორც ერთი, ისე მეორე მწერლისა. „გველის პერანგში“ მძიმის მაგიერ ზოგან წერტილი ეწერა და ზოგან არაფერია“... არ იყო გრიგოლ რობაქიძე ის მწერალი, რომელიც ასე მარტივად გადაწყვეტდა ასეთ სერიოზულ საკითხს...

ვინც ამ თვალთ შეხედავს გრ. რობაქიძის „გველის პერანგს“ თუ პუბლიცისტურ წერილებს, საკმაოდ რთული რეალობის წინაშე აღმოჩნდება: წერტილის, ორი წერტილის, სამი წერტილის, ტირესი, კითხვისა და ძახილის ნიშნების რთული მონაცვლეობა გვაქვს... ორიოდე მაგალითი:

წერტილი: „წრიალი. ჩოჩქოლი.

ახმახი ახლა უცხოელს შეუტევს სასიკვდილოთ.

ხრიალი. აურზაური. წამოწევა.

ვამეხ ფეხზეა და რკალს აკეთებს“.

სამი წერტილი: – სწეწავს... გლეჯავს... ისვრის ნაკვთა-ნაკვთად... მაგრამ გული არ კვდება მაინც... ფართქალს აგრძელებს საცოდავი... („გველის პერანგი“).

– აკაკი. როგორ გაიშალა? ბნელი ტყე... მღუმარე-
ბა... მარტოობა... ხე იწვის... ხე დაიდრა... („აკაკის
ქნარი“)

ბახილის ნიშანი: – ქეიფი! ქეიფი!

– ღვინო! ღვინო!

– ტაბაი ხან! ღვინო სპარსეთში არ ვარგა!

შერეული (ტირე, ფრჩხილები, მძიმეც კი...): ცეკვა! ცეკვა!
ცეკვა!

მოშორებით უკრავს საზანდარი – (ახლოვდება).
ცეკვავენ „ლეკურს“, ეს სახელი შეუსაბამოა:
ლექს აქ რა უნდა?! ეს ცეკვა ქართულია და
გარდა ქართველისა მას ვერ იცეკვებს ვერავინ:
რასსა არ ეყოფა“.

უსასვენნიშნებო მონაკვეთი: „ჩემი ძმა

არყოფილი

ვითარ მიყვარდის

უმეტეს მზისა

და უმეტეს ხმალისა“ („გველის პერანგი“)

გ. რობაქიძესთან ვარიაციები მრავლადაა.

მთავარი ისაა, რომ, როგორც ნ. ნათაძე წერს, „გველის
პერანგის“ „უმძიმებო“ ქართული არაა „ჩვეულებრივი ქართუ-
ლი“... მითუმეტეს შედარება ო. ჩხეიძის „ჩვეულებრივ მძიმე-
ბიან ქართულთან“, ვერ გამართლდება...

საერთოდ კი, სასვენ ნიშნების პრობლემა კლასიკურ
მწერლობაში სერიოზული პრობლემაა... მწერალი ამ სასვენ
ნიშანში ხედავს გაცილებით მეტს, ვიდრე უბრალო პუნქტუა-
ციის ნიშანს (პირობით ნიშანს გარკვეული გრამატიკული წე-
სის შესაბამისს)...

ეს თემა (სასვენ ნიშნთა სისტემა ქართულ კლასიკურ მწერლობაში) დიდად საინტერესო თემაა. ამის თაობაზე სხვაგანაც გვქონდა საუბარი. ზოგ რაიმეს გავიმეორებთ:

არსებული პუნქტუაციური სისტემისადმი კრიტიკული დამოკიდებულება ჰქონდა კონსტანტინე გამსახურდიას: „დედანს საშინელი სისწრაფით ვწერ. შავში სასვენ ნიშნებს უნდა გადავახტე (მე მგონია: როცა ჩვენი მკითხველები კითხვასა და ნაწერის გაგებაში უკეთ გაიწაფებიან, სასვენი ნიშნები უნდა გავაძევეთო. ეს დიდ დროს გვართმევს. ძველებს ხომ ჩვენებური სასვენი ნიშნები არ ჰქონიათ, მაინც კარგად წერდნენ)“...

ჩვენთვის მეტად საგულისხმოა პროფესიონალი ენათმეცნიერის – ანა კალანდაძის – დამოკიდებულება არსებულ პუნქტუაციურ სისტემასთან; საგანგებოდ გვიფიქრია ამ საკითხზე (იხ. ჩვენი „ენა – ბედისწერა. ფიქრები ანა კალანდაძეზე“, 2019). ფაქტია: ანა კალანდაძის სათქმელს ვერ აკმაყოფილებს სტანდარტული სისტემა სასვენი ნიშნებისა და ჩნდება ახალი ვარიანტები (კომბინაციები სასვენი ნიშნებისა) – ტრადიციულისაგან განსხვავებული:

.. – ორი წერტილი (ჰორიზონტალურად განლაგებული);

... – სამი წერტილი (ტრადიციულისაგან განსხვავებული ფუნქციით);

.... – ოთხი წერტილი;

... – მძიმე და ორი წერტილი;

.... – მძიმე და სამი წერტილი;

!... – ძახილის ნიშანი და სამი წერტილი;

!.... – ძახილის ნიშანი და ოთხი წერტილი...

და ამათ გვერდით ტრადიციული ნიშნები (ზოგჯერ არატრადიციული ფუნქციით...) (შევნიშნავთ: ეს „სისტემა“ ანა კალანდაძისა გატარებულია მის ხელნაწერ წიგნებში. მე ვიცნობ ასეთ სამ წიგნს...).

ახსნის ცდაც გვქონდა იმ ნაშრომში... ჩვენთვის არსებითი ამ შემთხვევაში ის არის, რომ საყოველთაოდ მიღებული სისტემა სასვენი ნიშნებისა არ აკმაყოფილებს პოეტს – სათქმელის ზუსტად გამოხატვა სხვა ვარიანტებსაც ითხოვს... ეს კი იმას გულისხმობს, რომ სასვენ ნიშანს პოეტურ ტექსტში მეტი დატვირთვა ეძლევა, ვიდრე ჩვეულებრივ პუნქტუაციურ სიმბოლოს...

ორიგინალურია მუხრან მაჭავარიანის მიდგომა სასვენი ნიშნებისადმი. პოეტმა განაცხადა: „პირადად მე ლექსში სასვენ ნიშნებს ვანიჭებ, მეტი რომ არ ვთქვა, დიდ მნიშვნელობას“. იმასაც გვასწავლის, ლექსი როგორ უნდა წავიკითხოთ და რატომ: „მკითხველი, რომელიც მისთვის საჩოთირო ლექსში, დაიცავს პუნქტუაციას, თავის ადგილზე გააკეთებს პაუზას, ანგარიშს გაუწევს გრძელ და მოკლე სტრიქონთა განლაგებას – ერთი სიტყვით, ლექსს წაიკითხავს ისე, როგორც უნდა წაიკითხოს, და, როგორც ის ავტორს აქვს დაწერილი – დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, შედეგი გაცილებით უკეთესი იქნება“...

რამდენადაც უცნაურად უნდა მოეჩვენოს კაცს, მუხრან მაჭავარიანის აზრით, შემოქმედის ნიჭი პუნქტუაციაში გამოვლინდება: „არსებობს თუ არა ნიჭის საზომი რაიმე ხელსაწყო? არსებობს! – ეს არის წერტილი! დიას! წერტილი (აი, ეს – .)“ (უფრო ვრცლად იხ. ჩვენი – „ქართული ქართველთა რწმენაა – ფიქრები მუხრან მაჭავარიანზე“, 2019).

როგორც ჩანს, ამ თემაზე გალაკტიონსაც უფიქრია: მარჯანიშვილის ქუჩაზე, პოეტის სახლ-მუზეუმში ლექსის „მე და ღამე“, ხელნაწერია გამოფენილი. ასეთი ვარიანტია პირველი სტროფისა:

„ეხლა როცა ამ სტრიქონს ვწერ, შუაღამე იწვის, დნება;

სიო, სარკმლით, მონაბერი, ველთა ზღაპარს, მეუბნება.

მოვართ, ნაფენს, არემარე, ვერ, იცილებს, ვერცხლის საბანს,

სიო, არხევს, და, ატოკებს, ჩემს, სარკმლის წინ, იასამანს“...

ცხადია, ეს ვარიანტი წიგნებში არაა შეტანილი...

რისი თქმა მსურდა ამ მცირე ექსკურსით?

– სასვენ ნიშანთა სისტემაში შეგნებული ჩარევა მწერლისა არაა ჩვეულებრივი ამბავი, „იმ განსხვავებით, რომ წერტილის ადგილზე მძიმე იწერება“...

ოთარ ჩხეიძე ერთ-ერთი იმ მწერალთაგანია, რომლის აზრითაც, არსებულ პუნქტუაციურ სისტემაში (უფრო სწორად, პუნქტუაციურ წესებში) სერიოზული რეფორმაა გასატარებელი.

ჩანაწერებიდან (1967 წლის 8 ოქტომბერს): კვირას ქალაქგარეთ, ჟინვალში, არაგვისპირას „ფიქროვასართველად“ გასულან ოჯახებით ოთარ ჩხეიძე და ვახტანგ ჭელიძე. ოთარ ჩხეიძე მიმართავს ვახტანგ ჭელიძეს: „თქვენ რომ რედაქტორი დამინიშნეთ „ტინის ხიდისა“ შიშობს, ჩემს პუნქტუაციას არ თანზმდება, – ვეუბნები ვახტანგსა, – დამსჯიანო და შიშობს“.

და მწერალი განუმარტავს კოლეგას, რა პრობლემას ხედავს ამ პუნქტუაციაში; რას ნიშნავს „ჩემი პუნქტუაცია“:

„მე არ მომწონს ეს სქოლასტიკური პუნქტუაცია, აუარებელი და ზედმეტი მძიმეებია, უნდა განიტვირთოს“...

კრიტიკოსი კი წერდა ოთარ ჩხეიძეზე, არაფერი უჩვეულო აქ არაა, ერთადერთი „წერტილის მაგიერ მძიმე იწერებაო“...

არადა ოთარ ჩხეიძე საუბრობს „აუარებელ და ზედმეტ მძიმეზე“...

სხვათაშორის, ეს ტენდენცია („აუარებელი და ზედმეტი მძიმეები“) განსაკუთრებით გამოიკვეთა ქართულ პრესაში...

მოგვიანებით ენათმეცნიერებაც შემფოთდნენ. ასეთი საგაზეთო წერილიც გამოქვეყნდა „მძიმეების ნიაღვარმა წალეკა პრესის ფურცლები“ (ზ. ჭუმბურიძე, გაზეთი „ბურჯი ეროვნებისა“, 1996, № 12)... თუმცა ამ წერილში საუბარი იყო პუნქტუაციის დადგენილი წესების დაცვის აუცილებლობაზე... ავტორის აზრით, „ბოლო დროს მოძალებულ ნაკლოვანებათაგან აღსანიშნავია სრული ქაოსი სასვენი ნიშნების ხმარების მხრივ...“ (...). სასვენი ნიშნებიდან „განსაკუთრებით დიდი ჯაფა ადგას მძიმეს...“ და ავტორი საუბრობს იმის თაობაზე, რომ მძიმე გვხვდება იქ, სადაც არ უნდა იწერებოდეს და პირიქით, არ არის იქ, სადაც წესების მიხედვით უნდა იყოს... ამ შემთხვევაში საუბარი ძირითადად პრესაზეა (აქაა მართლაც ქაოსი), მაგრამ პრინციპში ზოგადია ის მოთხონა, რომ პუნქტუაციის წესებია გადასახელი...

ოთარ ჩხეიძეც საუბრობს ამ წესების შეცვლაზე, გადახალისებაზე – „არ მოსწონს სქოლასტიკური პუნქტუაცია“... თუმცა აქ მოტივაცია სხვა არის – ეს წესები ველარ ასახავს რეალობას. და ეს შესწივლა მწერალმა გამომცემლობის დირექტორს... ეთანხმება ვახტანგ ჭელიძე ოთარ ჩხეიძეს: „მეც აგრე მგონია, – ამბობს ვახტანგი. – როგორც გინდოდეს, ოღონდ სჯობს დაიწეროს კიდეცა“.

და შეთანხმდნენ: ოთარ ჩხეიძე წერილს დაწერდა „ამ სქოლასტიკურ პუნქტუაციაზე“ და ვახტანგ ჭელიძეც მოაწერდა ხელს: დაწერას „კიდევაც ვაპირებთქი, თუ თანახმა ხარ, შენც მოაწერე ხელიმთქი. კარგიო“ (ჩ. 47)... ამ საუბრის დასასრულ არსებითი ისაა, რომ ვახტანგ ჭელიძე იზიარებს აზრს „სქოლასტიკური პუნქტუაციის“ შესახებ.

სამწუხაროდ, რამდენადაც ვიცი, ასეთი წერილი არ დაწერილა. რედაქტორ-გამომცემლებთან ოთარ ჩხეიძის პოლემიკა კი გრძელდებოდა, როგორც ჩანს, კორექტორებაც კი ითვისებდნენ ცენზორ-რეცენზენტის „ფუნქციებს“...

ფაქტი ის არის, რომ, რასაც ამ შემთხვევაში მწერალი ითხოვს, ძნელია მოექცეს სტანდარტული წესების ფარგლებში... უფრო სწორად, მწერლის მოთხოვნის შესაბამისად „გასწორდეს“ პუნქტუაციის სტანდარტული წესები...

როგორც ჩანს, კონკრეტულ შემთხვევაში მწერალი სასვენ ნიშნებს მხატვრულ ფუნქციას ანიჭებს: სასვენი ნიშნების ორიგინალური გამოყენებით დამატებით ინფორმაციას გვაწვდის, გვიკარნახებს რიტმს, ინტონაციას – ლოგიკურ მახვილზე მიგვანიშნებს...

და ამ დროს სტანდარტული წესები პუნქტუაციის მხოლოდ ხელისშემშლელად გვევლინება... ამიტომაც იჩენს მწერალი სითამამეს და „კორექტივები“ შეაქვს სასვენ ნიშანთა ხმარების სტანდარტულ წესებში.

ამას მწერლის „ენობრივ თავისუფლებასაც“ ეტყვიან. ჩვეულებრივ მწერალს შეიძლება გაუჭირდეს განმარტება, ახსნა, თუ სად რატომ გამოიყენა (ან არ გამოიყენა) ესა თუ ის სასვენი ნიშანი... ანუ ვერ შეძლოს თავისი მწერლური გუჰმანის სიტყვიერი გამოხატვა...

საინტერესო ფაქტი: კონსტანტინე გამსახურდია ზოგჯერ, როცა მისთვის მიუღებელ ენობრივ ფორმაზე საუბრობდა, დასაბუთებას ყოველთვის ვერ ახერხებდა და „დაასკვნიდა“ – „ეს რა ქართულია“... „რა ქართულია“ – არგუმენტი არაა მეცნიერებისთვის, კრიტიკოსებისთვის, ოპონენტებისთვის, მაგრამ თავისი მწერლური გუჰმანის, რწმენის სხვაგვარად გამოხატვას ვერ ახერხებდა...

ოთარ ჩხეიძემ თქვა, „მე არ მომწონს ეს სქოლასტიკური პუნქტუაციაო“ და... მიუხედავად ვანტანგ ჭელიძის შეთავაზებისა, წერილობით არ დაუსაბუთებია; პრაქტიკულად კი – განახორციელა „რეფორმა“ თავის ნაწერებში...

ამ ფაქტს ასე განმარტავენ: „იმხანად თავი ვერ მოება ამ სტატიას და ეტყობა, გაუნელდა მისი დაწერის სურვილი.“

იმას მიაღწია, რომ ვეღარც უხეშად ერეოდა ვერვინ მის პუნქტუაციაში და აღარც დასჯის შიში ჰქონდათ ზემდგომისაგან“ (აგვ. შვ., 449).

სხვათაშორის ამ კომენტარმა ერთი ამბავიც გამახსენა. ვახტანგ ჯავახიძე – ანა კალანდაძის ორტომეულის რედაქტორი – წერს: „ანა კალანდაძის ლექსებში სამი წერტილის სიმრავლე შეინიშნება, ისევე, როგორც მარინე ცვეტაევასთან – ტირესი. ორთავეს გამიზნული ფუნქცია აკისრია... ანას ბოლოდროინდელ ლექსებში გამოყენებულია პუნქტუაციის ორიგინალური სახე: ნაცვლად სამი წერტილისა **მძიმე და ორი წერტილი** (...), მე გავასწორე სამ წერტილად“... როგორც ჩანს, ანას წინააღმდეგობა არ გაუწევია, მაგრამ როცა ხელნაწერი წიგნები გამოსცა, ისევ ის (...) იხმარა... თუმცა დასაბუთება არასოდეს უცდია (არც ჩანაწერებში...)... და ბეჭდურ გამოცემებში „სტანდარტულ სისტემას“, წესებს გამოიყენებდა; ხელნაწერში (რამდენიმეა ასეთი) სისტემებზე გაატარებდა თავისებურ ვარიანტს სასვენი ნიშნებისა... იქნებ ოთარ ჩხეიძემ აარიდა თავი დასაბუთებას?!...

მაგრამ ოთარ ჩხეიძე „იბრძვის“ თავისი პრინციპების შენარჩუნებისათვის, დამკვიდრებისათვის... „ავვისტოს შვილებში“ ვკითხულობთ: „ამასობაში ისე მოხდება, რომ პუნქტუაცია მნიშვნელოვან როლს ითამაშებს მისი (ო. ჩხეიძის – გ. გ.) ენობრივი სტილის გადახალისებაში. ყველაფერი ისევე შენარჩუნდებოდა, როგორც უკვე გამოემუშავებინა და ერთგულადაც მისდევდა ამდენი ხანია. ეგაა გრძელ პერიოდებს შეკვეცდა – მძიმეების ნაცვლად ყველგან წერტილს ჩასვამდა და, არამცთუ მძიმეების ნაცვლად, ერთი შეხედვით გადამეტებულადაც მოკირწყლავდა ტექსტს წერტილებით – ლამის ყოველი სიტყვის შემდეგ.

„და“ კავშირის მერეც კი.

შიგადაშიგ შესაძლოა ლექსის სტრიქონივითაც დაეტეხა ფრაზა თუ ფრაზებში – გრაფიკულად აეგო ესა თუ ის პასაჟი, სულის მოსათქმელად თუ მთავარი იდეის გასამკვეთრებლად“ (ავტ. შვ., 450).

საინტერესო კომენტარია, თუმცა საკმაოდ ზოგადი და, ცხადია, არაყოვლისმომცველი...

ეს სიტყვა ალბათ უადგილოცა: „ყოვლისმომცველი“ ანალიზი „ოთარ ჩხეიძის სასვენ ნიშანთა“ სისტემისა თითქმის შეუძლებლადაც მეჩვენება: ბევრი რამ არის გასათვალისწინებელი: რა პერიოდის ნაწარმოებია, რა ხასიათის, რა ჟანრის... თვითონ ერთსა და იმავე ნაწარმოებში ეპიზოდთა შორისაცაა სხვაობა პუნქტუაციაში... აქ უკვე ლინგვისტის თვალი ძნელად გაჭრის...

ერთი კი ცხადია და უტყუარი: არაა სწორი, ძალიან მარტივადაა დანახული კრიტიკოსის მიერ ეს სისტემა: არაა ეს ჩვეულებრივი ქართული,... არაა ეს ის ტექსტი, წერტილის მაგიერ მძიმე რომაა ნახმარი...

ქართულ მწერლობაში, რისთვისაც თვალი მიმიდევნებია, სასვენ ნიშანთა გამოყენების ასეთი რთული სისტემა მეორე არ მეგულება... რთული, მაგრამ, თითქოსდა, დალაგებული... გრიგოლ რობაქიძის სისტემასთან შედარება მოვლენის არასწორი შეფასებაა: გ. რობაქიძემ („გველის პერანგი“ მაქვს მხედველობაში) საერთოდ უარყო მძიმე (თითო-ოროლა შემთხვევა შეიძლება ბეჭდვის „შეცდომა“ იყოს) და იგი წერტილითა და ორი წერტილით (:) ჩაანაცვლა...

აქ, ოთარ ჩხეიძესთან, წერტილის მაგიერ მძიმე ყოველთვის არ იწერება – წერტილის ადგილზე წერტილია. მრავალთაგან შემთხვევით ვიღებ II ტომს (1987) („ბურუსი“, „მეჩენი“ და ეტიუდები). პუნქტუაციის ვარიანტებს ამოვიწერ:

დავიწყეთ იმით, რომ ზოგჯერ წერტილი თავის ადგილზეა, ანუ სტანდარტული წესი მუშაობს:

„– რას ნიშნავს პირუთვნელი და მიუდგომელი?

ისევ აკაკიმ იკითხა.

პროფესორ შუქაძეს ოდნავ მოეჭმუნა სახეი“. (215)

აქ (და „ახლო-მახლო“) აბზაცის ბოლოს სისტემებრ წერტილია.

თუმცა აქვე დაბეჭდილ „ეტიუდებში“ აბზაცის ბოლოს წერტილ-მძიმე დაისმის:

„დავიწყებას მიეცემოდა ავი, უკეთური, აღმოცენდებოდა ნერგი სიკეთისა;“ – დამთავრდა აბზაცი და ასე სისტემებრ...

იქვე:

„(...) ანთუ წარიმართა რა სათქმელია, როცა განმეორდა, იგივე განმეორდა;

გამოიხედა და ისევ ჩამოჰკიდა თავი;

მოფერიანდა და ისევ ჩამოხმა;“ – ეს წერტილ-მძიმის შესახებ... როდის ენაცვლება იგი მძიმეს, როდის – წერტილს, ეს საკვლევი, თუკი მოხერხდება ამის შეცნობა...

ჩვენ მიერ მოყვანილი მონაკვეთი ასე გრძელდება:

„აბწკრიალდა და ჩათუთქა ისევა, –

ერთხელა,

ორხელა,

დაუთვლელადა,

დაუთვლელადა, –

აღივსებოდა და ჩამოდნებოდა,

გაიფურჩქნებოდა და ჩამოჰკნებოდა;

საცოდაობით აღივსებოდა ყოველი შემყურე, ვერ გაუძლებდა ქვა გულიცა, ვერც თანაუგრძნობდა, ვერას შეეწეოდა ვერავინა, მაგრამ მაინცა ვკითხე ექიმსა, რა სჭირსმეთქი, თუ ეშველება, რა ეშველებაამეთქი;“ (632)

წერტილ-მძიმით დასრულდა თითქოს ეს პასაჟი... და რა ხდება: რატომ ბოლო „აბზაცი“ ამ სახით და სხვა – სხვაგვარად? რა არის სხვაობა ზედა (ერთსტრიქონიან „აბზაცსა“) და ბოლო „აბზაცს“ შორის? და საერთოდ, „აბზაცი“ ტრადიციული გაგებით ოთარ ჩხეიძესთან აზრს კარგავს... ოთარ ჩხეიძეს თავისი გააზრება აქვს ამ ცნებისა... სხვაგვარად რომ ვთქვათ, „აბზაცის“ თემა ასევე საინტერესოა ოთარ ჩხეიძესთან. გზადაგზა ცვლილებას განიცდის, მუშავდება, იხვეწება... „ბურუსის“ სამ გამოცემას შევადარებ ერთმანეთს მაგალითისათვის.

„ბურუსის“ პირველნაბეჭდში („მნათობი“, 1955, №7) პირველი თავის პირველი ექვსი აბზაცი მესამე გამოცემაში (სამტომეულის მეორე ტომში, 1987 წ.) გაერთიანებულია ერთ აბზაცად (თითქმის 6 გვერდზე!...), ხოლო 1979 წლის გამოცემაში (სამი რომანი) – 5 აბზაცადაა წარმოდგენილი თუმცა ეს 5 არ ემთხვევა პირველნაბეჭდის შესაბამის 6 აბზაცს რამენაირად...

სხვა მაგალითი: VI თავის დასაწყისი 1987 წლის გამოცემა – I აბზაცი თითქმის 3 გვერდია; 1979 წლის გამოცემაში – ეს მონაკვეთი 2 აბზაცადაა წარმოდგენილი; ხოლო პირველნაბეჭდში (1955 წ.) – სამ აბზაცად...

ერთი მაგალითიც „ეტიუდებიდან“:

ორგვერდიანი „აბზაცის“ ბოლო წინადადება და მისი გაგრძელება:

„(...) დასძლია თავი. დასძლია. შეჰბედა ბილიკსაცა. პირველად ჰო აქ შეეფეთა.

აქ შეეფეთა, აქ შეეფეთა პირველად.

გადაიარა ოლეზედაცა.

შეჰბედა იქაცა.

მერე ჰო იქ შეეფეთა.

გადაიარა და გადმოიარა.

მერე ჰო ეზოში.

ეზო ჰო რაო, – იღვა სუნი, სუნი მაინც იღვა ეზოში“.
და ამის შემდეგ ერთგვერდიანი „აბზაცი“...

ერთი მონაკვეთი „არტისტული გადატრიალებიდან“,
„(...) ცოლშვილს იფიცებდა. მამაპაპის საფლავებს იფი-
ცებდა: ბრიოლინი არც ვიცი, არც გამიგონიაო. ვინ დაუჯერებ-
და?!

ვინა, –

როცა

არავისი

არაფერი

არა სჯეროდა, –

იყო ასეთი დროცაო, იტყვიან. რა სათქმელია!... დროს
არც ნამყო აქვს, არცა მყოფადი, დრო მხოლოდ აწმყოა. (...)“

როცა ასეთ ეპიზოდებს ვკითხულობ, ყოველთვის მიჩნდე-
ბა სურვილი, ეს მონაკვეთი მომესმინა ავტორისეული წაკითხ-
ვით: ინტონაცია, პაუზა, ფრაზის მახვილი ალბათ მოგვცემდა
„გასაღებს“ იმისას, რატომაა გრძელი და მოკლე აბზაცთა
ასეთი მონაცვლეობა; მძიმის, წერტილის, ტირესი, წერტილ-
მძიმის თუ ორი წერტილის შენაცვლებანი...

დავწერე ერთგან: როცა მუხრან მაჭავარიანის შესახებ
ვფიქრობდი, ძახილის ნიშანს თითქოს ახსნა ვერ მოვუძებნე.
მუხრანი საინტერესო დეკლარატორი იყო საკუთარი ლექსები-
სა და თითქოს „ასეთი წესი“ დავიჭირე: სადაც ხელს აიქნე-
და დეკლარატორი, იქ ძახილის ნიშანი იყო ტექსტში... გრამა-
ტიკა არაფერ შუაში იყო... მაშინ მივმართე კოლეგა ენათმეც-
ნიერებს: „ნუ შეეცდებით, მუხრან მაჭავარიანის პოეზიაში სა-
სვენ ნიშნებს მიუსადაგოთ გრამატიკაში დადგენილი წესები-მე-
თქი“...

როგორც ასეთი „ოთარ ჩხეიძის სისტემა“ უფრო რთუ-
ლი მგონია... არის თუ არა მწყობრი, შეიძლება თუ არა კა-
ნონზომიერების დანახვა? – ეს საკვლევი თემაა... ერთი შე-

ხელვით ამაზე პასუხის გაცემა შეუძლებელია... არაფერი მი-
თქვამს ტირეზე. ზემომოყვანილ მაგალითებში (დატეხილ
სტრიქონებში) ტირესაც თავისი დატვირთვა აქვს...

ფაქტია: ოთარ ჩხეიძისათვის ეს სერიოზული თემაა,
ვთქვით, აპირებდა კიდევ ამ საკითხის თეორიულად დამუშავე-
ბას...

მცირე გადახვევა: როცა ანა კალანდაძეს ვკითხე, რატო-
მია, რომ „ფშავ-ხევსურული ციკლის“ ლექსებში ფართოდ
შემოდის დიალექტური ნაკადი, ხოლო „გურული ციკლის“
ლექსებში – არა-მეთქი, მიპასუხა: „ეს ლექსები (ფშავ-ხევსუ-
რული ციკლისა – გ. გ.) ასე განმარტდნენ ჩემში მთიდან და-
ბრუნებისთანავე, მხოლოდ ასე მეწერებოდა!...“ სხვაგან წერს
ქალბატონი ანა: „სათქმელი თვითონ მოძებნის გამოხატვის
ფორმასო“... ყოველივე ამას კი „ჩინებულად აწესრიგებს „ის“,
რაიც შთაგონებით გვწყალობსო“...

ჩინებული ახსნა იმისა, თუ რატომ წერს ასე და არა
სხვაგვარად...

ასე მეწერებოდაო... დ. კლდიაშვილი ამ დროს იტყოდა,
„ასე იწერებოდაო“...

სათქმელი თავად ეძებსო ფორმას...

ამას აწესრიგებს ის, რაიც შთაგონებით გვწყალობსო...

ამ „ფორმულების“ განზოგადებაა შესაძლებელი (თუ სა-
ჭირო?); ეს „ფორმულები“ უდავოდ ყველა „ჭეშმარიტი მწერ-
ლის“ (გ. შატერაშვილი ხმარობდა ხოლმე ამ შესიტყვებას...) სა-
თქმელიცაა...

სხვათაშორის, რუსუდან ნიშნიანიძეს უკითხავს ოთარ
ჩხეიძისთვის, „როდის დებენ მწერლები კალამს და როდის
იღებენო.

პასუხი: „მწერალს კალამს ბედისწერა აწვდის, როდის
თუ როგორა ეს ბედისწერის საქმეა, ხოლო თუ როდისა დებს,
ისეც ბედისწერის საქმეაო“...

დიახ, ასე ფიქრობს ყველა ჭეშმარიტი მწერალი!

* * *

როცა ოთარ ჩხეიძის სტილზე ვფიქრობ, ტავტოლოგია იქნება ეს, ემფატიკური ა-ნი, სახელობითის ი-ნი, თუ ფორმალური სახე ტექსტისა – აბზაცები, გრაფიკა... მგონია ყველაფერს განსაზღვრავს... მუსიკა...

გავიხსენოთ, რა არის მწერლისთვის სიტყვა:

„სიტყვა სიმღერაა, ღაღადისია, გალობაა, მუსიკაა, მუსიკა, წარსულის მღელვარება რო მოუტანია და იმედი რო მოაქვს“ მომავლისა, რო ჟღერს აგერ რო დიდხანია და რო იუღერებს მარადისა, იუღერებს, იუღერებს, ისე ჟღერს, რო არ გახუნდება. სიტყვა მუსიკაა, სიტყვა ხმაა და ხმა სიცოცხლეა, მუსიკა ტკობაა და ტკობა სიცოცხლეცაა, რაც არ უნდა გაწამებულიყოს ადამიანი, რო არ ეთობა და რო არც დასთმობს, რომ შეეძლოს რაღა თქმა უნდა“ (სრულად იხ. აქვე გვ. 15).

აი, ამ მუსიკის წყალობით ასე „ეწერება“ მწერალს, მუსიკა ითხოვს ფორმას აზრის გამოხატვისას...

ამგვარი დასკვნა არაა ნარკვევის ავტორისაგან ახსნის სურვილით გამოძებნილი გამოსავალი. არა, ეს ისაა, ზემოთ რომ ვთქვი, ანა კალანდაძე წერდა – ასეთ ფორმას ითხოვს სათქმელი ავტორისაგან; ასე ესმის მას სიტყვის, ფრაზის, ტექსტის მუსიკა... გრაფიკისა და სასვენ ნიშანთა ვარიაციებს მუსიკა უკარნახებს მწერალს!...

კვლავ მუსიკის თემა... ამონარიდი სერგო კლდიაშვილის მოგონებიდან დავით კლდიაშვილზე:

„– ლა, ლა, ლა, ლა!..

დავითი რაღაც ჰანგს იხსენებს.

– რა მშვენიერებაა! ზომ გახსოვს ეს ადგილი კარმენიდან?

თურმე კარმენიდან მღერის. სმენა კარგი მაქვს, მაგრამ დავითის ნამღერიდან ვერ მივხვდი, რა ადგილია, ყოველ შემთხვევაში „კარმენი“ აქ არ ისმის“... ჰოდა, დავითს „თავისი მუსიკა“ ჰქონდა, „მუსიკალური სისტემა“...

ცხადია, ანა კალანდაძეც და დავით კლდიაშვილიც ოთარ ჩხეიძეზე ფიქრმა გამახსენა... სადაც არ ელოდები, იქაც კი – სიტყვაო... მოკლედ, იმდენს ფიქრობს მწერალი სიტყვაზე, მის ხმოვანებაზე, მის ფერზე, დაგწყდება გული, რამე რომ გამოტოვო, მაგრამ ყველაფერს, ცხადია, ვერ შევწვდები... ეს კი მინდა აქ ჩავსვა, ისევ სიტყვაზე ფიქრი „თეთრი დათვიდან“: „მე მხოლოდ სიტყვებს მივჰყვები. სიტყვებია ჩემი ფერები. მელოდიებიც ჩემი სიტყვებია, აზრიც სიტყვებია, რაღა თქმა უნდა, ყველაფერს თავისი ფერი უნდა, ხმოვანებაც თავისი უნდა. მთხრობელს ესა მართებს. მეტი არაფერი. ამისი შეწყობა მართებს. სხვა დანარჩენი მსმენელმა იცოდეს“...

მოდის, მეც გავყვები ჩემს ფიქრებს: ოთარ ჩხეიძეს სიტყვათაგან რომ მუსიკა ესმის, იმ მუსიკას კრებს, აერთებს ხმებს და ქმნის თავის მუსიკას, თავის სტილს... სწორედ „თავისი მუსიკა“ ითხოვს სასვენ ნიშანთა „ჩხეიძისეულ სისტემას“, თუ უცნაურ გრაფიკულ ვარიანტებს...

დავით კლდიაშვილზე როცა ვფიქრობდი, მაშინ გავისხენე ხულიო კარტასარის ნათქვამი – „ჩემში დაბადების დღიდან ცოცხლობს მუსიკა და გამუდმებით ეძებს გამოსავალსო“... და ეს მუსიკა სიტყვიერად რეალიზების შემთხვევაში ფორმასაც თვითონ კარნახობს მწერალს (როგორც ჩანს...)...

ასეა, ვითომ?

* * *

და იცვლება, მრავლდება ვარიაციები სიტყვათა და ფრაზათა განლაგების გრაფიკული სურათებისა და მისი შეხამებისა პუნქტუაციურ ვარიანტებთან (პუნქტუაციურ-გრაფიკული

რამდენიმე მაგალითი ზემოთაც მოვიყვანე – სასკენ ნიშნებზე საუბრისას)... დინამიკაც საინტერესოა ამ სტილის ჩამოყალიბებისა: გვიანდელ ნაწერებში თითქოს უფრო მრავალფეროვანი ხდება, „იხვეწება“... მგონია, რომ ამ შემთხვევაში არც ნაწარმოების დასახელებას ექნება მნიშვნელობა (ჩვენი მიზნისათვის), თუმცა ზოგჯერ ესეც შეიძლება:

ტიპიური მაგალითები ბოლოდროინდელი რომანებიდან (ვთქვათ, „თეთრი დათვიდან“):

„მეტი სიღინჯე გვმართებს!“ აფრთხილებს.

„თქვენ ისეთი ვნებიანი ტუჩები გაქვთ...“ (ჰკარგავს სიფრთხილესა. გიზოი.

„გერკვენებათ!“

„არა!“

„მერწმუნეთ!“ ქალი. მოახლე გამოჩნდება. „გააცვილეთ!“ მიუძღვის. მოახლეი. გიზოსა. იმავე აივნითა, იმავე სადარბაზოთი. იქვე ტოიოტაცა. გიზოსი. შუქქვეშა. მალე იძირება სიბნელეში. მტკვარი გაწოლილა უკუნეთში, არცთუ მიღელავს. დგას. გაწოლილა. ლაფი. ტლაპო. ჭონჭყო. ზინტლი. წუმპეი. ჭუჭყი. შმორი. სიმყრალე. დგას. დგას. დგას. არ იძვრის. შუაქალაქში. სიგრძივა. გაწელილა. გაწოლილა. გამოტლილა. გაუჩხია ქალაქი. გაუპია. გაუხლენია“.

დასრულდა ეს ვრცელი აბზაციც (თუმცა აბზაცი კი ეთქმის?)...

გრამატიკოსის თვალის დაიბნევა ამ შემთხვევაში! გრამატიკოსობა ამ შემთხვევაში აღარაა „გამოსადეგი“...

„მიუძღვის. მოახლეი. გიზოსა. იმავე აივნითა“, – ერთი მარტივი წინადადებაა... ეს ორდინარულ ტექსტში... აქ სხვაა... ოთარ ჩხეიძის პროზა „არ გამოდგება“ სავარჯიშოდ ტრადიციული სინტაქსის სემინარებზე...

რამდენიმე ადგილზე ლექსიცაა ჩართული. ლექსის გრაფიკა და პუნქტუაცია სულ სხვაა (ფაქტობრივ, არაა სასვენი ნიშნები!)... მაგალითად:

„(...) გოგონებმა დაიპყრეს ასპარეზი პოეზიისა:

„რა წესია

კაბის ქვეშ ხელის შეცურება

საბაგელო

ზომ იცი – არ მიყვარხარ

არ ველოდი

შენს თითებს მუხლებზე

არ ველოდი

(ომლეტის ჭამისას შტაინერზე საუბრისას)

ომლეტის ჭამას მაინც მოვრჩე

ტურები მაინც მოვიწმინდო ხელსახოცით –“

ომლეტი. შტაინერი. აღარსად ხმელი ნატეხი. ნამცეციც აღარა... და გრძელდება ასე... (ეს „თეთრი დათვიდანაა“...)...

ახლა უფრო „ლამაზი“ გრაფიკა:

„და“ კავშირით შეერთებული ორი ზმნა:

სამ სტრიქონად. „მიაღვენეო

და

მიაღვენებდა.“

ორ სტრიქონად: „იმეორებდა

და იმეორებდა.“

ერთ სტრიქონად: „შექანდება და ჩავარდება“.

ბოლო ვარიანტი განმეორებით: „ცივა და ჭკნება. ცივა და ცვივა. ცვივა. და. ცვივა. ცვივა“.

წერტილები ამ შემთხვევაში რიტმს, ტემპს, დინამიკას განასხვავებს ალბათ:

„უთხრა, და. წავიდა.“

„ადიოდა და აჰყავდა.“

ვარიაციები გრაფიკისა და „სინტაქსისა“:

„დაბრუნდესო

და
დაბრუნდა
და იგრძნო უმანგიმა.“
„მისცურავს,
მისცურავს
და აღარ მისცურავს,
არც რას ელოდება
მაგრამ ეს ერთი შეხედვით. სხვაგან?“
„შერეული გრაფიკა“ დავარქვათ:
„ზმაც ერთგვარადა და ჭკუაც ერთგვარადა, ყველასა,
ყველასა, რო გადაქცეულიყო.
ეს ჰო ასეო
და
ისედაც ჰო: ქალი დაუფლებოდა თბილის ქალაქსა“.

სრულიად ორიგინალურია „ტინის ხიდის“ დასასრული:
„დამთავრდა ამგვარადა ამბავი ესე, დამთავრდა და არც
დამთავრდა.
ამგვარად დამთავრდა.

ყელქცეული, 1950-1951

ჰო, –
ოლონდ
მანც
ამასაც
დავსძენ:“
და ამას მოსდევს რომანში „დანართი საფლავი მუსიოსი“
– ჩვეულებრივი ტექსტი.

ოთარ ჩხეიძის პროზაში ამგვარ ვარიაციებს, ცხადია, ვერ ამოვწურავთ... რამდენიმე მაგალითს „ჩანაწერებიდანაც“ მოვიყვან – „არამხატვრული ნაწარმოებიდან“: ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ამგვარ გრაფიკას მხოლოდ მხატვრული დატვირთვა არა აქვს...

„ეს ცრუდებები!.. ვაგლახ საქართველო,

ვაგლახ ერო დაობლებულო, დაობლებულო
და გაჩანაგებულო!... ეს ცრუდებები!...

დაობლებული სკა და ცრუდებები!...

აი რომანი...

აი რომანი!..“

„მურმანი მაინც მაიძელებს...

იმედიც რომ აღარ იყოს...

ვაი უიმედოთა!..“

„მაინც იმედოვნება სჯობს უიმედობასა,

მაინც იმედი უნდა ვიქონიოთ,

ანთუ რის იმედი?..

დავალწევთ თავს ამ რუსულ უკუნეთსა?..

ღმერთო!.. ღმერთო!..“

„წამოგვეწია ხანი თუ გაგვისწრო კიდევაცა ხანმა. ყო-
ველშემთხვევაში სისუსტემ უკვე დაგვრია ხელი, დაგვრია ხე-
ლი ავადმყოფობამა და შიმში, უცებ არ დავეცეთო...“

შიში ვერ იხსნის სიკვდილსა...

თოვს. თოვს. თოვს.

ათოვდა სასაფლაოსა. გვათოვდა, მოგვდეკდა თოვლი.“

ზემოთ გრამატიკა ვახსენეთ. მცირე გრამატიკული ექ-
სკურსიც:

სასვენ ნიშნებზე როცა ვსაუბროთ, ძირითადად მძიმეების
სიჭარბეზე მიუთითებდა მწერალი: „აუარებელი და ზედმეტი
მძიმეებია, უნდა განიტვირთოსო... და ერთი საინტერესო ინი-
ციატივა: ე. წ. განკერძოებულ სიტყვებთან და გამოთქმებთან
მძიმეს თითქმის არ ხმარობს. ყოველ შემთხვევაში ორივე
მხრიდან – არა, როგორც ამას სახელმძღვანელოებში გვასწავ-
ლიან...“

ოთარ ჩხეიძის პროზაში ამ მხრივაც სხვაობა გვაქვს
ქრონოლოგიური თვალსაზრისით. თემაზე ჩვენი მსჯელობა ძი-
რითად გვიანდელი პერიოდის შემოქმედებას ემყარება. თუმცა

თავში ვთქვი, რომ მწერლის ნაწარმოებთა ენობრივ ანალიზს არ ვაპირებ... ერთს კი ვიტყვი მაინც იმის გასაგონად, ვინც შემდგომში დააპირებს სასვენ ნიშანთა საკითხების კვლევას ოთარ ჩხეიძის პროზაში, ამ კუთხითაც გაამაზვილოს ყურადღება...

* * *

ცხადია, როცა მწერალი ფიქრობს პუნქტუაციის თეორიულ საკითხებზე, წერს – „მე არ მომწონს ეს სქოლასტიკური პუნქტუაციაო“ და წერილის დაწერასაც აპირებს ამ თემაზე, ხოლო შემდეგ ქმნის ასეთ პუნქტუაციურ-გრაფიკულ ვარიაციებს, თითოეული ვარიანტი ნაფიქრია და აქვს თავისი დანიშნულება, აზრი, სათქმელი...

რევაზ ინანიშვილი თავისი ერთ-ერთი მინიატურის განმარტებისას წერდა, „ეს ხომ ყველამ უნდა იცოდესო და ალბათ იცის კიდევაცო“...

ასე ფიქრობდა, ალბათ, ოთარ ჩხეიძეც: მისმა ამ პუნქტუაციურმა „თავისუფლებამ“ მკითხველს უნდა გაუილოოს მწერლის სათქმელის აღქმა, უნდა დაეხმაროს მას, ჩასწვდეს, გაიაზროს ის ნიუანსები, რომლებისთვისაც იქმნება თითოეული პუნქტუაციურ-გრაფიკული ვარიანტი... რამდენადაა მიღწეული ეს მიზანი მწერლისა, ძნელი სათქმელია...

* * *

საერთოდ კი, სტანდარტული პუნქტუაციური წესებისა და „ენობრივი თავისუფლების“ ფარგლებში შექმნილი ინოვაციები პუნქტუაციის სფეროში როგორ უნდა შეეგუოს ერთმანეთს... ანა კალანდაძისა, მუხრან მაჭავარიანისა, ოთარ ჩხეიძისა... კი მაგრამ...

დიახ, მე ასე მგონია, ასე ვფიქრობ...

2. სტილი – მთავარი სამიზნე

ვაჟა-ფშაველა თავისი ერთ-ერთ პუბლიცისტურ წერილში კითხვებს დასვამს:

- ვინ არის ნიჭიერი მწერალი?
- ვის დაერქმის ღირსეულად ეს სახელი?
- რა ნიშნები ეტყობა უტყუარ ნიჭსა? („ნიჭიერი მწერალი“)

კრიტიკოსებისაგან თავგაბეზრებულმა დაწერა ეს წერილი პოეტმა. მთავარ სათქმელს დავიძოწებ ამ წერილიდან:

„მწერალს, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარი „ენა“ უნდა ჰქონდეს, ვინაიდან ენა სახეა მწერლისა, მისი ფიზიონომიაა და, უკეთესად რომ ვსთქვათ, – მწერლის სულია; ენაში იმალება მწერლის ინდივიდუალურობა, მისი „მე“. ამიტომ ნიჭიერი მწერლის ნაწარმოები თუ ერთი-ორი რამ წაგვიკითხავთ წინად, შეძლებს ხელმოუწერელიც რომ „შეგხვდეთ, ადვილად იცნობთ, ვის კალამსაც ეკუთვნის“...

ამჯერად კიდევ ერთ მომენტს მივაპყრობ მკითხველის ყურადღებას ამ წერილიდან: „ენა არის მწერლის ნიჭის გარეგანი გამოხატულება, ხოლო მწერლის ნიჭის შინაგანი ღირსება ისაა, თუ რა მოვლენანი გაუხდია მას თავისი მწერლობის საგნად და რა ღირებულებისაა ეს მოვლენანი“...

ანუ: ვაჟას აზრით – დიდოსტატური შერწყმა ამ შინაგანი და გარეგანი ნიჭიერებისა ქმნის სახეს მწერლისას.

ოთარ ჩხეიძეზე საუბარმა გაგვახსენა ვაჟა-ფშაველას ეს შეგონება...

მწერლის „ნიჭის შინაგან ღირსებაზე“ ჩვენ, ცხადია, არ ვაპირებთ საუბარს – ეს სხვისი საქმეა...

ჩვენ ოთარ ჩხეიძის „ნიჭის გარეგანი გამოხატულება“ გვიანტერესებს – ანუ „მწერლის ენა და სტილი“...

მწერლის ენა და სტილი ზშირად სინონიმურ ტერმინებად განიხილება; საუბრობენ „ენობრივ სტილზე“, „ენობრივ-სტილურ თავისებურებებზე“...

ოთარ ჩხეიძის „ნიჭის გარეგანი გამოხატულების“ შე-
მფასებელ-დამფასებელნი ორ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს –

რომელთაც: – „არ მოსწონთ“ და რომელთაც: „მოსწონთ“...

კრიტიკოსთაგან უმრავლესობა პირველ ჯგუფში შედის;

მეორენი – უმცირესობაა...

მივეყვით მოვლენათა სვლას...

ეპითეტების სიუხვით პირველი ჯგუფი გამოირჩევა, მეორე ჯგუფში არა გვაქვს სიმრავლე მსგავსი სახოტბო-საქებარი სიტყვებისა, მაგრამ მსჯელობაა ძალიან საინტერესო და ბოლოსთვის მოვიტოვებ... მაშ ასე, ახასიათებენ ოთარ ჩხეიძის ენასა და სტილს... ეპითეტები:

სტილი – ბუნდოვანი,
მძიმე,
ძნელად გასაგები,
გართულებული,
ხელოვნური,
დახლართული,
სიტყვაჭარბი,
მიუღებელი,
გულუბრყვილო...

ენა – უფერული,
მხატვრულობას მოკლებული
დამახინჯებული;

თავისუფალი ბუნებრივი კანონზომიერებისაგან,
ენას – აწვალებს,
ათამაშებს,
დასცინის

საერთო ჯამში საუბრობენ – ენობრივ ნატურალიზმზე, რომელიც დასაგმობია... (არ გვაქვს პრეტენზია ეპითეტების სრულად მოხმობისა...)

ჩვენი ნარკვევის სათქმელსაც ორად დავალაგებთ – „არ მოსწონთ“. – „მოსწონთ“...

* * *

ოთარ ჩხეიძე სამოღვაწეო ასპარეზზე XX საუკუნის 40-იან წლებში გამოდის. იგი ერთადერთია მისი თაობის მწერალთა შორის, რომელიც სამწერლო მოღვაწეობის დასაწყისიდანვე კრიტიკის ყურადღების ცენტრში მოექცა უპირველესად თავისი ენობრივი პოზიციის გამო – აკრიტიკებენ მის სტილს, არ მოსწონთ მისი ენა...

ვაუასეული ტერმინები რომ მოვიშველიოთ, მისი „ნიჭის შინაგანი ღირსების“ გამოხატვაც არანაკლებ „უშლის ნერვებს“ ვილაცას, მაგრამ აქცენტს უფრო მწერლის „ნიჭის გარეგან გამოხატულებაზე“ ამახვილებენ... მოსწრებულად შენიშნავს სოსო სიგუა: „ოთარ ჩხეიძის ენა გამიზნულია გაბედული ქვეტექსტებისა და ტექსტების გადასარჩენად“ და ამიტომაც ენაა ძირითადი სამიზნე...

სრულიად ახალგაზრდა პროზაიკოსს, 27 წლისას, ცნობილი მწერალი კონსტანტინე ჭიჭინაძე საკმაოდ მოზომილად, მაგრამ კრიტიკულად შეაფასებს: „იგი უეჭველად ზრდისა და საკუთარი სტილის გამოძევაების პროცესში იმყოფება. როგორც ვიცით, საკუთარი სტილის შექმნა მეტად ძნელი საქმეა მწერლისთვის და ამ სიძნელით აიხსნება ის ოდნავ ხელოვნურობის იერი, რომელიც გადაჰკრავს ჯერჯერობით მის მხატ-

ვრულ მეტყველებას“ („ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1947, 7 ნოემბერი)... ასე იწყებოდა ოთარ ჩხეიძის სტილის შეფასება...

„ქვეტექსტებისა და ტექსტების გადასარჩენად“ – ახსნის კრიტიკოსი თავისებურ სტილს; მეორე – „იძულებით სტილზე“ ისაუბრებს მოგვიანებით...

ამ მიგნებებმა ერთი ეპიზოდი გამახსენა ნატო ჩხეიძის წიგნიდან („ის ოთხი წელი“):

„ერთხელ იყო და მამაჩემს ვკითხე:

– რომ არ გეწერა ისე, როგორც წერდი და რასაც წერდი, რა იქნებოდა-მეთქი, და:

– არც არაფერი, ასე კი სამაგიერო გადავუხადე მამა-ბიძებისათვის! – მითხარი და შენებურად თბილად შემომხედე“...

ოთარ ჩხეიძის მამა-ბიძანი 20-იანი წლების საქართველოს ძნელბედობას შეეწირნენ... ბოლშევიკურ ხელისუფლებას... საგულისხმო მინიშნებაა (თუმცა გააზრება შეიძლება გაჭირდეს შურისძიების არსისა...).

თანდათან უფრო მკაცრდება ტონი... პოლიტიკური აქცენტებიც კეთდება... „დაუნდობელი“ ხდება კრიტიკა: 1951 წელს „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“ (4 ნოემბერი) იბეჭდება ანდრო ლომიძის წერილი – „როცა მწერალი ცხოვრებას არ იცნობს“... „კრიტიკოსი“ კომუნისტური ხელისუფლების პირველი პირის – კანდიდ ჩარკვიანის – აზრსაც მოიშველიებს: „**ახალმა ენამ** სავსებით **განდევნა დრომოჭმული არქაული ენა**, რომელსაც ხელოვნურად იცავდნენ ფეოდალური არისტოკრატის ლიტერატორებიო“ და ასეთ ლიტერატორად ოთარ ჩხეიძეს მიიჩნევს ანდრო ლომიძე... ერთი ამონარიდიც ამ წერილიდან: „ტინის ხიდში“ ავტორი დამორდა სოციალისტურ რეალიზმს და რომანის ფურცლებზე მიმობნეულია რეაქციული შეხედულებებით“... „დრომოჭმული ენის“ გამოყენების

გამო ჩნდება ეს ბრალდება (დიახ, უკვე ბრალდებები წამოვი-
და...).

ესეც ვთქვათ: კანდიდ ჩარკვიანის „გააქტიურება ლიტე-
რატურულ ასპარეზზე“ პოლიტიკური ინტერესებით იყო ნა-
კარნახევი. 1950 წელს კანდიდ ჩარკვიანი იოსებ სტალინის
მითითებით (თუ მინიშნებით, როგორც თავად ივონებს) უმაღ-
ლეს პარტიულ შეკრებაზე „დაამუშავებს ვაჟა-ფშაველას“
(ფაქტობრივ აიკრძალა...). ამ დროს ჩნდება ტერმინები –
„ენობრივი პარტიკულარიზმი“, „კუთხური კარჩაკეტილობის
ქადაგება“, და ა. შ. სწორედ ამ ტალღის გაგრძელებაა ტერმი-
ნის – „ენობრივი ნატურალიზმი“ – გავრცელება რამდენიმე
ხნის შემდეგ...

და ოთარ ჩხეიძე მოჰყვა ამ ტალღაში... იგი ხდება მთა-
ვარი სამიზნე ამგვარი კრიტიკისა... და არა მხოლოდ კრიტი-
კისა... მოგვიანებით ეტყვის გრიგოლ აბაშიძე – „შენი საქმე
სხვა არის, შენ ამომიზნებელი ჰყავხართო“ (ჩ. 48)... ხელი-
სუფლება იგულისხმება – უშიშროების სამსახური იგულის-
ხმება...

ამ საკითხთან დაკავშირებით ბარემ ერთი ჩანაწერიც გა-
ვიხსენოთ (1977 წლის 7 აგვისტო).

მთავლიტში პრობლემა შეიქმნა ოთარ ჩხეიძის პიესის
(„დედა“) გამო... მწერალს თავისი ახლობლისთვის, უშიშროე-
ბის სამსახურის მუშაკისთვის უთხოვია, გაერკვია, რა ხდებო-
და... „დადგმის უფლება მინდაო“ – უთქვამს მწერალს... ამ სა-
უბარში, თითქოსდა გასაფრთხილებლად სუკის თანამშრომელს
უთქვამს,

„ისე იცოდეთ, შენ ჩვენთან დისიდენტადა გთვლიანო.

რატომთქო, არავისთან ახლოს არა ვარ, მარტოდმარტო
ვარმეთქი...

მაგას რა მნიშვნელობა აქვსო, აი ბუნდოვნად რო წერს,
იქ გვაპარებსო.

ეგ სტილია და არა შეხედულებებიმეთქი.

ვიციო, მე ვიციო, მაგრამ იქ არა სჯერათო“.

როგორც ჩანს, ეს აზრი შემუშავდა: „ბუნდოვანი სტილით“ წერს „გაბეღული ქვეტექსტებისა და ტექსტების გადასარჩენად“... „იქ გვაპარებსო“...

იმასაც მივაქციოთ ყურადღება: ოთარ ჩხეიძის სტილზე საუბრისას ხშირად ხმარობენ ეპითეტს, „ბუნდოვანი“. მოგესვენებათ, ბუნდოვანი გაუგებარს, გაურკვეველს გულისხმობს... ეს უფრო ჰგავს კრიტიკას კრიტიკისათვის, კონკრეტული საბაბი არ ჩანს დაწუნებისა...

რ. ნიშნიანიძესთან დიალოგი რამდენიმეჯგუფის ვახსენეთ. ბევრ საგულისხმო ფაქტზე ამახვილებს ყურადღებას მწერალი... ასეთი ფაქტიც: 1968 წელს ერთდროულად ორი რომანი გამოქვეყნდა „აღმართ-დაღმართი“ („ცისკარში“) და „ლანდები“ („მნათობში“).

„...იმართებოდა პლენუმი მწერალთა კავშირისა გასული ლიტერატურული პროდუქციის შესაჯამებლად. რიგი იდგატრიბუნასთან ალესილი მწერლებისა. გაჰქონდათ და გამოჰქონდათ. გაჰქონდათ და გამოჰქონდათ თუ რამ გამორჩენოდა ცენზურასა, კრიტიკოსებსაც თუ რამ გამორჩენოდათ“... ორიოდე სიტყვა უთქვამს ბ. ჟღენტს, ისე, სხვათაშორის და... მადლობელია მწერალი: „იმისი ტაქტისა, თავდაჭერილობისა, იმისი მეტი რო არაფერი თქვა, ცოტა მეტი“...

კარგს არ ელოდება, ცუდი რომ არ თქვა, იმისი მადლობელია...

ფრაგმენტი ამავე დიალოგიდან: „რიგში ჩამდგარ კრიტიკოსების მიმართ“ – „წაკითხვაც რო არ შეუძლიან?! არც ის შეუძლიან რო არ გამოსთქვას საკუთარი აზრი: ჩხეიძე!... ახ – ემფატიკური ა!“...

ამ კრიტიკოსების შემყურე გიორგი შატბერაშვილმა ერთხელ ასეთი სადღევრძელო მითხრაო: „მადლობელი უნდა იყ-

ვე შენი კრიტიკოსებისაო. მტერსა და ავსაო, ოღონდაო ახლარო სიკვდილმა გიწიოსო, უყოყმანოდ ჩაეწერები უკვდავი მწერლების სიაშიო“...

ოთარ ჩხეიძის სტილზე საუბრისას მწერალმა ნაირა გელაშვილმა ასეთი ტერმინი იხმარა – „იძულებითი სტილი“. ცხადია, იგულისხმება იძულება „ქვეტექსტებისა და ტექსტების გადასარჩენად“... „ტრაგიკულმა მოვლენებმა, ცენზურამ, განსაკუთრებით ქვეცნობიერში გადასულმა, ყველანაირ შემოქმედებას რომ ასვამს დაღს“ – განსაზღვრა ეს იძულებითი სტილიო (ნ. გელაშვილის თვალსაზრისზე ქვემოთ ვრცლად ვისაუბრებთ)...

ზშირად კრიტიკის მიზეზი სწორედ „ქვეტექსტები და ტექსტები“, მწერლის „ნიჭის შინაგანი ღირსება“, მაგრამ ამის თაობაზე სიტყვასაც არ სძრავენ და მწერლის „ნიჭის გარეგან გამოხატულებას“ ხდიან კრიტიკის საგნად; მაგალითად, იმ წერილებში, სადაც „მეჩეჩი“ და „ბორიაცი“ მიწასთანაა გასწორებული (ქვევით ვიტყვით უფრო კონკრეტულადაც) სიტყვა არ არის თქმული შინაარსობრივ მხარეზე... საბაბი მიზეზადაა წარმოჩენილი...

* * *

ვთქვით, ოთარ ჩხეიძის სტილი „არ მოსწონთ“ (ჩვეულებრივ) ან „მოსწონთ“ (იშვიათად)... არმოწონება უმეტესად დეკლარაციულ ხასიათს ატარებს.

„არმოწონების“ შემთხვევაში ტიპიურია ასეთი მიდგომა: „ჩემს დამოკიდებულებაში დანანების გრძნობა ჭარბობს, რადგან უაღრესად ნიჭიერი პროზაიკოსის სულიერი სიმდიდრე მეტწილად სტილის დახლართულ ქსოვილში იკარგება“ – და თითქოს დანანებაც, – „იმატა და იმატა ფრაზის ხელოვნურმა გართულებამ... თითქოს მწერალი თავის განძს იმ ხრამში ყრიდეს, სადაც ვერასოდეს ვერავინ ვერ ჩავა რამეს ამოსატანად“ (ჯანსუღ ღვინჯილია).

აღიარებენ მწერლის ნიჭიერებას და პრინციპულად მიუღებლად მიაჩნიათ სტილი... (თუმცა ზოგჯერ შეიძლება ნიჭიერებაზე ყურადღებაც არ გაამახვილონ):

– „ოთარ ჩხეიძის მხატვრული ნაწარმოებების ენა არ მომწონს“ (რევაზ მიშველაძე);

– „პირადად ჩემთვის ეს სტილი, უფრო ზუსტად ამ სტილის მთავარი კომპონენტი (ტავტოლოგია) მიუღებელია“ (გურამ ასათიანი);

და აქვე: ასე ვთქვათ, „ირიბი კრიტიკა“ – „ჩემდა სამწუხაროდ, თქვენი რომანი რუსულად წავიკითხეო“...

– „ენობრივი ექსპერიმენტის ეს გზა, რომელსაც განზრახ დაადგა ოთარ ჩხეიძე, ჩემი აზრით, გაუმართლებელია“ (გრიგოლ აბაშიძე);

– „ოთარ ჩხეიძის სტილი მკითხველმა ენობრივ ნატურალიზმად აღიქვა“ (თინა კობლატაძე, ზურაბ ჭუმბურიძე);

– „უფერული და მხატვრულობას მოკლებულია ნაწარმოებების ენა... განა შეიძლება ახლა ამ ენით წერა?“ (ბესარიონ ჟღენტე);

– „არ შეიძლება ქართული ენის ასეთი თვითნებური დამახინჯება“ (სერგი ჭილაია);

– „ამ სტილით ოთარ ჩხეიძემ უარყო სოციალისტური რეალიზმი“ (ალექსანდრე კალანდაძე);

– „სტილი უნდა იყოს ერთი – სოციალისტური რეალიზმისა, ყოველგვარი გადახვევა დაუშვებელია, როგორც კლასობრივი მოვლენა. ეს ყველამ უნდა შეიგნოს, ვისაც ნებაავს მწერლობაში ყოფნა“ (კონსტანტინე ლორთქიფანიძე. – ამას კიდევ გავიხსენებთ...);

– „ოთარ ჩხეიძე ხშირად თითქოს საგანგებოდ აფრთხობს მკითხველს“ (ჯუმბერ თითბერია);

– „მან (ო. ჩხეიძემ) ვერ მონახა ზომა სინტაქსისა და მორფოლოგიის სფეროში რომანის სტილიზაციის დროს, ეს

აძნელებს რომანის ნათელ და სწორ აღქმასაც“ (გიორგი მარგველაშვილი);

– „თვითონვე სპობს საკომუნიკაციო ფუნქციებს. მკითხველს უჭირს მის სამყაროში შეღწევა... ავტორი ამ ტრაგედიას ხელოვნურად ქმნის“ (სოსო სიგუა);

– ოთარ ჩხეიძე სულ უფრო და უფრო დამორდა თანამედროვე ქართულის მაგისტრალურ ხაზს და სტილის გაბუნდოვანება ძალიან შორს წავიდა“ (თინა კოპლატაძე, ზურაბ ჭუმბურიძე)...

ჩამონათვალის გაგრძელება შეიძლება. აქ შევწყვეტ ამჯერად... ერთს ვიტყვი მხოლოდ: იყო მწერლისადმი „თანაგრძნობის“ გამოხატვაც და „თანადგომის“ სურვილის გამჟღავნებაც.

თურმე: „ცისკრის“ წლიური ნომრების განხილვა იყო მწერალთა კავშირში. პოეტი იზა ორჯონიკიძე გამოსულა სიტყვით. უთქვამს: „მეც ძალიან მიჭირს ოთარ ჩხეიძის, ძია ოთარის კითხვა, უახლოესი ნათესავეები ვართ და მის მხრებზე გავიზარდე, რომ იცოდეთ, მაგრამ ძალიან ხლართავს სათქმელს... თუმცა ამას თავისი მიზეზებიც ჰქონდა – გაბედული ქვეტექსტების შეფარვა ამ ხლართებში, მაგრამ წასაკითხავად მძიმეა“...

და აქვე საინტერესო ინიციატივა: „აი, მე განზრახული მაქვს რედაქცია გავუკეთო მის ნაწერებს, ტავტოლოგიები ამოვყარო, ემფატიკური „ა“-საგან გავათავისუფლო, და ნახავთ, მაშინ როგორ დაიქუხებს ოთარ ჩხეიძის პროზა“... მე არ ვიცი, როგორი რეაქცია ჰქონდა ოთარ ჩხეიძეს ამ „შეთავაზებაზე“, მაგრამ როსტომ ჩხეიძის კომენტარი ასეთია: „თავზარი დაგეცემა, უეცრად რომ წარმოიდგენ იზა ორჯონიკიძის მიერ ადაპტირებულ ოთარ ჩხეიძეს... სხვისი ადაპტირებული იყოს თუ გნებავთ“ (ავგ. შვ.).

სხვათა შორის, მსგავსი შემოთავაზება – „დახმარების სურვილი“ – კონსტანტინე ლორთქიფანიძესაც გამოუთქვამს: ოთარ ჩხეიძეს „მნათობში“ „ტინის ხიდი“ მიუტანია. ჟურნალში პროზის განყოფილებას კონსტანტინე ლორთქიფანიძე განაგებდა. ამბის საკითხავად მისული ავტორისათვის განყოფილების გამგეს მიუხარებია: „სტილურად ვასწორებ ალაგ-ალაგ, ხომ იცი, ჩემი ჩასწორებული სულ სხვა რამეა, ერთ კვირაში გამოიარე და მაშინ შევთანხმდეთ ყველაფერზე...“

– სტილურად ვასწორებ, რას ნიშნავს? – შეცბუნებულა ოთარ ჩხეიძე.

– სტილი უნდა იყოს ერთი, – სოციალისტური რეალიზმის, ყოველგვარი გადახვევა დაუშვებელია, როგორც კლასობრივი მოვლენა. ეს ყველამ უნდა შეიგნოს, ვისაც ნებავეს მწერლობაში ყოფნა“... არადა, ოთარ ჩხეიძეზე ამბობდნენ, „უარყო სოციალისტური რეალიზმი“... მცირე დიალოგის შემდეგ ოთარ ჩხეიძეს უთქვამს:

– არ დაველოდები ერთ კვირას, ხვალ მოვალ და წავიღებ დედანსო; თუ რაიმე ჩაასწორე, ამოშალე“ („ავვისტოს შვილები“)...

კ. ლორთქიფანიძე ალბათ „უმადურობას“ დაუწუნებდა ო. ჩხეიძეს...

ორჯონიკიძე-ლორთქიფანიძის „დახმარებაზე“ უარი ითქვა და რჩება „ჩხეიძის სტილი“ „ჩხეიძის სტილად“...

დღიურში ჩაუწერია ერთხელ – „მთავარიც ეს არის კრიტიკა უფრო მეტად დამბეზღებლის როლში გამოდიოდეს, ისევე, სტალინის დროს რომ იყო“...

ეს ალბათ ასეთმა შემთხვევებმა ათქმევინა, ზემოთ რომ „ცისკრის“ ეპიზოდი გავიხსენე. ის ეპიზოდი ასე გრძელდება:

ოთარ ჩხეიძე შეაწყვეტინებს კ. ლორთქიფანიძეს და ჩაეკითხება:

– სოციალისტური რეალიზმის სტილი რას გულისხმობს?

არ ელოდება ასეთ „გაბედულ“ შეკითხვას სოცრეალიზმის გულშემატკივარი და იბნევა თითქოს:

– რას და... თუნდაც მე როგორც კწერ. „კოლხეთის ცისკარი“ ამ მხრივ...

– ქრესტომათულია. – „წაეხმარება“ ო. ჩხეიძე.

– დიახ, დიახ. – გაუხარდებოდა კ. ლორთქიფანიძეს... (ავგ. შვ.)

„კრიტიკა დამბეზღებლის როლში“ – მძიმე შეფასებაა...

„საეტაპო მნიშვნელობის“ კრიტიკულ წერილს გავისხე-ნებ. 1958 წელია. მზადდება მწერალთა ყრილობა. „ლიტერატურული საქართველოს“ 12 სექტემბრის ნომერში იბეჭდება შოთა ძიძიგურის წერილი „ენობრივი ნატურალიზმის წინააღმდეგ მწერლობაში“. წერილი იბეჭდება გაზეთის პირველ გვერდზე რუბრიკით: „წინასაყრილობო ტრიბუნა“. ამ გვერდზე კიდევ ორი ინფორმაცია იბეჭდება: სკკპ ცკ-ის პლენუმის შესახებ და სკკპ რიგგარეშე XXI ყრილობის შესახებ. გასაგებია, რა დატვირთვაც ეძლევა წინასაყრილობო წერილს. ისიც საინტერესოა: წერილს „ილუსტრაციაც“ ახლავს თბილისის უნივერსიტეტის სურათი...

შეკვეთილი წერილია, ცხადია... სათაურიდანვე ჩანდა, მაგრამ... ამ წერილს კიდევ გავისხეხებთ. ახლა დასკვნით აბზაცს მოვიყვან:

„ჩვენი ბელეტრისტიკის (ო. ჩხეიძის – გ. გ.) მხატვრულ-ენობრივი მეთოდი ლოგიკური აუცილებლობით ასეთ კვალიფიკაციას იმსახურებს: ესაა **ენობრივი ნატურალიზმის** (ხაზი ავტორისაა – გ. გ.) ტიპური ნიმუში; ენობრივი ნატურალიზმი კი დასავლობია მწერლობაში და იგი შორსაა ენობრივი რეალიზმის იმ საღი ტრადიციებისაგან, რომლებიც დაამკვიდრეს

ჩვენმა დიდმა სტილისტებმა – კლასიკოსებმა და საბჭოთა მწერლობის სახელოვანმა წარმომადგენლებმა“.

ზემოთაც ვთქვი, მსგავსი დასკვნები განაჩენსა ჰგავს. ამიტომ იყო, 1974 წელს „კრიტიკაში“ გამოქვეყნებულ კოლექტიურ რეცენზიაში წერდნენ ო. ჩხეიძის სტილზე – „მკითხველმა იგი ენობრივ ნატურალიზმად აღიქვაო“. 16 წლის წინათ გამოთქმული აზრი მკითხველთა საერთო აზრად იქნა წარმოდგენილი...

სოციალისტური რეალიზმის უარყოფა...

ენობრივი ნატურალიზმის ქადაგება...

აღარაა შემთხვევითი ის ფაქტი, რომ გამომცემლობა „ლიტერატურა და ხელოვნება“ 60-იან წლებში გამოსაცემად წარმოდგენილ ო. ჩხეიძის რომანზე „აღმართ-დაღმართი“ რეცენზიას შ. ძიძიგურს უკვეთავს – რომანი არ უნდა გამოიცეს... ენათმეცნიერი ალბათ იმიტომ შეირჩა, რომ მას შეუძლია არგუმენტირებულად გააკრიტიკოს რომანი ენობრივ-სტილისტური თვალსაზრისით და, რაც მთავარია, იდეოლოგიურად „სანდოა“; რეცენზიამ ო. ჩხეიძეს ამ რომანის გამოცემის სურვილი უნდა გაუქროს... გამომცემლობას რეკომენდაცია მისცა – „წიგნის გამოცემა მიზანშეუწონელიაო“; აი, ამ დასკვნის საფუძველზე: „მისი ნაკლოვანებანი ძირითადად ნაწარმოების მხატვრულ-სტილისტური ხასიათიდან გამომდინარეობს. ჩვენი აზრით, იგი ბუნდოვანია, უმიზნოდ სიტყვა ჭარბი... იქნებ ეს ცდა ნაწილობრივ მაინც გამართლებულია. ამაზე ჩვენ უარყოფითად ვუპასუხებთ... საერთოდ ნაწარმოების ენა მეტისმეტად თავისუფალია ბუნებრივი კანონზომიერებებისაგან. ზოგჯერ ისიც კი გვეჩვენება, რომ ავტორი ამ სატირაში არა მართო უარყოფით ტიპებს დასცინის, არამედ თავის ნებაზე ათამაშებს და დასცინის ენასაც“ (ხაზი ჩემია – გ. გ.).

ამ ბოლო ფრაზას არაერთგზის გავიმეორებ:

„ათამაშებს და დასცინის ენასაც“...

ეს ყველაზე მკაცრი და შეურაცხმყოფელი შეფასებაა, რაც კი თქმულა ოთარ ჩხეიძის შესახებ...

არგუმენტები?... რა მოგახსენოთ...

კიდევ რამდენიმე საგულისხმო შენიშვნა:

1974 წელს აღმანახ „კრიტიკაში“ გამოქვეყნებული წერილი ერთ-ერთი ყველაზე მკაცრია. (ზევით შეკვეთილი წერილი ვახსენე. მოგვიანებით „კრიტიკის“ რედაქტორს როსტომ ჩხეიძისათვის უთქვამს, „სურვილი მქონდა ბატონი ოთარის შემოქმედებით ლაბორატორიაში ჩამეხედა და ამისათვის გამოვიწვიეთ შეგნებულად, წინასწარაც ამიტომ წავაქეზე ისინი დასაწერად, არც უჩემოდაც არ აკლდათ წამქეზებელიო“...)

ქვევით უფრო დაწვრილებით მოგვიწვევს საუბარი ამ წერილში გამოთქმულ კონკრეტულ შენიშვნებზე. ზოგადი ბრალდებები ასეთია:

დაუძიძიდა ავტორს სტილი;

დაიხლართა ტექსტი წიაღსვლებით;

უკანმოუხედავად მიეყვართ გლახა ჭრიაშვილისაკენ... და ყოველივე ამის გამო „დამოუკიდებლად ნაწარმოების აღქმის პირველი საფეხურიც ვერ დავძლიეთ“, – წერენ რეცეზენტები... და იქვე მადლობას უხდიან მურმან ლებანიძეს, „რომელმაც „ლიტერატურული საქართველოს“ საშუალებით გაგვაგებინა ნაწარმოების შინაარსი“...

საუბარია „ბორიაცხე“... ბოლო პასაჟი იმის არგუმენტია, რომ ბუნდოვანია და გაუგებარი სტილი მწერლისა... თუმცა კი არაფერს ამბობენ იმის შესახებ, თუ მურმან ლებანიძეს ვინ გააგებინა(!)...

ცხადია, ხელოვნურია ასეთი „არგუმენტი“...

ერთი საინტერესო ჩანაწერიც (1965 წლის 16 დეკემბრისა) მწერალთა კავშირში ოთარ ჩხეიძის ახალი რომანის – „კვერნანქის“ განხილვაა. ავტორი საკმაოდ ვრცლად აღწერს

იმდღევანდელ სხდომას. ნიშანდობლივი სხდომაა... რამდენიმე პასაჟს დავიმოწმებ:

როგორც იქნა, დაიწყო სხდომა. თავმჯდომარე საუბრობს. „ძალიან ზოგადად სიტყვას ამბობს სერგო კლდიაშვილი, ამბობს ნელ-ნელა, ენის მოკიდებით, ღუნეთა, სიბერის ბრალიცაა, იმისიცა „კვერნანქი“ არ წაუკითხავს, ეტყობა არ წაუკითხავს, რა ვუყოთ მერე, თავმჯდომარე მაინც იოლად გავა, სხვებს რა ეშველებათ, საკითხავი ეს არის“...

ირონით ჰყვება „უცნაური“ განხილვის ამბავს ახალგაზრდა მწერალი...

სიტყვას მომხსენებელი ამბობს... ისევ ავტორის ღიმილი და ირონია: „მომხსენებელი ღუნედ იწყებს, ამას რაღა დაემართა, ეს მაინც ახალგაზრდაა, ახალგაზრდა მწერლების ერთი ჯგუფის დიდ ქომაგად მოაქვს თავი და როცა იმათზეა ლაპარაკი თავგამოდებულიც არის“ (მწერალი მომხსენებლის გვარს არ ასახელებს...) და – „მომხსენებელი (დაწერილის) წაკითხვას არჩევს, გულწრფელობას ახსენებს, გულწრფელ მწერლად მაცნადებს, მერე **მძიმეაო, ბუნდოვანიაო, გულუბრყვილოა** და სხვა“...

მწერლისთვის ეს ეპითეტები – „მძიმე, ბუნდოვანი, გულუბრყვილო“ – ვერ გეტყვით მოულოდნელი იყო **თუ არა**, მაგრამ უსიამოვნო რომ არის, ფაქტია... თუმცა მოთმინებით უსმენს. გრძელდება თხრობა: „ვნახოთ როგორ დაასაბუთებს“... მწერლის პოზიცია გასაგებია: სერიოზულ ბრალს სდებენ (მძიმეა, ბუნდოვანია, გულუბრყვილოა...) და აინტერესებს, რატომ... **„ვნახოთ როგორ დაასაბუთებს**, მაგრამ ძალა აღარა ჰყოფნის თუ მეტი არ დაუწერია, დაწერილი უთავდება, უეცრად უთავდება, თქვენ წარმოიდგინეთ, შუა წინადადებაზე უთავდება და იმდენსაც ვერ ახერხებს, ის წინადადება მაინც მოათაოს“...

მართლაც მძიმე და ბუნდოვანი სიტუაციაა, მაგრამ არა გულუბრყვილო...

მერე ცნობილი მწერალი... ხმადაბლა იწყებს: „არ წამიკითხავსო, დავიწყეო, პირველ თავებს გადავხედეო, მაინც შეიძლებაო ვიკამათოთო სტილზეო, კომპოზიციაზეო, მომხსენებელს ვეთანხმებო, მძიმეაო, ბუნდოვანიაო“...

შემდეგ სხვა აიღებს სიტყვას: „კვერნანქი“ მეც არ წამიკითხავსო, მაგრამ აქ საკითხები წამოიჭრა და იმაზე ვილაპარაკებო“...

მერე სხვა გამომსვლელი: „მეც არ წამიკითხავს... მაგრამ ახლა მაინც ვილაპარაკებო და ილაპარაკა“...

და ასე გაგრძელდა არწაკითხული რომანის შეფასება – რაც მთავარია, კრიტიკა: „ბუნდოვანია... მძიმეა...“

ენა დაუწუნეს! რატომ? მწერალი ვერ იგებს – რატომ... არც „კრიტიკოსებს“ ეცოდინებათ, რადგანაც წიგნი არ წაუკითხავთ...

ღიას, დარბაზში საერთო აზრი „ჩამოყალიბდა“ ბუნდოვანი და მძიმე ენის შესახებ...

კინოფილმი „ცისფერი მთები“ გახსოვთ? აქ განსხვავება ისაა, რომ ფაქტობრივ უარყოფითად შეაფასეს რომანი... წაუკითხავი რომანი... არადა, ეს ის რომანია, მიხეილ ქვლივიძეს რომ უთქვამს: „კვერნანქი“ წავიკითხეო, ძალიან მომეწონაო, ძალიანო, ძალიანო, – მსოფლიო მასშტაბის რომანიაო... მოსკოვურ გამომცემლობას ვურჩიე მისი გამოცემაო... ჩეხებსაც გაუუგზავნეო, იმათ აღრევე მითხრეს, თუ რამეს კარგს გადაეყარო, მოგვაწოდეო“... მაგრამ ეს მერე უთქვამს მიხეილ ქვლივიძეს...

განხილვისას კი...

არ იყო ეს პირველი შემთხვევა ოთარ ჩხეიძის შემოქმედებისადმი ამგვარი დამოკიდებულებისა. ისევ ჩანაწერებიდან:

„ექვსი-შვიდი წლის წინათ „მეჩეჩი“ განიხილეს ამავე დარბაზში, მძიმე რამ იყო ჩემთვის ის განხილვა“...

ამიტომ შეაფასა როსტომ ჩხეიძემ ოთარ ჩხეიძის ცხოვრება ასე: „სტილის გვემის მრავალწლიანი გზაო“...

როცა ამგვარ საკითხებზე საუბრობს ოთარ ჩხეიძე, აშკარად იგრძნობა, რომ მწარედ განიცდის „ენის დაწუნებას“... ეს ტრადიციული დამოკიდებულებაა: გავიხსენოთ, იაკობს რომ დაუწუნა ენა აკაკიმ, როგორი მასშტაბური პოლემიკა მოჰყვა ამას XIX საუკუნის ბოლოს...

ამ თემაზე განვაგრძობთ საუბარს...

2. რეაქცია კრიტიკაზე

როგორც ითქვა, კრიტიკაც იყო და კრიტიკაც, ხშირად ეს ბრალდება უფრო იყო...

ოთარ ჩხეიძე არც პირველი იყო და არც უკანასკნელი ალბათ, მისი შემოქმედებისადმი ასეთ ინტერესს რომ იჩენდნენ... როგორ რეაგირებს მწერალი ამგვარ კრიტიკაზე?

საინტერესო მაგალითები გვაქვს ქართულ ლიტერატურაში კრიტიკისადმი მწერლის დამოკიდებულებისა. არ იყო ერთგვაროვანი ეს რეაქციები.

დავარქვათ მას პირობით, ერთი მხრივ, „ვაჟა-ფშაველას გაკვეთილი“ და, მეორე მხრივ, „დავით კლდიაშვილის გაკვეთილი“.

* * *

გვახსოვს – ვაჟა-ფშაველას შემოსვლა სამწერლო ასპარეზზე უაღრესად შთამბეჭდავი იყო: ერთი მხრივ, აღტაცებას იწვევს (ვაჟასავე სიტყვებით რომ ვთქვათ) „მწერლის ნიჭის შინაგანი ღირსებანი“ და, მეორე მხრივ, კრიტიკის საგანი ხდება „მწერლის ნიჭის გარეგანი გამოხატულება“...

1888 წელს პეტრე მირიანაშვილმა გაზეთ „ივერიაში“ გამოაქვეყნა წერილი „საერო ენა და სათემო კილო“. ეს იყო

პირველი საჯარო გალაშქრება ვაჟა-ფშაველას წინააღმდეგ; მისი ენის წინააღმდეგ. კრიტიკოსი წერდა:

„ენა მეტად აჭრელდა... ფშაურის პოეზიის მოვლინებამ ხომ მთლად არია ენის ტადარი; ჰლამის დაჰბადოს მწვალელობა მეტად საზარი“... საერთოდ, უფრო მწვავეც ყოფილა ეს რეაქციები ვაჟას ენის მიმართ (ვრცლად იხ.: ჩვენი „ერი დედაა ენისა – ფიქრები ვაჟა-ფშაველაზე“, 2020). გერონტი ქიქოძე წერს: „ყოველი მისი (ვაჟა-ფშაველას – გ. გ.) ახალი თხზულება აღტაცებას იწვევს ტფილისის გემოგახსნილი და მოწინავე ლიტერატორების წრეში, მაგრამ იმავე დროს გაზეთ „ივერიაში“, სადაც მისი ნაწერები იბეჭდება უმთავრესად, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოდან მოდის ერთპიროვნული ან კოლექტიური მუქარის წერილები: შეწყვიტეთ ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებების ბეჭდვა, თორემ გაზეთის გამოწერაზე უარს ვიტყვით“... და ბოლოს აკაკი წერეთლის ლექსი – „ენას გიწუნებ, ფშაველო!“...

საყოველთაოდაა ცნობილი, თუ როგორი მძაფრი რეაქციები ჰქონდა ვაჟა-ფშაველას: წერილებს წერილებით, ლექსს – ლექსით უპასუხა... სხვაა, არგუმენტები რამდენად დამაჯერებელია, მაგრამ კრიტიკისადმი დამოკიდებულებაა ჩვენთვის ამჯერად არსებითი – **თუ მიაჩნია ღირსად პასუხობს, არ ტოვებს უპასუხოდ!...**

ესაა „ვაჟა-ფშაველას გაკვეთილი“...

სხვაა დავით კლდიაშვილის შემთხვევა: პეტრე უმიკაშვილს „ქამუშადის გაჭირება“ წაუკითხავს, მოსწონებია; შეუქია ავტორი, თუმცა საყვედურიც გაურევია – ენა დაუწუნებია მწერლისათვის. დავითი ჩვეული თავმდაბლობით მადლობას უხდის უფროს მეგობარს, „ქამუშადის გაჭირება“ რომ მოგწონებიაო და, რამდენადაც უცნაურია, იმაშიც ეთანხმება ოპონენტს, ენა რომ დაუწუნა მწერალს: „ემდურით ენას და თქვენზედ უფრო მე ვარ უკმაყოფილო ამ ენითაო“... მადლობა

გვერდზე გადავლოთ და ყურადღება იმას მივაქციოთ, რომ არ ცდილობს თავისი ენის დაცვას, გამართლებას თავისი პოზიციონისა და ისევ ისე განაგრძობს წერას... აი, ესაა „**დავით კლდიაშვილის გაკვეთილი**“...

რატომ გავინსენეთ ეს „ორი გაკვეთილი“? – ოთარ ჩხეიძის ენას აკრიტიკებენ დღიდან სალიტერატურო ასპარეზზე მწერლის გამოსვლისა... ოთარ ჩხეიძე, მართალია, მადლობას არ უხდის კრიტიკოსს ამის გამო, მაგრამ საპასუხო წერილები მაინც არ იწერება... „დავით კლდიაშვილის გაკვეთილს“ ირჩევს...

როცა აღმანახ „კრიტიკაში“ „ბორიაცი“ „მიწასთან გაასწორეს“ “ უმძიმესი „ბრალდებებით“ (იხ. აქვე გვ. 107), მწერალს ეს პირადი წერილი მიუწერია „კრიტიკის“ რედაქტორისათვის (ამ წერილის ფრაგმენტებს „ავგუსტოს შვილებში“ გავეცანი): „თქვენი კრიტიკოსები – თინა კოპლატაძე და ზურაბ ჭუმბურიძე – დიდი ხნის ნაფიქრს გამოსთქვამენ ნაჩქარევად, ჰაიპარად და, ცოტა უკაცრავად თუ არ ვიქნები, ზერეულედა, სხვანაირად არც იქნებოდა, – ეს მათი სტილი გახლავთ. ღმერთმა მიუტევოთ!...“

...სხვაფრივ კეთილად ბრძანდებოდეთ, ბატონო რედაქტორო, როგორცა ჩანს, ამ გაუთავებელი დითირამების შემდეგ, ისევ ჩემ ზურგზე აპირებთ კრიტიკის გაცოცხლებასა. ჩვენში იტყვიან, – ისემც მოგემართოთ ხელი, როგორც მე მემართლებოდეთ. მაინც კეთილად ბრძანდებოდეთ ბატონო რედაქტორო!...“

როგორც ვხედავთ, მწერლისთვის პრინციპულად მიუღებელია კრიტიკოსებისა თუ რედაქციის პოზიცია (მოგვიანებით რედაქტორს როსტომ ჩხეიძესთან პირად საუბარში უღიარებია, რომ რედაქციის შეკვეთით დაიწერა ეს წერილიო... – იხ. აქვე გვ. 107).

1948 წელს გამოქვეყნდა ოთარ ჩხეიძის პირველი წიგნი „ხელეური“. იმავე წელს დაიბეჭდა გაზეთში ანდრო თევზაძის

„კრიტიკული შენიშვნები“ (სათაურშივე კრიტიკაზე იყო აქცენტი გაკეთებული)... რ. ჩხეიძე შენიშნავს: „ოთარ ჩხეიძე არც შეეცდებოდა ამის ახსნას უკვე ცნობილი პოეტისათვის...“ (აგვ. შვ.).

სათქმელი რომ ბევრი აქვს და არ ამბობს, არა მარტო იმ პირად ბარათში, სხვაგანაც დაიჩივლებს... რომან „ცხრაწყაროს“ ფინალურ მონაკვეთში პოლემიკურ პასაჟად ჩაურთავს: „ვერ გავიგეთო, ამხირებიან კრიტიკოსები და ავხირებულვარ მეც ჩემი მხრითა, ჩაიკითხეთ და გაიგებთმეთქი; უკეთ რო ითქვას, ისინია რო ახირებულან, თორემ მე ჰო მართალი გახლავარ, მართალი ცამდისა: თუ ტრაბახობენ, რო გაიგეს ვაჟია, ჯოისი გაიგეს, ელიოტი გაიგეს, გალაკტიონი გაიგეს, კაფკა გაიგეს, – მერე როგორ ტრაბახობენ! – სხვა ვინ დარჩებათ გაუგებარი, თვალს თუ გაახელენ, კარგად თუ გაახელენ თვალსა?“... (აგვ. შვ.).

მწერალს აკრიტიკებენ სტილის გამო, ასწავლიან, რა არის სწორი და მართებული... რა არის სტილი...

როგორც ჩანს, შემთხვევით არაფერი ხდება... ოთარ ჩხეიძეს შეუძლია ლექცია ჩავიტაროს სტილის თემაზე... გვასწავლოს, რა არის სტილი... მოდით, განვაგრძოთ მსჯელობა...

* * *

სტილზე ფიქრი, საუბარი, პასუხისმგება თუ მსჯელობა თან სდევს ოთარ ჩხეიძის ყოველდღიურობას...

გვახსოვს, როცა ოთარ ჩხეიძეს უშიშროების სამსახურის თანამშრომელმა გაანდო, რომ „მათთან“ მწერალს „ღისიდენტად თვლიან“, განუმარტა – „აი, ბუნდოვნად რო წერს, იქ გვაპარებსო“; დიალოგი ასე აეწყო,

– ეგ სტილია და არა შეხედულებებიმეთქი“ (მწერალი მიანიშნებს, რომ ღისიდენტობა შეხედულებებთან უნდა იყოს დაკავშირებული...).

– ვიცო, მე ვიცო, მაგრამ იქ არა სჯერათო.

– რა ვუყოთ მეთქი, სტილი სტილია, ადამიანი სტილია და ვერაფერს შევცვლიმეთქი“ (ჩ. 160)...

სტილი სტილია! ადამიანი სტილია! – დაესესხება ოთარ ჩხეიძე ბიუფონს...

ის, რასაც ვაჟა-ფშაველა ამბობს ნიჭიერ მწერალზე – სტილია... მე, ცხადია, არ ვაპირებ ამ ურთულესი ფილოლოგიური პრობლემის (როგორც ლიტერატურათმცოდნეობითი, ისე ენათმეცნიერული თვალსაზრისით) გადაწყვეტას... ძნელია ერთგვარ შეხედულებამდე დაყვანა არსებული თვალსაზრისებისა... მე მაინც უფრო მწერლის თვალით დანახული ეს პრობლემა მაინტერესებს... („ნიჭიერ მწერალში“ რომ ჩამოაყალიბა).

ვაჟა-ფშაველას ზემომოყვანილ თვალსაზრისს პრინციპულად ეწინააღმდეგება სტენდალის განმარტება – „საუკეთესო სტილი ის არის, რომელსაც ვერ ამჩნევთ“... გარკვეულწილად სტენდალს ეთანხმება მიხეილ ჯავახიშვილი და გრიგოლ რობაქიძეს აკრიტიკებს: „რობაქიძის სტილი კი მკითხველს თევზის ძვალვით აქვს სულში გახიზული“...

სხვათაშორის სტილის თაობაზე აზრთა სხვადასხვაობა გამსახურდია-ჯავახიშვილის პოლემიკაშიც იჩენს თავს – პრინციპულად განსხვავებულ თვალსაზრისთა შეჯახება; მ. ჯავახიშვილი წერდა:

„კონსტანტინე გამსახურდია მირჩევს, სიტყვა მოკლედ მოჰკვეცე, ძუნწად გამოიყენო. ვერ დაუჯერებ. მე გამლილი, სავსე, ფერადოვანი სიტყვა მიყვარს და ხელს ვერ ავიღებ“...

აქაც იგივე აზრია: სტილი მწერლის ის მახასიათებელია, რომელიც ამგვარი რჩევებით ვერ შეიცვლება...

ერთსაც დავიმოწმებ მ. ჯავახიშვილიდან:

„ოდნავ თვალსაჩინო მწერალი არ არსებობს, რომ სტილი არა ჰქონდეს“

ეს მთავარი პრინციპი ჩანს კლასიკურ მწერლობაში...

სტილი იმდენად ზოგადია და იმდენად მრავალფეროვანია მისი გაგება, ზოგჯერ ჭირს კიდევ გააზრება იმისა, თუ რას გულისხმობს კრიტიკოსი, როცა მწერლის სტილს აკრიტიკებს:

„სტილის ძიებაში ოთარ ჩხეიძე სულ უფრო და უფრო დაშორდა თანამედროვე ქართულის მაგისტრალურ ხაზს“...

ამ შემთხვევაში როგორაა გაგებული **სტილი**, რა იგულისხმება – მიჭირს თქმა... უფრო სწორად, წარმოდგენა იმისა, რა არის **სტილური თავისებურება, მახასიათებლები თანამედროვე ქართულ სალიტერატურო ენაში**, რომელსაც ასცდა მწერალი? – ვერ გეტყვით...

მაინც ითქვა... და ითქვა უარყოფითი აზრის მთავარ არგუმენტად!...

* * *

ოთარ ჩხეიძე, როგორც ვთქვით, თავის კრიტიკოსებს არ ეპაექრება, კონკრეტული კრიტიკული შეხედულებების გამო. მაგრამ როცა ეძლევა შესაძლებლობა, მსჯელობს სტილზე, „გვიხსნის“ რა არის სტილი და ეს ხდება იმათ გასაგონადაც, ვინც მწერალს „ასწავლის“, რა არის სტილი, ამუნათებს და უკიჟინებს ქართული ენის მაგისტრალური ხაზიდან აცდენას – სტილის გაბუნდოვნებით!...

3. *ოთარ ჩხეიძე – „სტილი ბედისწერა“...*

რა არის სტილი? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემას არსებითი მნიშვნელობა აქვს ამ საკითხზე საუბრისას, რასაც ჩვენ შევბედეთ.

სტილზე ყველა საუბრობს, მაგრამ მისი არსის გარკვევაზე ნაკლებად ფიქრობენ.

ტიპიური მაგალითია: როცა კ. ლორთქიფანიძემ ოთარ ჩხეიძეს სტილური ჩასწორება შესთავაზა სოციალისტური რეალიზმის სტილის შესაბამისად, ჩაეკითხა მწერალი – რას

ნიშნავს სოცრეალიზმის სტილიო (იხ. აქვე გვ. 105)... ცოტა დაიბნა, მაგრამ იპოვა გამოსავალი: აი, მე რომ ვწერ, ისაა სოცრეალიზმის სტილიო...

ცხადია, ეს არ არის განმარტება, ეს არასერიოზულობაა...

ამ თვალსაზრისით ძალიან საინტერესო იყო ვაჟა-ფშაველას მსჯელობა; ვაჟა **მწერლის ენაზე** საუბრობს, (სტილს – ტერმინს – არ ხმარობს). ჩვენი აზრით, მწერალთაგან ყველაზე უკეთ ვაჟამ აუხსნა მკითხველს, რას ნიშნავს მწერლის სტილი, ანუ მწერლის ენა, ანუ: ვინ არის ნიჭიერი მწერალი (იხ.: აქვე, გვ. 95). ნათელია პასუხი კითხვაზე – რა ქმნის მწერლის სახეს? – მისი შინაგანი ღირსება და გარეგანი ნიჭიერება... ანუ მერე რომ იტყვიან, შინაარსი და ფორმა...

დაზუსტებულებაც არ არის და არც გამიჯნული ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით: მწერლის ენა, მწერლის სტილი, მწერლის ენობრივი სტილი...

რას ფიქრობს ამ თემაზე ოთარ ჩხეიძე?...

მითუმეტეს, მასთან სადავო კრიტიკოს-რეცენზენტებს უმთავრესად სტალის გამო აქვთ...

მოვუსმინოთ:

რა არის სტილი? – გავიხსენოთ ო. ჩხეიძის დიალოგი ლ. გოთუასთან: „იქნებ ეს სტილია“... ანდა – სუკის თანამშრომელთან: „ეს სტილია“... და სხვა... როგორც ჩანს, ოთარ ჩხეიძემ იცის... და ეს ჩანს არა მხოლოდ ამგვარი კომენტარებიდან, და არა მხოლოდ მისი მხატვრული შემოქმედებიდან, პუბლიცისტიკიდანაც.

მე ამჯერად კრიტიკოს ივანე ამირხანაშვილთან დიალოგი მაქვს მხედველობაში („მწერლობაა პირველი გამომთქმელი“ – „ლიტერატურული საქართველო“, 1991, 1 თებერვალი).

სამი საქმე გააკეთა ივანე ამირხანაშვილმა ამ ინიციატი-
ვით:

– უფრო ღრმად ჩავგახედა ოთარ ჩხეიძის მწერლურ სა-
მყაროში;

– დიდი ცოდნა შეგვიძინა სტილის შესახებ და

– ლიტერატურის თეორია გაამდიდრა ამ თემაზე საინ-
ტერესო მსჯელობით...

ამჯერად მე შევეცდები მხოლოდ სტილის ზოგად საკი-
თხეებზე გავაკეთო აქცენტი (მწერლის ინდივიდუალური სტი-
ლის ისეთ კონკრეტულ მახასიათებელზე, როგორცაა „ემფა-
ტიკური ა“, სხვაგან ვისაუბრეთ (იხ. აქვე, გვ: 57 და შემდ...
ამონარიდთა შერჩევა და დალაგება-გადალაგება ჩემეულია და
მეპატიოს... ისე, დაინტერესებულ მკითხველს ვურჩევდი ეს
დიალოგი მოეძებნა და წაეკითხა...)...

* * *

რა არის სტილი, შეიძლება ვისწავლოთ, თუ სტილი იმ-
თავითვე გვეძლევა, როგორც ნიჭი, შესაძლებლობა?

– „სტილი თვისებაა ადამიანური, სტილი რო ადამიანუ-
რი მთლიანობაა და სამწერლო სტილიც, თუ ადამიანი მწერ-
ლობას მოეკიდება, უფრო აქედან მომდინარეობს“

ანუ: „სამწერლო სტილი“ „ადამიანური სტილის“ ნაწი-
ლია. თუ ადამიანს თვითმყოფადი სახე – სტილი არა აქვს,
იგი ვერც ინდივიდუალურ მწერლურ სტილს ჩამოაყალიბებ-
სო (ამგვარ კომენტარებში უფრო იმის თქმა მინდა, თუ მე
როგორ გავიგე ნათქვამი...).

– „ეს სტილია“... იტყოდა ხოლმე პავლე ინგოროყვა.
თუ ვინმე მოეწონებოდა“, – იხსენებს ო. ჩხეიძე და დასძენს:

– „სტილი მართლაც სანთლით საძებარი გახდებოდა ჩვენში;
სტილი როგორც ადამიანური მთლიანობა, სტილი როგორც
მხატვრული თავისებურება. საძებარი იქნებოდა. გადარჩა. თუ

ვინმეზე ითქმოდა, თვით პავლე ინგოროყვაზე ითქმოდა... ეს სტილია!...

და აქ ოთარ ჩხეიძე სიცხადისათვის კიდევ რამდენიმე პიროვნებას ასახელებს „ადამიანური“ და „მწერლური სტილის“ მაგალითად: „პავლე ინგოროყვაზე და კიდევ რამდენზე, თუნდაც იმ უბედურ 20-იან და 30-იან წლებში: ვასილ ბარნოვი, მიხეილ ჯავახიშვილი, ნიკო ლორთქიფანიძე, გრიგოლ რობაქიძე, კონსტანტინე გამსახურდია, გერონტი ქიქოძე, ბასილ მელიქიშვილი... ეს სტილია!... სტილია!... სტილია!... სტილია!...“

და ისევ განმარტავს: „ეს ყველანი თავისებური პიროვნებანი გახლდნენ, თავთავისებურნი და მთლიანი თავისებურადა. თავისებური სტილიც დაამკვიდრეს ჩვენ ლიტერატურაში, რაღა თქმა უნდა, თავთავისებური და შესაბამისი თავიანთი ბუნებისა“...

* * *

– „სტილი უფრო ფართო ცნებაა. სტილი ადვილად არ ისწავლება, ანთუ შესაძლოა რო სულაც არ ისწავლება... სტილი მაინც უნდა ისწავლებოდეს, არა იმიტომ, რომ მიჰბადო, უფრო იმიტომ რო დახვეწო საკუთარი სტილი“...

და იმიტომ რომ, იცოდე, რა არის სტილი...

მაინც, რა არის სტილი?

– „სტილი აქაა საძიებელი, სიტყვათა განლაგების სიღრმეშია საძიებელი. ამიტომ ის უფრო იდუმალია, ვიდრე გვეჩვენება ერთი შეხედვით“...

– „სტილი უფრო ვრცელი კამათის თემაა, სამწუხაროა, ცოტას რო ლაპარაკობენ ამაზე. ეს კარგი არ უნდა იყოს ჩვენი ლიტერატურული აზროვნებისათვის“.

– „ეს თემა, ეს მოტივი ეროვნული განუშორებელია ქართული მწერლობისათვისა. მოტივი ერთია, სტილის თავისებურება ბევრი. მოტივი ნაწილია მხატვრული მთლიანობისა.“

სტილი მთლიანობაა. სტილი მთლიანობაა და ნაწარმოები რო მოგეწონებათ, შეიძლება თქვათ, – ეს სტილია!...“

საერთოდ პრობლემა: მწერლის ენისა და სალიტერატურო ენის ნორმათა მიმართება, ენობრივი სტილი და მხატვრული სტილი... ო. ჩხეიძე: „მხატვრული სტილისათვის გრამატიკული სისუფთავე აუცილებელია, რაღა თქმა უნდა, მაგრამ მწერლური სტილი მაინც უფრო ფარული მოვლენაა, ის სიტყვათა განლაგების უკანა იდგას, ლექსიკურ თავისებურებათა უკანა დგას და ჰქმნის იმგვარ სახეებს, ნაწარმოების არსის, ძირითადი აზრის გამოკვეთისათვის რო აუცილებელია“.

და აქ ძალიან საინტერესო შეგონება ჩვენთვის, გრამატიკოსთათვის, ერთი მხრივ, და, მეორე მხრივ, ენის სიწმინდისათვის მზრუნველთათვის – გრამატიკული ნორმების ზედმიწევნით დაცვის მქადაგებელთათვის:

„სრულყოფილება ყველაფერსა სჯობს, მაგრამ თუ გრამატიკას ცოტა დაუდევრად მოეკიდები, – გრამატიკაო, ასე წერს ბალზაკი, – სტენდალი მაინც უნდა იყვე, ყაზბეგი მაინც უნდა იყვე“...

ბალზაკისა და სტენდალის მოშველიება „**ენობრივ-სტილისტურ დაუდევრობაზე**“ საუბრისას დასჭირდა:

– ბალზაკმა თქვა სტენდალზეო – **განცდის სიღრმე და აზრის სიღიადე ყველაფერს გვავიწყებს**. სტილის ამოსავალიც სწორედ ეს გახლავთ, განცდა და აზრი, გამოთქმის ფორმაც სტილისეულია რაღა თქმა უნდა, რო არ გაირჩევა, თუ რომელია აქ უმთავრესი, მაგრამ შესაძლოა, გამოთქმის ნაკლი, მცირედი ნაკლი რაღა თქმა უნდა, განცდამ გადაჰფაროს, აზრმა გადაჰფაროს, ხოლო გრამატიკული დახვეწილობა ვერაფერს უშველის განცდის უმწეობასა, სილატაკესა აზრისასა, ვერაფერს უშველის, ვერ იხსნის ცხადია!“...

კომენტარს ვერ შევბედავ... უბრალოდ, შევისვენებ, რომ კარგად გავიაზრო...

* * *

ივანე ამირხანაშვილმა ჰკითხა ოთარ ჩხეიძეს: – „შეიძლება რომ დროის დინებამ, ცხოვრების ცვალებადობამ, იდეოლოგიის მეტამორფოზებმა **მწერალს სტილი შეაცვლევინოს?**“

ოთარ ჩხეიძე: „**სტილი სიცოცხლეა:** ისახება, იზრდება, მწიფდება, სიბერეს იწყებს და მერე თავისი ბუნებრივი შედეგი მოსდევს თუ შემოქმედის ცხოვრება ხანგრძლივია და შემოქმედების უნარიც თუ შერჩება ბოლომდისა. არამედ **ცვალებადობაც ბუნებრივი იქნება**, მაგრამ არცთუ ისე მკვეთრი, **რამდენადაც არ უნდა შეიცვალოს, ძირითადი**, თვისობრივი, ნიშანდობლივი **მაინც შეიმჩნევა**, მაინც გამოირჩევა სხვათა სტილისაგან, მაინც თავისთავს მიესადაგება“...

ესეც ითქვა, რამ შეიძლება იმოქმედოს, რა უწყობს ხელს სტილის ცვლილებას:

„**საზოგადოებრივი ვითარებაცა მოქმედებს სტილზე** რაღა თქმა უნდა, შეიძლება გაამწვავოს, მოაღუნოს, შეიძლება, ოღონდ ვერ გარდაქმნის შინაგან ბუნებასა, როგორც ვერ გარდაქმნის ხმასა, რაზეც არ უნდა ლაპარაკობდეს ადამიანი“...

რა იცვლება და რა რჩება უცვლელი – გამოცდილი პედაგოგი კონკრეტული მაგალითებით, შედარებით უფრო საცნაურს ხდის ამ საკითხს:

„**სტილი ხმისმიერია, სიმღერისმიერია სტილი.** ოპერაში ჰო ყველა თავის ხმაზე მღერის, თუმცა ყველა მათგანი ერთ კონფლიქტშია ჩათრეული?... კონფლიქტიც რო შეიცვალოს, ხმები მაინც არ იცვლება, არა?“...

და „ისიც უნდა ითქვასო: ავადმყოფობა სტილსაც გადაჰკრავს, როგორც რო ცოცხალ ორგანიზმს. ცოტა ავადმყოფურიც დასტყობია ალექსანდრე ყაზბეგის სტილსა“...

თუ რას ნიშნავს „საზოგადოებრივი ვითარების ზემოქმედება სტილზე“ და როგორ შეიძლება ამან, ვთქვათ, „გაამწვავოს“ სტილი, ვფიქრობთ, ამის კარგი მაგალითია ოთარ ჩხეიძის ბოლოდროინდელი რომანები,... სტილის თვალსაზრისით მათი შედარება პირველ რომანებთან თუ შემდეგდროინდელ ნაწარმოებებთან ამას ნათელყოფს, მაგრამ ფაქტი რჩება ფაქტად: ოთარ ჩხეიძის სტილი რჩება ოთარ ჩხეიძის სტილად...

ეს, რა თქმა უნდა, თვალის ერთი გადავლებით. კონკრეტულად „ტინის ხილს“, „მეჩჩისა“ და „ბურუსს“ სტილის თვალსაზრისით რა აქვთ ისეთი საერთო, რითაც ისინი სხვაობას ავლენენ, ვთქვით, „ბორიყისაგან“, ერთი მხრივ, და „არტისტული გადატრიალებისაგან“ ან „ბერმუდის სამკუთხედისაგან“, მეორე მხრივ, ასე იოლი სათქმელი არაა... ამას კვლევა სჭირდება, სტილის რაობის მცოდნე და სტილის „შეგრძელების“ მქონე მკვლევართაგან... განვმარტავ: გრამატიკის ცოდნა (თუნდაც ძალიან კარგი) არ ნიშნავს იმას, რომ ჩავწვდეთ სტილის სიღრმეს, რაობას... ერთგან ანა კალანდაძის ნათქვამი გავიხსენე „სისხლის ჯგუფზე რომ საუბრობდა“... რაღაც მსგავსი აქაც ხდება, მე მგონია... ცხადია, არაა ეს იოლი საქმე...

ოთარ ჩხეიძე უფრო ჩაუღრმავდება და ქართული მწერლობის მაგალითზე საინტერესო დაკვირვებას გვთავაზობს: „არიან მწერლები, ხანგრძლივი ცხოვრება რო არ უწევთ, ანთუ შემოქმედება არ უწევთ ხანგრძლივად, მაშინ სტილის ცვალებადობა ან შეუმჩნეველია, ანთუ მკრთალია, განსაკუთრებული ძიებით თუ გამოიჩინება; ვასილ ბარნოვის სტილი მთელი ცხოვრებაა, ალექსანდრე ყაზბეგისა ეპიზოდია, ერთბაშად შეიქმნა მისი რომანები და ერთ სტილში მოექცა“... და სხვა...

(სტილის ცვლილების საკითხს პარაგრაფის ბოლოს კვლავ დავუბრუნდები).

სტილი ინდივიდუალური მოვლენაა... მიბაძვა? – „მიბაძვა მაინცა ლიტერატურაში, სტილური მიბაძვა მარცხია, ვეღარაფერი ვეღარ გადაარჩენს ასეთ ლიტერატურასა. მიბაძვა ხელოვნურობაა. ხელოვნებასა და ხელოვნურობას შორის დიდი მზღვარია“... „სტილის წარმოება რო არ შეიძლება ხელოვნურადა, სტილი საგანი არ არის, სტილი არსებაა მთლიანობისა!“

თავის ჩანაწერებში ოთარ ჩხეიძე მძიმედ განიცდის იმას, რომ მას ბაძავენ, ჰპარავენ, ძარცვავენ... თუმცა ამის თაობაზე მხოლოდ დღიურებში ჩივის...

ეს დასკვნაც საგულისხმოა: „სტილი სამწერლობო ტრადიციებისაგანაც მომდინარეობს და ძიების შედეგიც არის, განვითარების შედეგიც გახლავთ სტილი“...

ანუ: **სტილი ნიჭია, გვეძლევა**, მაგრამ ძიება და განვითარება სჭირდება; საბოლოო სახეს სწორედ ძიებისა და განვითარების შედეგად იღებს...

ახლა ერთი კონკრეტული საკითხი:

დიალოგში ოთარ ჩხეიძე საუბრობს იმის თაობაზე, რომ **სტილი ცვალებადი ფენომენია**. თავად მისი სტილი მუდამ გადახალისებას განიცდის. „ავვისტოს შვილებში“ კვითხულობთ: „70-80-იანი წლების მიჯნაზე მკვეთრად დაეტყობოდა ცვლილება ოთარ ჩხეიძის ენობრივ სტილს... ეს ბუნებრივია. არ უკვირს, მაგრამ განმარტავს, რატომ არ განიცადა ცვლილება ლევან გოთუას სტილმა (მიუხედავად იმისა, რომ საკმაოდ ხანგრძლივი სიცოცხლე ერგო):

„ლევან გოთუას უფრო მეტი სიცოცხლე არგუნა ღმერთმა, მაგრამ შემოქმედების საშუალება ბევრჯერ შეუწყვიტეს. დაიჭირეს, გადაასახლეს, ყოველ დაბრუნებისას იქიდან დაიწყო, სადაც შეაწყვეტინეს. იმავე სტილითა და იმავე უტეხი ნებისყოფითა, შემოქმედებითი ცხოვრება მაინც ხანმოკლე

აღმოჩნდა, სტილური ცვალებადობაც არ გახლავთ ისე შესამჩნევია“.

თუ რას მიიჩნევს ოთარ ჩხეიძე შესამჩნევ სტილურ ცვლილებად და როგორ „მისდევს“ ამ ცვლილებას, კარგი მაგალითია ადრე გამოცემული ნაწარმოებების ხელახალი გამოცემები.

თავად წერს დღიურში: „1986, ოთხშაბათს, 1 იანვარს. ის წელიწადიც წავიდა. ისე წავიდა რო ბევრი არაფერი გამიკეთებია. არც რო ბევრი და თითქმის რო არც არაფერი გამიკეთებია“. არაფერი. გადავიკითხე, ჩავასწორე და გამომცემლობას გადავეცი „ტინის ხილი“, „ჯებირი“, „ბურუსი“, „მეჩეჩი“ და ეტიუდების მცირე ნაწილი... (ჩ. 250). თუ რას ნიშნავს „გადავიკითხე და ჩავასწორე“, შეგვიძლია ვნახოთ „ბურუსის“ მაგალითზე. ესაა იმის ნიმუშიც, თუ როგორ იცვლებოდა სტილი. ხელთა მაქვს „ბურუსის“ სამი ვარიანტი:

1. პირველნაბეჭდი – „მნათობი“, 1955 წელი.
2. „ბურუსი“ – (ერთტომეული; სამი რომანი), 1979 წ.
3. „ბურუსი“ – (სამტომეულის II ტომი), 1987 წ.

შესადარებლად ვიღებ რომანის დასაწყისს პირველნაბეჭდიდან დაახლოებით 100 სიტყვიან მონაკვეთს (103 სიტყვაა);

შესაბამის მონაკვეთს მეორე ნაბეჭდიდან (99 სიტყვაა; არის ენობრივ-სტილისტური სხვაობა მცირე) და

იგივე პასაჟი მესამე ნაბეჭდიდან: 108 სიტყვაა. საკმაოდაა ენობრივ-სტილისტური სხვაობა;

ეს არის სტილის ცვლილება ოთარ ჩხეიძისებურად...

(არადა ერთ წელიწადში ხუთი წიგნი ჩაუსწორებია ასე და არაფერი გამიკეთებიაო...)

ვნახოთ ეს შესადარებელი მონაკვეთებიც:

„ბურუსის“ სამი ვარიანტი...

I. „მნათობი“ 1955. 7. ივლისი

ბევრი იფიქრა თუ ცოტა იფიქრა, სალომემ დაასკვნა, რომ უკვე გადაიარა ქარტეხილმა, დრო იყო გაელო სახლის კარები, დრო იყო, კვლავ გამოჩენილიყო ასპარეზზე მისი მეუღლე, დაასკვნა და ბრძანა, მოემზადებინათ წვეულება თხუთმეტი დეკემბრისათვის.

სალომეს ღირსეული თანამეცხედრე, აპოლონ კორკოტაძე, ცოტა არ იყოს, შეფიქრიანდა: რატომ მაინცდამაინც თხუთმეტი დეკემბრისათვის ან რა საბაბითო?! თუმცა საბაბი არაფერია, რა თქმა უნდა, არაფერია, საქმე ის არის, ნაადრევი ხომ არაა, ან გაუძლებს თუ არა ჩვენი ბიუჯეტი დიდ წვეულებასო?! ეს კითხვები სალომესათვის არ შეუბედავს აპოლონს, არც თანხმობა, არც უარი წამოსცდენია, განმარტოვდა ცალკე ოთახში, თავის კაბინეტს რომ უწოდებდა, ჩაეშვა ლურჯ, ღრმა სავარძელში, დიდი გრძელი თითები თავში შემოირტყა და შეფიქრიანდა: ნაადრევი ხომ არაა, გაუძლებს თუ არა ბიუჯეტი?

II. „ბურუსი“ (ერთლომეული, სამი რომანი, 1979)

ბევრი იფიქრა თუ ცოტა იფიქრა, სალომემ დაასკვნა, რომ უკვე გადაიარა ქარტეხილმა, დრო იყო გაელო სახლის კარები, დრო იყო, კვლავ გამოჩენილიყო ასპარეზზე მისი მეუღლე, დაასკვნა და ბრძანა, მოემზადებინათ წვეულება თხუთმეტი დეკემბრისათვისა.

სალომეს ღირსეული თანამეცხედრე, აპოლონ კორკოტაძე, ცოტა არ იყოს, შეფიქრიანდა: რატომ მაინცდამაინც თხუთმეტი დეკემბრისათვის ან რა საბაბითო?! თუმცა საბაბი არაფერია, რა თქმა უნდა, არაფერია, საქმე ის არის, ნაადრევი ხომ არაა, ან გაუძლებს თუ არა ჩვენი ბიუჯეტი დიდ წვეულებასო?! ეს კითხვები სალომესათვის არ შეუბედავს აპოლონსა, არც თანხმობის, არც საუარო სიტყვა წამოსცდენია, განმარტოვდა ცალკე ოთახში, თავის კაბინეტს რომ უწოდებდა,

ჩაეშვა ლურჯ, ღრმა სავარძელში **ორთქლის მილების მახლობლად**, დიდი გრძელი თითები თავზე შემოირტყა და შეფიქრიანდა: ნაადრევი ხომ არაა, გაუძლებს თუ არა ბიუჯეტი?

III. ბურუსი, სამტომეული, ტ. II, 1987

ბევრი იფიქრა თუ ცოტა იფიქრა სალომემა, დაასკვნა ბოლოსა, რო გადაიარა ქარტეხილმა, გადაიარა, დრო იყო, გაელო სახლის კარები, დრო იყო, კვლავაც რო გამოჩენილიყო ასპარეზზედა თანამეცხედრეი ამისი, – ბატონი აპოლონი, დაასკვნა და ბრძანა, მოემზადებინათ წვეულებაი ოცდახუთი დეკემბრისათვისა. ბრძანა და შეჩქვიფდა ბატონი აპოლონი, შეჩქვიფდა, ცოტა შეფიქრიანდა, ვითომ და რატომ ოცდახუთისთვისაო. ვითომ და მინც რო რა საბაბითო, ანთუ დროა თუ ჯერ კიდევ ადრეაო, ანთუ გაუძლებს ჩემი ბიუჯეტი, საბრუნავი ბიუჯეტი, დიდ წვეულებასაო, შეეჭვდა ცოტა, ცოტა შეყოყმანდა, სიტყვა ვერ ჰკადრა ძვირფას მეუღლესა, მხოლოდ განმარტოვდა თავის კაბინეტში, ჩაეშვა მოლისფერ სავარძელში, ჩაეშვა, ჩაჯდა, გადაესვენა, თავზე თითები შემოისალტა, გრძელი თითები, რატომღაც გრძელი, რო არღვევდა თანაფარდობას ამისი სხეულის ნაწილებისა, ცოტა არღვევდა, ანთუ რაც იყო, შემოისალტა, და ფიქრს მიეცა...

ცხადია, შედარებას არ მოვახდენთ (თუ: ვერ?!) ამ ვარიანტებისას (რა შეიცვალა და როგორ)... სტილის ცვლილების გასააზრებლად, ვფიქრობთ, საკმარისია...

4. *ნაირა გელაშვილი – „სემინარი“ თემაზე – „როგორ წავიკითხოთ ოთარ ჩხეიძე“*

ერთ რამეზე ყველა თანხმდება: ოთარ ჩხეიძის სტილი არის ორიგინალური, თავისებური...

აზრთა სხვადასხვაობა ამ ორიგინალური, თავისებური სტილის შეფასებაშია. უმეტეს შემთხვევაში უარყოფითად ფასდება...

საუბრობენ ოთარ ჩხეიძის „სტილის გადალახვის ამო მცდელობაზეც“... ზოგი რუსულად წაკითხვასაც ამჯობინებსო... „ჩანაწერებიდან“: „ჩემდა სამარცხვინოდ თქვენი რომანი რუსულად წავიკითხე (საუბარია „ბორიაცხე“ – გ. გ.), გურამ ასათიანი მეუბნება, მის კაბინეტში ვსხედვართ, „ლიტერატურაია გრუზიას“ რედაქტორის კაბინეტში“ – ფაქტობრივ ეგ საყვედური იყო სტილის სირთულის გამო... ცხადია, ხვდება ო. ჩხეიძე და ირონიული ღიმილი შეაგება: „მე და ევროპელ მწერლებს რუსულად გვეცნობითმეთქი, – ვხუმრობ, – არ ამღევს, ვითომ ვერ გაიგონა“...

მწერალი ნაირა გელაშვილი მოიგონებს:

ერთხელ საუბარში **ოტია პაჭკორიამ** სახის, ხელებისა და მხრების (მისთვის ჩვეული) ენერგიული მოძრაობით წამოიძახა: „ოცი წელიწადი მოვანდომე ოთარ ჩხეიძის წაკითხვას! ოცი წელიწადი დამჭირდა იმისათვის, რომ მისი სტილი გადამელახა, შევჩვეოდი და ეს ბრწყინვალე მწერალი აღმომიჩინაო“...

ამ ამბის გახსენებას თვითადიარებას მოაყოლებს ნაირა გელაშვილი: „მე კი მაშინ ხსენებული „სტილის“ გადალახვის ამო მცდელობაში ვიყავი. დავიწყებდი და პირველსავე გვერდზე ჩამეფუშებოდა ხოლმე მოწადინება-შემართება. გამოხდებოდა ხანი, ისევ დავწვდებოდი ჟურნალსა თუ გაზეთს და გაღიზიანებულ-გაწბილებული მალევე მივდებდი გვერდზე. ბოლოს შევეგუე იმ აზრს, რომ ასე ოცი-ოცდაათი წლის შემდეგ (თუკი დამაცდიდა) ჩემთვისაც გაიხსნებოდა ამ ჯერჯერობით მტკიცედ ჩარაზული საუფლოს კარი“...

აქ ნაირა გელაშვილი იმ „საუფლოს“ ახასიათებს: „სა-
უფლოსი, აინუნშიაც რომ არ აგდებდა დროს და ნაკლებად
ანალელებდა, ამ ხანმოკლე, სწრაფმავალი წუთისოფლის მავან
სტუმარს ათი წელი დასჭირდებოდა თუ ოცი იქ შესაღწე-
ვად“...

და შეაღწია... როგორ? – მოვუსმინოთ:

„და მოულოდნელად გაიხსნა კარი: როდესაც ბატონ
ოთარ ჩხეიძის სამტომეული აღმოჩნდა ჩემს ხელთ და ეს ამ-
ბავი, როგორც ჩანს, ჩემს შინაგან მზადყოფნას დაემთხვა“...

სხვათაშორის, ამ „თვითადიარებასთან“ კიდევ ერთი კარ-
გი ლიტერატორის, ჯანსუღ „ვინჯილიას, მიერ „ჩხეიძის სტი-
ლის გადალახვის“ ფაქტია დაკავშირებული: როდესაც ნაირა
გელაშვილს ოთარ ჩხეიძის შესახებ წერილი (...უნდა ენდოთ
მემატიანესა“...) მიუტანია „ცისკარში“, ჟურნალის რედაქტორს
მამინვე სტამბაში გაუგზავნია დედანი და ქ-ნი ნაირა კაბინეტ-
ში მიუწვევია მადლობის სათქმელად: „მე თვითონ ბევრი მი-
ფიქრია ამ სტილზე, მის თავისებურებათა ახსნაც მიცდია, მი-
სი შექმნის საწყისში გარკვევაც და მაინც გაურკვეველი რჩე-
ბოდა ჩემთვის არაერთი რამ, შენმა წერილმა სულ სხვაგვარად
რომ დამანახვა და ბუნდოვანებაც გამიფანტაო“ (აგვ. შვ.)...

ხოლო თუ რას ფიქრობდა ჯ. ლვინჯილია ოთარ ჩხეიძის
სტილზე, ზემოთ მოვიყვანე (გვ. 101); აქ დასკვნას გავიმეო-
რებ: „თითქოს მწერალი თავის განძს იმ ხრამში ყრიდეს, სა-
დაც ვერასოდეს ვერავინ ვერ ჩავა რაიმეს ამოსატანად“...

ოთარ ჩხეიძის „საუფლოში“ შეღწევის თავის „მეთოდს“
გვიზიარებს ქართული მწერლობის მოყვარული და პოპულარი-
ზატორი მსახიობი გიორგი ხარაბაძე: „უბრალოდ გავბრაზდი,
თავს ძალა დავატანე და წავიკითხე! ესაა ცხოვრების სიბ-
რძნით დატვირთული პროზა. ბატონი ოთარის ყველა წიგნი
გაიძულებს დახურო იგი და არ წაიკითხო. ვინც ჩემსავით

„იჯიუტებს“ და წაიკითხავს, სტილის ბარიერს მალე გადალახავს და მშენიერ სამყაროში აღმოჩნდება“ (ავგ. შვ. 474).

რეჟისორ რეზო ესაძეს უთქვამს: „ოთარ ჩხეიძის სიტყვა ძაფის მორგვია, რომელიც გაგორდება და გაიხლართება, თუ მიჰყვები და გაიკვლიე, მაშინ ჰო, გაიგებ, სხვისთვის ნათქვამი არა და, შენთვის გასაგონი ყოფილაო“ (ავგ. შვ. 474).

ოთარ ჩხეიძის „სტილის ჯვებირის გადალახვის“ თავის გამოცდილებას გვთავაზობს ლიტერატურათმცოდნე გიორგი გაჩეჩილაძე. დამაჯერებლობა რომ შემატოს, „ანალოგიის მეთოდს მიმართავს“... ასეთ ამბავს გვიყვება:

(„ავვისტოს შვილებიდან“) – გიორგი გაჩეჩილაძე გორში მიუწვევიათ ლხინში; წინასწარ გაუფრთხილებიათ – ისეთ ატენურს დაგალევენეთ, ღვინის უნახავს გაგზდისო... არ მოსწონებია ღვინო პირველივე ჭიქაზე სტუმარს; უფიქრია, არაა ეს დაპირებული ატენური; ეტყობა აერიათო და სმისთვის თავის არიდება მოუსურვებია... მასპინძელს შეუტყვია უგუნებობა და უთხოვია, ხათრით სამი ჭიქა შესვიო... მერე თუ აღარ მოგინდეს შენი ნებააო... სამი ჭიქის შემდეგ სტუმარს ღვინის დაძალევა აღარ დასჭირვებია; პირიქით... და შემდეგ შეგონება: „შეჩვევა სდომება, გათავისება, რათა მისი მადლი და ბრწყინვალეობა სრულყოფილად შეიცნო და შესაფერისადაც დააგემოვნო“... ქართული სუფრის მადლის მცოდნე და „ღვინის ფილოსოფიაში“ გარკვეული კაცი არ შეიძლება არ დაეთანხმოს ამ „შეგონების“ ავტორს... ეს ამბავი იმისთვის დასჭირვებია, რომ ეთქვა: „ოთარ ჩხეიძის სტილსაც შეჩვევა უნდა და მერე მორაკრაკებს ღვინოსავითაო“... და თურმე, ვინც ეტყოდა, ვერ ვკითხულობ, მაღიზიანებსო, სთხოვდა: ჩემი ხათრით, ხუთი გვერდი წაიკითხე და თავად წაგაკითხებს თავსო“...

გაკვივრებელდა შესავალი.

და სწორედ იმათთვის, „ვინც ჯერ კიდევ ამაოდ ელეწება მწერლის ენობრივ ზღუდე-გალავანს“, ნაირა გელაშვილი წერს ამ დიდებულ წერილს!... ცხადია, არაა იოლი და არც ყველას ხელეწიფება ჩასწვლეს სიღრმეს მწერლის ნააზრევისა.

სანამ უშუალო სათქმელზე გადავალ, ერთსაც ვიტყვი: უსამართლო კრიტიკით გულდაწყვეტილი ანა კალანდაძე წერდა: „კრიტიკულ წერილში, ალბათ ისე, როგორც ყველას, მეც სიმართლე მნიშავს, რაც ამავე დროს, კრიტიკოსის უტყუარი ალღოს მაჩვენებელიცაა. ამ დროს ხდება ხოლმე კრიტიკოსისა და ავტორის აზრთა ბედნიერი დამთხვევა“, მაგრამ ეს იშვიათი შემთხვევა არისო; როცა ავტორს საკუთარ ნაფიქრსა და წარმოსახულს მიაწერ, ეს უკვე სიცრუეა (ნებისითი თუ უნებლიე). ოთარ ჩხეიძე ამგვარი კრიტიკით „განებივრებული“ იყო... ანა კალანდაძის მსჯელობა ასე გრძელდება:

„მურმან ლებანიძე ერთ-ერთ წერილში ჟურნალ „ცისკრის“ ფურცლებზე ერთი წლის განმავლობაში დაბეჭდილ ლექსებს მიმოიხილავს: შემძრა ჩემი ერთი ლექსის მურმანისეულმა უცდომელმა წაკითხვამ“...

ანა კალანდაძის ეს ჩანაწერი გამაზსენდა, როცა ნაირა გელაშვილის წერილს ვკითხულობდი...

ჭეშმარიტი პოეტის ნააზრევის შეცნობა ჭეშმარიტად პოეტს შეუძლიაო... სხვა სიტუაციის გამო ანა კალანდაძისეული ერთი გამოთქმაც შეიძლება მოვიშველიოთ ამ შემთხვევაში: მკითხველმა რომ მწერალს გაუგოს, „სისხლი ერთი ჯგუფისა უნდა იყოს“...

მაშ ასე, ჩანს, ნაირა გელაშვილის „სისხლი“ ოთარ ჩხეიძის „სისხლის ჯგუფთან ახლოსაა“...

* * *

ოთარ ჩხეიძის სტილის საუფლოში „დაგვატარებს“ ნაირა გელაშვილი...

„მტკიცედ ჩარაზული საუფლოს კარს“ მიღმა „დაიწყო საოცარი დღესასწაული:

თხრობის ზეიმი,

დიდებული ეპიკური სანახაობა,

ბრწყინვალე არტისტიზმით,

უაღრესად თანამედროვე მწერლური „თამაშითა“ და

იუმორით აღბეჭდილი,

სიღრმისეული, ტრაგიკული სერიოზულობა;

მაშასადამე: ისეთი დიდოსტატობა ეპიური აღქმისა, რომლის ცეცხლშიაც სხვიოსნობს ჭეშმარიტი პროზის ოქრო – სიბრძნისა და უკვდავების ქვა“.

ნაირა გელაშვილი მწერლის მოწამეობრივ გზად, გმირობად მიიჩნევს მწერლის არჩევანს, „გვერდით ედგეს ნიადაგ **ღევილი სიმართლეს**“... და იქვე განმარტავს: „და აქ მარტოოდენ ნათქვამის, სათქმელის სიმართლე როდი იგულისხმება, ანუ ე. წ. სოციალურ-მორალურ მანკიერებათა მხილებანი, არამედ **სიმართლე ფორმისა ანუ სტილისა**“...

ანუ: ერთი მხრივ, „**ნათქვამის, სათქმელის სიმართლე**“

მეორე მხრით, „**ფორმის, სტილის სიმართლე**“...

ეს არ არის ორი სიმართლე – ეს დიდი სიმართლის ორი მხარეა... ეს ვაჟასეული გააზრებაა გარეგანი და შინაგანი ნიჭიერების შერწყმისა... დიდი სიმართლე – მძიმე ტვირთია (მისიაა) მწერლისა... პასუხისმგებლობა...

ნ. გელაშვილი განმარტავს: „შინაარსობრივი სიმართლე ასე თუ ისე ადვილი შესამოწმებელია, რადგან მეტ-ნაკლებად ექვემდებარება ხილულ ლოგიკას და სინამდვილესაც, რომელსაც ნაწარმოები ასახავს, შედეგის სახით მაინც ყველა ხედავს...“

მაგრამ ვის შეუძლია სტილის ნამდვილობის შემოწმება, როდესაც მწერალი ამ აზრს უაღრესად უცნაური მანერით – „ახირებული“ სტილით ასხამს ხორცს? ვის შეუძლია ჩა-

სწვდეს სტილის მთელ საიდუმლოს – იგი ზომ მწერლის შინაგანი სამყაროდან, მთელი მისი სულიერი კანონზომიერებიდან აღმოცენდება და მისი ფსიქიურ-აზრობრივი აღნაგობის ენობრივი ასლია?...“

როგორც ვხედავთ, ეს კითხვები გზამკვლევაა, მეგზურია ო. ჩხეიძის სამყაროში შესვლის მსურველთათვის... კიდევ ერთი კითხვა მწერალი ქალბატონისაგან: „და განა უსაზღვროდ განსაცვიფრებელი არ არის ხოლმე იმ მწერალ-პოეტთა არნახული მღვრადობა, სიჯიუტე და შეუვალობა, ვისაც ამდენ ქოქოლას აყრიდნენ უცნაურობის, ახირებულობის, მანერულობის გამო, რომელთაც ასე ურთულედათ ცხოვრებას მათივე „სტილი“ და ისინი კი წარბეუხრელად განაგრძობდნენ იმავე ყაიდაზე თხზვასა და გალობას?“

ეს რიტორიკული კითხვაა. ქართულ მწერლობაში უპირველესად და უმთავრესად ოთარ ჩხეიძეს მიემართება!... და ამ მსჯელობის გაგრძელებაც ოთარ ჩხეიძეს ეკუთვნის: „განა ეს არ მოწმობს, რომ **სტილი ბედისწერაა?**“

ღიან, ოთარ ჩხეიძისათვის სტილი ბედისწერაა!

კვლავ მწერალ ქალბატონს მოვუსმინოთ: „და ასე ბედისწერულად უპირისპირდება ხელოვანი მარადისობას დაპირისპირებულ ანუ წარმავალ ღირებულებათა აღმზევებელ დროს“...

ეს ოთარ ჩხეიძეა...

ოთარ ჩხეიძის საუფლოში შესული ქალბატონი მწერალი მკითხველის პრობლემაზე დაფიქრდა: „ქანცგაწყვეტილი დღის ბოლოს“ წიგნის „სიძნელე“ გვძაბავს, გვანერვიულებს და ვერ პატიობენ ამ „სიძნელეს“ მწერალს (ქართველ მწერალს, თორემ უცხოელს ადვილად მიუტევენ) და „უძალ უაზრობად ჩავთვლით მათ სტილურ-აზრობრივ „ჰერმეტიულობას“, ვიდრე რაიმე მხატვრულ თავისებურებად“...

ამ „პრინციპს“ ეწირება ოთარ ჩხეიძეც... „და მოვითხოვთ: **ზედაპირზე მოზიშნიმე ნერვიული ცხოვრების დონეზე ჩამოქვეითდეს ხელოვნება** (ანუ მაშინვე გასაგები იყოს თვით ყველაზე ღუბნის ტვინისთვისაც კი. ის, რომ, მიუხედავად ყველაფრისა, მაინც ჩვენ გვევალება მის სიმალლეზე ასვლა – ხშირად აზრადაც აღარ მოგვდის“ (!)

და ისევე უმნიშვნელოვანესი დასკვნა და შეგონება მკითხველისადმი ისევე ჩხეიძის საუფლოში გაჩენილი: მკითხველმა ლიტერატურისაგან გართობა არ უნდა მოითხოვოს; არ უნდა აქციოს „იმ ჰამაკად, სადაც ნასადილევს ტანდამძიმებული ობივატელი ჩაესვენება“...

ყოველ შემთხვევაში ოთარ ჩხეიძის წიგნი არ გამოდგება საამისოდ...

ეს ფიქრიც ოთარ ჩხეიძის სტილმა გაუჩინა ნაირა გელაშვილს: „კარგი მწერალი უფრო ბევრია, ვიდრე კარგი მკითხველი... ჩვენ ყველანი უფრო ხშირად ცუდი მკითხველები ვართ“...

გახსოვთ? – ოთარ ჩხეიძეს ბრალს სდებდნენ სტილის გაბუნდოვანებაში, დამძიმებაში, გართულებაში და ა. შ. ფაქტია, ასეთი კითხვები ნაირა გელაშვილსაც გაუჩნდებოდა, სანამ ოთარ ჩხეიძის „ენობრივ ზღუდე-გალავანს გადალახავდა“ და აი, რა დასკვნამდე მისულა: წიგნიდან ვინც გართობას ითხოვს (ოთარ ჩხეიძის ენობრივი სტილის საიდუმლოთი დაინტერესებულთათვის ეს ძალიან საინტერესოა!) –

„და როცა ასეთი ზერელე ცნობისწადილით, გართობისა და პასიური ტკბობის სურვილით მივდივართ წიგნთან, როცა გონების შემართება კი არ გვინდა, არამედ – მოშვება-მოღუნება, როცა მხოლოდ ის გვიზიდავს, მოგვწონს, რაც ნაცნობია, დატკეპნილი, შეჩვეული, რის აღქმასაც ტვინის რამდენიმე (უკვე ათვისებული) უჯრედის ამოდრავებაც კი არა სჭირდება

(აუთვისებელზე რომ აღარაფერი ვთქვათ), მაშინ მწერლებსა და პოეტებს ხშირად ასეთი სურვილი უჩნდებათ: მათ შემოქმედებასთან ასე ზერელე ინტერესით მიხეტებულ მკითხველს წინ ისეთი ბარიერი დაუხვედრონ, რომ სწრაფადვე დაუკარგონ სურვილი იქ აუზრო ხეტიალისა და მხოლოდ ის შეუშვან თავიანთ სულის კარმიდამოში, ვინც მართლა ღირსია, ვისაც მთელი გულისყური და მაძიებელი აზრი მოუკრებია... (აქ გერმანელი პოეტის შტეფან გეორგეს მაგალითი მოჰყავს – გ. გ.)“...

მაშასადამე, ასეთი „ახირების“ ერთ-ერთი იმპულსი თავდაცვა ყოფილა – დაცვა საკუთარი სულისა და სიტყვის საკრალურობისა. „ძნელი სტილიც“ (მხატვრული ჰერმეტიზაციის ერთ-ერთი მომენტი) ხშირად ყველაზე სათუთის, ყველაზე გასაფრთხილებლის ირგვლივ შემოვლებული ზღუდეა ხოლმე“...

დღიურების ის ჩანაწერი გახსოვთ, ნაცნობი ჩეკისტი რომ აფრთხილებს ოთარ ჩხეიძეს, „ჩვენთან შენ დისიდენტადა გთვლიანო? ბუნდოვნად რომ წერს, იქ გვაპარებსო?“...

ახლა ნაირა გელაშვილს მოვუსმინოთ და „ახირებული“ სტილის აზრსაც ჩავხვდებით:

„ამავე დროს პრაქტიკულად თავდაცვის იმპულსითაც უნდა იყოს ნასაზრდოები თხრობის ხსენებული, „ახირებული“ მანერა – ვგულისხმობთ თავდაცვას იმ მოთვალთვალე ფუნქციონერთა კირკიტისაგან, რომელნიც მამხილებელ აზრებსა და უკოპრომიზობას ჩასაფრებიან. ასეთი დამცველი ზღუდე დიახვაც, სჭირდებოდა ო. ჩხეიძეს, რომელიც იმ წლებში დაღალებდა მწარე სიმართლეს, როცა ამისაკენ არათუ არავინ მოუწოდებდა, არამედ პირიქით: როცა ირგვლივ პატიოსანი აზრის ჩასაქოლად ქვაჩაბლუჯული ხელების ტყე აღმართულიყო“...

როცა ნაირა გელაშვილის წერილზე ვსაუბრობ და ამონარიდების შემოთავაზებას ვაპირებ, გველისმჭამელის დღეში

აღმოვჩნდები ხოლმე – „არა, მე მომჭერ, მინდიავ, ნუ მტოვებ, შენი კენესამეო“...

ცხადია, ჩემს საუბარს მხოლოდ სარეკომენდაციო ხასიათი აქვს: როგორ წავიკითხოთ ოთარ ჩხეიძე, როგორ შევხსნათ მისი სტილის საუფლოს კარი, როგორ გადავლახოთ მწერლის ენობრივი ზღუდე-გალავანი, როგორ გავიაზროთ „ახირებული“ სტილის შექმნის აუცილებლობა და ა. შ. თანაც ეს ჩემი თვალსაზრისიდან... სხვა ალბათ სხვას გამოარჩევდა... ყველაზე იოლი (და ალბათ სწორიც) ასეთი მოკლე რეკომენდაცია იქნებოდა: **წაკითხეთ ნაირა გელაშვილის წერილი „...უნდა ენდოთ მემატთანეს“...** მანამდე შეიძლება საჭაშნიკო ამონარიდებს გაეცნოთ...

ზემოთ ითქვა, რომ თხრობის „ახირებული“ მანერა თავდაცვის იმპულსით უნდა იყოს ნასაზრდოებიო. ასე გრძელდება მსჯელობა: „და ვინ იცის, იმ ქვათა გატყორცნას თუ ვერ აიცდენდა, დააგვიანებდა მაინც ო. ჩხეიძის „ახირებული“ ძნელი სტილის გალავანი: რადგან თავად განსაჯეთ, თუ შესანიშნავ ლიტერატორს ოცი წელი დასჭირდა მის გადასალახად, იგი ფუნქციონერი – სამას წელს ხომ არ იცოცხლებდა!... ადვილი წარმოსადგენია, **ამ ხეაერიელი ენის ხვეულ ტევრებში** ჩაკარგულს როგორ უღონდებოდა გული, ვიდრე უამრავი სტილური განმეორება-დაზუსტებებით, თემატური გადახვევ-გადმოხვევებით გზაბნეული „სათქმელამდე“ ჩააღწევდა და გაბრუებული იმ სათქმელს თავს დაადგამდა. დიახ, ადვილი წარმოსადგენია, რა ქოქოლას აყრიდა (გზისაბნევაში ასე დაოსტატებული) მწერლის ამ „არანორმალურ“ სტილს“...

ექებდნენ და პოულობდნენ იოლ გზას – არქმევდნენ ამ მოვლენას „გადმონაშთს“, საუბრობდნენ „სოცრეალიზმის“ უარყოფაზე, დისიდენტობაზე და ა. შ.

კონკრეტული მაგალითები: 1947 წელი... 1950 წელი... როგორ ეწირება „მეჩენისა“ და „ბურუსის“ დაბეჭდვას სიმონ ჩიქოვანი...

და „ფორმით მწირი (ანუ უსახეო) და იდეურად – სა-ხოტბო რეალიზმის“ ეპოქაში“ „ტრაგიკულმა იმპულსებმა“ „თავიდან ალბათ **იძულებითი**, მაგრამ სხვაგვარი დიდებული სტილი ჩამოაყალიბა: სტილი ორიგინალური, **არტისტულ-მა-ღალმზატერული**“...

და ქალბატონი მწერალი ვეღარ „ჩერდება“, ბოლომდე უნდა ჩაჰყვეს ოთარ ჩხეიძის სტილის საიდუმლოს, ბოლომდე უნდა გახსნას, გაიცნობიეროს და გაუცნობიეროს ო. ჩხეიძის მომავალ მკითხველს: „ეს გახლდათ ღვთაებრივი სიჯიუტე (ხომ უკიჟინებდნენ კიდევ: „ჯიუტად განაგრძობს მცდარი გზით სიარულს“), ბედისწერული გაჯიუტება-გაკერპება, რომელშიც შედუღებული იყო მთელი აღმოსავლეთ საქართველოს სიჯიუტე, დაუთმობლობა, ის ქვადქცევა – რამაც ამპარტახებელთა ოკეანეში მას თავი ანუ ერთჯერადობა შეანარჩუნებინა“...

და ამ მონაკვეთის დასკვნა-შეჯამება:

ოთარ ჩხეიძის შემოქმედება (ფორმა შინაარსიანად) – გამოწვევა – (დროის ნიაღვარში ამჩატებული სულ-სწრაფი მკითხველისა)

სასინჯი ქვაა (ჩვენი დასუსტებული ნერვებისა, ესთეტიური ტკბობის უნარისა)

და ბოლოს:

რისკია – რადგან დიდი ხნით გადაივადებს აღიარებას...

* * *

ახლა უშუალოდ თავად ოთარ ჩხეიძის სტილის დახასიათება...

„ოთარ ჩხეიძის სტილი ეს თამაშისეული, არტისტული სტილია, რომლის „თამაში“ იმით ვლინდება, რომ ხასიათობრივად ცალკე გამოკვეთილი, უაღრესად ინდივიდუალური, თავისებური, კოლორიტული მთხრობელი ყველა თავის უცნაურ პერსონაჟზე უფრო უცნაურად იქცევა. იგი (როგორც მთხრობელი) ბავშვურ სიანცე (თამაშ)-შერჩენილი ბრძენი, ფხიზელი, მოუსყიდავი კაცია, ამავე დროს უსაზღვროდ წრფელი და სათუთი, რომელსაც ჯერ ერთი, ეს ქართლური დიალექტი „აუჩემებია“ და ისე „აუჩემებია“, რომ მარტო თვითონ კი არა, მისი ყველა პერსონაჟიც იმ დიალექტით მეტყველებს...“

ამ შემთხვევაში ვაჟა-ფშაველას პოემების ენა გვახსენდება – „ავტორიც რომ პერსონაჟია“ მეტყველების მიხედვით (იხ. ჩვ.: ერი დედაა ენისა, 2020)...

და ყოველივე ეს არის რა? – „ეს გახლავთ **მწერლური „თავნებობა“**, „ახირება“, გნებავთ... **სიჯიუტე. საბოლოოდ კი – თამაში, იუმორი, თავისუფლება, კლასიკურად „სწორი არტანების დაწყვეტა“**.

უფრო კონკრეტულად:

ოთარ ჩხეიძე „ჯერ დაალაგებს წინადადებას, მერე დაშლის, შეაბრუნ-შემოაბრუნებს, განავრცობს, და თვითონვე „უკვირს“ სათქმელს რომ ასცდება:

„თუმცა რას ვყვები...“

აქ ჰო მთავარი ეს არც არის,

არა, ცხადია!...“

თემას თითქოს თავიდანვე და პირდაპირ შეუდგება ხოლმე, მერე შეწყვეტს, მიუვლ-მოუვლის, ხანდახან თითქოს გლახა ჭრიაშვილსაც ედარება, ვითომ ათადან-ბაბადან იწყებდეს, გადაუხვ-გადმოუხვევს, უკან დაბრუნდება, დაუბრუნდება ვითომ შეწყვეტილ თემას, საკუთარ თავსაც „უსწორებს“ სტილს და ა. შ.“.

ეს არის ქალბატონი მწერლის მიერ დანახული ბატონი მწერლის წერის მანერა... და ამ უცნაური მანერით შედეგად რას ვიღებთ? – აი, ისევ მწერალი ქალბატონის დიდებული ანალიზი:

„ეს ყველაფერი ქმნის საოცარ იუმორით აღბეჭდილ ეპიურ სანახაობას – ფორმის ზეიმს... და მთელ ამ ზეიმს ბრწყინვალე გირლიანდად ჩასწვნია **დიდებული ქართული**, რომელიც ვეება ნაკადად მიიზვირთება, იერთებს რა გზადაგზა მთელი ენის ხვავსა და ბარაქას: რა ფრთიან თუ სხარტულა თქმებს, რა იდიომებს, ანდაზებს და ობოლ მარგალიტებს! რა სინტაქსური და მორფოლოგიური თავისუფლებაა! რა სითამამე: ჰო, აქ ენობრივ-სტილურ სივრცეში ხდება არარსებული თავისუფლების კომპენსაცია!“

და ერთი ნიშანდობლივი დეტალიც:

„ეს მთხრობელი მკითხველსაც ხშირად ჩართავს ხოლმე თხრობის ძნელ საქმეში, დემოკრატიულად „ათანხმებს“ მასთან, თუ საიდან დაიწყო თხრობა ან როგორ დაამთავრონ, ამიტომ – „მე“-ს ხშირად ენაცვლება „ჩვენ“...“

„... ერთი სიტყვით, ავტორის, მთხრობელის, პერსონაჟისა და მკითხველის დაახლოება – ბოლომდე მიჰყავს“...

მერე კონკრეტული ნაწარმოებებიდან კონკრეტული ეპიზოდები, პასაჟები და ისევ დიდებული წვდომა მწერლის ჩანაფიქრისა... მერე პროფესიონალური რჩევა მკითხველს:

„საკმარისია სინქარე შეგვიჯდეს, რომ ვერაფერსაც ვერ გავიგებთ, რადგან იშვიათია ასეთი **ჯიუტი ტექსტი**, ტექსტი, რომელიც, საკმარისია ოდნავ აჩქარდე, და არაფრით აღარ წაგაკითხებს თავს: უცებ დახვავდება „ზედმეტი“ სიტყვები და რაც უფრო იჩქარებთ, მით უფრო ველარ წაღვამ ნაბიჯს: ტექსტი აიბურდ-დაიბურდება და თხრობის გულისშემძღონებელ ხვიარებში გაიხლართები. მაგრამ თუ ნელა, გულისყურიანად

გაჰყვები, მიჰყვები, – სამუდამოდ ამოიტვიფრება შენს ხსოვნა-გონიერებაში ენის (თხრობის) ხუროთმოძღვრება... და გაიგებ „ამბავსაც“, რომელიც ისეა ჩაგვირისტებულ-განზავებული ფორმაში, რომ ერთი წამითაც არ რჩება შიშვლად“...

მე რომ მკითხოს კაცმა, ამ ამონარიდს ოთარ ჩხეიძის ყველა გამოცემას დავურთავდი, როგორც „ინსტრუქციას“, რჩევას ოთარ ჩხეიძის მკითხველთათვის!...

წერილის ბოლოსკენ მწერალი ქალბატონი წერს: „და, აი, უკვე მივალწიე იმ კონდიციას, რომ უსაშველოდ ზედმეტი მეჩვენება ჩემი ნათქვამი ყოველი სიტყვა, უხერხულად ზედმეტი; როცა მეძალეა სურვილი, რაც შეიძლება ვრცელი ციტატები ამოვწერო ტექსტიდან, და ბოლოს: სულაც ერთგული გადამწერივით გადმოვწერო მთელი მოთხრობა; როცა მწყურდება მხოლოდ სინჟმე და მოხრობელისათვის ასე გარინდებით ყურის მიგდება“...

რა დაგიმალოთ და, როცა ნაირა გელაშვილის წერილს ვკუთხულობდი, მეც ეს სურვილი მიჰყრობდა... თუმცა მე შევასრულე კიდევ ნაწილობრივ ეს გულისწადილი: საკმაოდ ვრცელი ციტატები შევთავაზე მკითხველს... და თავად მე, ოთარ ჩხეიძის სტილით „ნატანჯ-ნაფიქრმა“ – სული მოვითქვი, თავისუფლად მიმოვიხედე „ჩხეიძის სტილის საუფლოში“... ძალიან კარგად მესმის ჯანსუღ ღვინჯილიას მაღლიერებისა ნაირა გელაშვილის მიმართ...

ხოლო იმას, რაც ნაირა გელაშვილმა დასკვნის სახით შემოგვთავაზე, ოთარ ჩხეიძის ყველა თავყანისმცემელი თუ პატივისმცემელი მოაწერს ხელს:

„ოთ. ჩხეიძის უნიკალური სტილი ბედისწერულად აძლიერებს მისი როგორც მწერლის მარტოსულობას: ამავე დროს იგი დამცველი ზღუდე-გალავანია საკუთარი მარტოობისა და ჯავრის, მათი საკრალურობის ირგვლივ“.

1. „არ შეიძლება დავარღვიო გრამატიკული წესები“

ოთარ ჩხეიძეზე წერდნენ: ამახინჯებს ენასო, უკონტროლოდ წერსო, დიალექტზე წერსო, დაშორდაო თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის მაგისტრალურ ხაზსო...

არადა, ივანე ამირხანაშვილთან დიალოგში მწერალი განმარტავს: „ვერ დავეთანხმებით, რომ არაჩვეულებრივადა ვწერდე. **არ შეიძლება დავარღვიო გრამატიკული წესები**, არ შეიძლება მივმართო რაიმე ისეთ ექსპერიმენტსა, **ქართული ენის ბუნებიდან რო არ მომდინარეობდეს**“. ანდა: „მხატვრული სტილისათვის **„გრამატიკული სისუფთავე** აუცილებელია“.

როცა მწერალი ასეთ განცხადებებს აკეთებს, სალიტერატურო ენისადმი უგულისყურო დამოკიდებულებას ვერ დავწამებთ; მას შეიძლება ცალკეულ შემთხვევაში ჰქონდეს სუბიექტური შეხედულება, პოზიცია, რომელსაც არ დავეთანხმობთ, მაგრამ უნდა ვენდოთ: მას მიაჩნია, რომ ესაა სწორი ქართული.

იყო ასეთი შემთხვევა: აკაკი წერეთელს შენიშვნა მისცეს – „ყოლიფერი“ არააო სწორი ფორმა (ეს სიტყვა იმ ლექსშიც გამოიყენა, ვაჟა-ფშაველას ენას რომ უწუნებდა: „მე თავად მივხვდი ყოლიფერს“). აკაკიმ განმარტა: სწორია „ყოლიფერი“ და არა „ყველაფერი“; ამოსავალი „ყოველია“ და არა „ყველაო“... ამ შემთხვევაში ცდება პოეტი, მაგრამ ასე სჯეროდა...

როცა მწერალი ასე მსჯელობს, ასე ფიქრობს, დიახ, უნდა ვენდოთ – იგი ფიქრისა და განსჯის გარეშე არ ქმნის ენობრივ ფორმებს. მიაჩნია, რომ ესაა სწორი ქართული... თუმცა...

საერთოდ, ეგ სერიოზული პრობლემაა – **მწერალი და ენობრივი ნორმა**. ჩვენ იმის მოწმეც ვართ, კონსტანტინე გამსახურდია არა თუ ემორჩილება დადგენილ ნორმებს, პირიქით, ზოგჯერ პრინციპულად უარყოფს: განსაკუთრებით ეს ეხება ზმნური პრეფიქსების ჰაესა და სანის ხმარებას. წერს: „მე გაოცებული ვარ, რამ შეაძულა ჩვენს ენათმეცნიერებს ჰაე?“. **ჰყვავის, ჰქონდა, მიჰქრის** მაგალითები მოჰყავს... იქვე: „სავსებით გაუგებარია, რად შეიძულეს ასონიშანი **სანი**. **ჩანს** – რა ქართულია; უცილოდ დაიწეროს **სჩანს**“... ამას წერს მწერალი, რომლის ერთ-ერთი მთავარი მოწოდებაა: „მშობლიური ენის სიწმინდისათვის ბრძოლა ისეთივე საპატიო საქმეა, როგორც ხმლით დაცვა საკუთარი სამშობლოსა“...

ვრცელი თემაა, სხვაც შეიძლება თქმულიყო და არაერთი ქართული მწერლობის სინამდვილიდან, მაგრამ ამჯერად დავუბრუნდებით ისევ ოთარ ჩხეიძეს.

ამ თემას საინტერესოდ განიხილავს აკაკი მინდიაშვილი: „ცნობილია, მრავალი ცნობილი **მწერლის ენა ხშირად საყოველთაო სალიტერატურო ენის ნორმებს და წესებს არ შეესატყვისებოდა...**“ და შთამბეჭდავი უცხოური მაგალითების შემდეგ იმოწმებს ფოსლერის თვალსაზრისს:

„ის რაც შეცდომაა საყოველთაო ენის თვალსაზრისით, შესაძლოა, მხატვრული ღირებულებისა აღმოჩნდეს, თუ იგი თვითმყოფადი პიროვნებიდან მოდის. ხელოვნებაში ბატონობს პიროვნების უფლება, გრამატიკაში – კოლექტივისა“... (ა. მინდიაშვილი, სტილი და მწერალი, ლიტ. საქართველო, 1984, 8 ივნისი).

ამას მოსდევს ა. მინდიაშვილის დასკვნა: „ჩემი აზრით: ოთარ ჩხეიძის მიერაც ქართული სალიტერატურო ენის, მისი წესებისა და კანონების „დარღვევა“, მათი მარკირება მხატვრული თვალსაზრისით ესთეტიკურად მოტივირებული და გამართლებულია“...

ალბათ ისიც უნდა გვეთქვა, რომ სანამ კრიტიკოსი ამ დასკვნას გააკეთებს, „განმარტავს“ – „რომ ეს „ურჩი მწერლები კრიტიკოსთა, ლიტერატურათმცოდნეთა თუ გრამატიკოსთა მრავალგზისი შეტევებისა და თავდასხმების, განქიქებისა თუ დაცინვის, რჩევისა თუ რეკომენდაციების მიუხედავად, არასდროს არ ავლენდნენ სურვილს – მონურად დამორჩილებოდნენ სალიტერატურო ენის ყველა ნორმას, სასკოლო გრამატიკის ყველა წესსა და კანონს“...

მსჯელობა საინტერესოა, მაგრამ კითხვის ნიშნებს აჩენს მრავლად...

რა არის „პიროვნების თვითმყოფადობის საზომი, კრიტიკრიუმები?“

დარღვევის გამართლება მხატვრული თვალსაზრისით ესთეტიკურად მოტივირებულიაო – მეტ სიცხადესა და კონკრეტულობას საჭიროებს...

ამ საკითხებზე მსჯელობისას (კერძოდ, ვაჟა-ფშაველას ენაზე საუბრისას), კ. გამსახურდიამ აფორიზმი მოიშველია, „რაც იუპიტერს მიეტევა, ის ხარს არ ეპატიებაო“.

ეს ყოველივე კარგი, მაგრამ ვინ განსაზღვრავს მწერლობაში ვინაა იუპიტერი?... (ალბათ დრო და მკითხველი... მანამდე?... „იუპიტერად“ ხომ არ იბადებიან...)

ძალიან ძნელი და საჩოთირო საქმე მგონია ამაზე საუბარი...

აქ კატეგორიული ტონიც სადავოა: ერთი კონკრეტული მწერლის შემთხვევაში „სალიტერატურო ენის ნორმათა დარღვევა გამართლებულიაო“...

როცა არსებობს საყოველთაოდ მიღებული ენობრივი ნორმა, „მომწონს“ – „არ მომწონს“, ანდა „რა ქართულია!“ – კრიტერიუმებად ალბათ არ გამოდგება... მაგრამ „პოეტური ლიცენცია?“ „მწერლის ენობრივი თავისუფლება?“...

როგორც ჩანს, რაღაც სხვა გზაა საძებნი ამგვარი ქმედების ასახსნელად...

ქართულ მწერლობაში მიხეილ ჯავახიშვილი იყო ის მწერალი, რომელიც პრინციპულად ითხოვდა სალიტერატურო ენის ნორმათა დაცვას... ნორმათა დადგენის საქმეშიც აქტიურად მონაწილეობდა, მაგრამ... მაგრამ იმავე ზმნური პრეფიქსების – ჰაესა და სანის – ხმარების წესებს არ იცავდა... გამართლებაც ჰქონდა თავისებური...

როცა ოთარ ჩხეიძეზე ვსაუბრობ, მთავარი და არსებითი ჩემთვის ისაა, რომ მწერალთან შემთხვევით არაფერი ხდება; გათვლილი და გააზრებულია ყველა ფორმა... სხვაა, დავეთანხმებით თუ არა...

არ ვეცდები ოთარ ჩხეიძის ენის ლინგვისტურ ანალიზს. ეს არაერთი ნაშრომის თემა შეიძლება გახდეს მომავალში...

მაინტერესებს, ექვემდებარება თუ არა ახსნას ის შემთხვევები, რომლებიც „ნორმიდან გადახვევად“ მიიჩნევა... დაეძებნება თუ არა მას საფუძველი... და საერთოდ, უნდა ჩაითვალოს თუ არა „დარღვევად“ ფორმა, თუ იგი არ ემთხვევა ორთოგრაფიულ ცნობარებში წარმოდგენილ რეკომენდაციებს.

დარწმუნებული ვარ, არც ჩემი მსჯელობა იქნება უდავო და მისაღები ყველასათვის... მაინც ვთქვათ... ეს ის საკითხებია, რომლებიც სალიტერატურო ენის თვალსაზრისითაც და მწერლის ენის თვალსაზრისითაც ფასეული მგონია და მათზე მსჯელობაც – დროული... ამ საკითხებზე დისკუსიასაც ვისურვებდი...

* * *

ოთარ ჩხეიძემ თქვა: „არ შეიძლება დავარდვიო გრამატიკული წესები“.

როცა გრამატიკულ წესებზე, ნორმებზე ვსაუბრობთ, ორ მომენტზე ვამახვილებთ ყურადღებას – არსებობს **ნორმა** და არსებობს **ნორმატული რეკომენდაცია**. ნორმაა მაგალითად ზმნური პრეფიქსების ჰაესა და სანის ხმარების წესები; ანუ იზრუნეს და ჩამოაყალიბეს, დაადგინეს წესი მათი გამოყენებისა...

ნორმატიული რეკომენდაციაა, მაგალითად, ორთოგრაფიული ლექსიკონის მოთხოვნა – ცალცალკე დაიწეროს „მითუმეტეს“... ერთად დაწერა ამ გამოთქმისა – „მითუმეტეს“ რეკომენდაციის გაუთვალისწინებლობაა...

ამგვარ დარღვევებზე, რეკომენდაციათა გაუთვალისწინებლობაზე ვისაუბრებთ ქვემოთ.

* * *

გრამატიკული წესების ისეთი დარღვევა, როგორც გვხვდება „ჩანაწერებში“, საგანგებო შემთხვევებია:

„კაცმა რომ თქვას, უნდა დაიბუჭლოს, ოღონდ თვითონ არ უნდა დაიწვას ხელი, ხუტა ვითომ რაღად **დაიწვამს!**!“ ან: „იქაც კაი ჯიბიდან გავარდნილები სხედან, არც ისინი **დაიწვამენ** ხელსა...“ (ჩ. 29)

ანდა: „ფეხბურთსაც ენა არ უნდა, **ურტყავენ** და **ურტყავენ**“ (ჩ. 214)

მსგავსი შემთხვევა სხვაც შეიძლება დაიძებნოს. როცა სასაუბრო მეტყველების ფაქტები (არალიტერატურული ფორმები) გაიპარება ხოლმე „ჩანაწერებში“. ცხადია, ჩანაწერი „თავისთვის“ კეთდება და საკუთარი თავის წინაშე თუ არა აქვს ის პასუხისმგებლობა, რაც ზოგადად მკითხველის წინაშე, ჩვეულებრივი მოვლენაა... ასეა სხვა მწერალთა შემთხვევა-

შიც: შინაურებთან მიწერილ წერილებში ნ. ბარათაშვილთან, ი. ჭავჭავაძესთან, მ. ჯავახიშვილის „ჩანაწერებში“ და სხვა...

ასეთი ფაქტები სალიტერატურო ნორმასთან მწერლის არასერიოზული დამოკიდებულების მაგალითად არ გამოგვადგება...

საერთოდ კი, ამ ტიპის ჩანაწერებში გამოცემის დროს უნდა გასწორდეს თუ არა? მე რომ მკითხოს კაცმა, ამგვარ ჩანაწერებს ენობრივ-სტილისტური რედაქცია არ უნდა გაუკეთდეს!...

* * *

სხვაგვარია ვითარება ზმნური ჰ-/ს- პრეფიქსების შემთხვევაში. მაგალითებს „ბორიაციდან“ მოვიყვან:

პრეფიქსი სწორადაა დასმული (გრამატიკული წესების სრული დაცვით):

„ამას არაფერი **გაჰკვირვებია**, ან რა უნდა **გაჰკვირვებოდა**“;

„ეს არ **ჰგავდა** არცა ტკივილსა... მუქარასა **ჰგავდა**“;

„იმათ **მოსტაცეს** თვალიცა“;

„ოჰო მობრძანდითო, **სთხოვა** სტუმართმოყვარული გატაცებითა“...

პირის ნიშანი „ზედმეტია“:

„ყანჩაველმა **დასწერა** დიდება“;

„ქალაქი მაინცა **ჰფარავს** საშინელებასა“;

„რო **ჰყვირი** თუ **ჰკივი**...“;

„მკაფიოდ არ **სჩანდა**“;

პირის ნიშანი ნორმის მიხედვით საჭიროა და არაა ფორმაში: „ეგება რო ღუმილი **ჯობდა**, **ჯობდა** თუ რაც არის“...

ნებისმიერი ტიპის მაგალითი მრავლად დაიძებნება.

იყო დრო, როცა ამგვარ დავალებებს მეორეკურსელ სტუდენტებს ვაძლევდით საკურსო შრომებად...

ჰ-/ს- პრეფიქსთა ვითარება სულ სხვაა...

არ მეგულება მეტნაკლებად თვითმყოფადი მწერალი, რომელიც ამ გრამატიკულ წესს ზედმიწევნით „იცავდეს“... რომ არ „არღვევდეს“... (მე არ ვგულისხმობ ისეთ შემთხვევებს, როცა „მწერალს“ რედაქტორ-კორექტორები უსწორებენ“ ტექსტებს, უსვამენ სასვენ ნიშნებს...).

ჰ-/ს- თავსართები პრობლემა იყო ილია ჭავჭავაძისათვისაც: მის ხელნაწერებზე დაკვირვებამ აჩვენა, რომ ჩასწორებები ამ თავსართებსაც ეხება ხშირად...

ამ პრეფიქსებს აკაკი წერეთელიც არაერთგზის დაუფიქრებია. ჩვეული იუმორით კომენტარიც გააკეთა ერთგან „ჰყვავის“ ფორმაზე (თავსართის გარეშე ვერ გავიგებთ „ყვავზეა“ საუბარი თუ „აყვავებაზე“...).

დიმიტრი ყიფიანი შენიშვნას აძლევს იაკობ გოგებაშვილს, „დედაენაში“ ამ პრეფიქსთა არასწორ გამოყენებაზე...

იაკობ გოგებაშვილი ოპონენტებთან პაექრობისას „ჰყვავის“ და „ჰქონდა“ ფორმათა შესახებ მსჯელობს და თავსართს შინაარსობრივი განსხვავების ფუნქციას აკისრებს...

ვაჟა-ფშაველა რედაქციას სთხოვს, ჩემს ნაწერებში „ჰ“-ს ხელი არ ახლოთო...

კ. გამსახურდიას უკვირს, „რად შეიძულეს ენათმეცნიერებმა ჰ და ს“...

მ. ჯავახიშვილი გარკვეული წესის დადგენასაც ცდილობს (ფორმათა შედარების საფუძველზე: მო-კალ / მო-ჰ-კალ / მა-ხ-კალ...).

ამგვარი რთული მდგომარეობიდან თავის დაღწევის მცდელობა იყო გაზეთ „ივერიაში“ 1888 წელს შეკრების დაანონსება მართლწერის საკითხების მოსაგვარებლად...

გასული საუკუნის 10-იან წლებში საკითხს საგანგებოდ შეისწავლიდნენ „ქართული კულტურის მოყვარულთა საზოგადოებაში“...

საგულისხმო ისტორიაა...

მერე მიღებული იქნა აკაკი შანიძის მიერ შემუშავებული წესი, რომელიც დაედო საფუძვლად დღევანდელ ნორმებს. სხვათაშორის ამის თაობაზე უთქვამს იოსებ ყიფშიძეს: „**შეიძლება ასეთი მტკიცება გადაჭარბებული იყოს, მაგრამ რომ ასე უფრო მარტივდება საკითხი, ეს ცხადია**“...

დიახ, თითქოს გამარტივდა, მაგრამ ვერ მოწესრიგდა...

საგულისხმო ფაქტია: „თავად წესის ავტორი ა. შანიძე წერს: „დღესაც ერთადერთი საზომი ჰაესა და სანის ხმარების საკითხის გადასაჭრელად არის თვითეული მწერლის სურვილი და მოწონება. ვისაც როგორ მოსწონს, იმგვარად ხმარობს საუბარშიცა და წერაშიც“...

სამწუხაროდ, არც ჩანს ამ პრობლემის მოგვარების გზა... (მთელი სიმკაცრით მხოლოდ აბიტურიენტებისაგან ვითხოვთ მართლწერის წესების დაცვას ამ შემთხვევაშიც...).

როგორც ჩანს, ჰ-/ს- პრეფიქსთა ხმარებასთან დაკავშირებით სერიოზული თეორიული საკითხებია მოსაგვარებელი...

მწერლის შემთხვევაში? – „თვითეული მწერლის სურვილსა და მოწონებას“ ალბათ ახსნა უნდა დაეძებნოს: რა შემთხვევაში გამოიყენებს ამ პრეფიქსებს და რა შემთხვევაში არა... ვიძეორებთ, საკვლევი პრობლემაა ქართულ გრამატიკაში...

ასე რომ, ოთარ ჩხეიძესთანაც ის ვითარებაა ამ მხრივ, რაც საერთოდ სამწიგნობრო ქართულში...

* * *

დავინახივარ / დავინახავარ

ოთარ ჩხეიძის ენაში ავ/ამ თემისნიშნიან ზმნათა I თურმეობითში ძირითადად ნორმატული ფორმები: „მოუკლავს, უკითხავს, უთქვამს“... მაგრამ იქვე „დავინახივარ“, „გაგირიცხივარ“ (უნდა იყოს „დავინახავარ“, „გაგირიცხავარ“)...

რამდენიმე სიტყვით ვიტყვით „ამ დარღვევის სასარგებლოდაც“...

ეს ის „დარღვევაა“, რომელიც ფაქტობრივად უბიძგებს ნორმას ცვლილებისაკენ. ამ შემთხვევაში ერთმანეთს „შეეჯახა“ ნორმა და ენობრივი ტენდენცია.

ნორმა ასეთია: -ავ და -ამ თემისნიშნები ზმნას უნდა გადაჰყვეს I თურმეობითშიც:

ნახავს – უნახავს,
რიცხავს – გაურიცხავს,
ხოცავს – დაუხოცავს,
თიბავს – მოუთიბავს,
დგამს – დაუდგამს...

არადა, საკმაოდ ძლიერია ტენდენცია -ია დაბოლოებაზე გადასვლისა: უნახია, დაუხოცია, მოუთიბია, დაუდგია... განსაკუთრებით – მეშველ ზმნიან წარმოებაში:

გინახავ-ვარ – გინახი-ვარ,
გაგირიცხავ-ვარ – გაგირიცხი-ვარ,
დაგინახატავ-ვარ – დაგინახატი-ვარ...

ეს ტენდენცია იმდენად გამოიკვეთა, ია (ი-ვარ/ხარ) დაბოლოებიანი ფორმები იმდენად გავრცელდა, რომ ამან საშუალება მოგვცა, დაგვესვა საკითხი არსებულ ნორმაში ცვლილების შეტანისა; ნორმა -ია დაბოლოებიანი ფორმების „უკუგდებას“ გვავალდებს... ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭომ გაიზიარა აზრი იმის თაობაზე, რომ -ია დაბოლოებიანი ფორმებს აკრძალვა უნდა მოეხსნას და დასაშვებად იქნეს მიჩნეული. ე. ი.: ნორმა იქნება -ავ/-ამ დაბოლოებიანი ფორმები; ია დაბოლოებიანი ფორმა – დასაშვები ვარიანტი... (დაუხოცავს // დაუხოცია, დაურეკავს // დაურეკია, გინახავარ // გინახივარ...)...

ოთარ ჩხეიძესთან დადასტურებული „დაგინახივარ“, „გა-
გირიცხივარ“ ტიპის ფორმები არგუმენტებია ამ თვალსაზრი-
სის სამტკიცებლად...

* * *

იგივეს თუ იმავეს?

ოთარ ჩხეიძის პროზაში ჩვეულებრივია ფორმები: **იგივემ**,
იგივეს: „**იგივესა** თამაშობს ყველა, **იგივესა იგივესა**, **იგივესა**“...

თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა
კრებულში **ვე** ნაწილაკიან სახელთა ბრუნებაზე საუბრისას
აღნიშნავენ, რომ ფორმა „ორივე“ ორგვარად იბრუნვის: შეუ-
ხორცებლად (ორ-ს-ა-ვე) და შეხორცებულად (ორივე-ს). უპი-
რატესობას ნორმადარი მეორე ვარიანტს (შეხორცებულს –
ორივეს) აძლევს; ხოლო პირველს (ორ-ს-ა-ვე) დასაშვებად
მიიჩნევს. ე. ი.: არ იკრძალება არც ერთი ფორმა; ერთი არის
ძირითადი, ანუ ნორმა არის შეხორცებული ვარიანტი – **ორი-
ვე-ს**, ხოლო მეორე (ორ-ს-ა-ვე) დასაშვებია, არ იკრძალება.

გრამატიკულად მსგავს ვითარებაში დასკვნა სხვადას-
ხვაგვარია: შეხორცებული ვარიანტი „იგივე-ს“ წესის მიხედ-
ვით იკრძალება. ანუ:

სწორია იმავე – (იმავე-ს)...

ჩვენი შემთხვევისათვის მწერალი **ნორმას არღვევს მაგ-
რამ საფიქრალს გვიტოვებს**:

ვე ნაწილაკის ფუძესთან შეხორცების პროცესი ხან-
გრძლივი პროცესია... რიცხვით სახელებთან ეს ტენდენცია
დასრულებულია თითქმის, პირის ნაცვალსახელთან – პროცე-
სი გრძელდება. პარალელური ვარიანტები თანაარსებობენ,
თუმცა სასაუბრო მეტყველებაში, როგორც ჩანს, უპირატესობა
შეხორცებულ ვარიანტს აქვს... ეს კი დაგვაფიქრებს იმაზე,
ნორმა ხომ არ უნდა გადაისინჯოს...

მწერლის ენობრივი ინტუიცია ამას **გვიკარნახებს**, მოეხ-
სნას აკრძალვა „**იგივეს**“... დაფიქრება შეიძლება (თუმცა დღეს
ნაადრევი მგონია...)...

გრამატიკულ ნორმას არღვევს მწერალი, მაგრამ ნორმა-
ტული ცვლილებებისაკენ გვიბიძგებს...

2. მწერლის „ორთოგრაფიული ინიციატივები“

ოთარ ჩხეიძის ენაში ერთ-ერთი საინტერესო თავისებუ-
ლება ორთოგრაფიული ინიციატივებია (მას, რაზეც ახლა მი-
ნდა ვისაუბროთ, ალბათ ეს სახელი შეეფერება).

ჩვენი მსჯელობისათვის საორიენტაციო არის „ქართული
ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი“ (ავტორები: ვარლამ თო-
ფურია, ივანე გიგინეიშვილი). ეს ის ლექსიკონია, რომელმაც
უდიდესი როლი შეასრულა (და ასრულებს) ახალი ქართული
სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებასა და დამკვიდრებაში.

ცნობილი ფაქტია: ამა თუ იმ ფორმას სავალდებულო-
ბას ანიჭებს, ნორმად აქცევს მთავრობასთან არსებული „თანა-
მედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი
კომისიის“ გადაწყვეტილება. „ორთოგრაფიული ლექსიკონის“
წინასიტყვაში აღნიშნავენ, რომ „ეს ლექსიკონი ემყარება იმ
ნორმებს, რომლებიც კომისიამ მიიღო სალიტერატურო ქარ-
თული ენისათვის“...

მაგრამ არის ისეთი შემთხვევები, ნორმათა დამდგენ კო-
მისიას ჯერჯერობით რომ არ უმსჯელია. მაგალითისათვის:
„იქნეს“ თუ „იქნას“. ლექსიკონი მხარს უჭერს პირველ ფორ-
მას (იქნეს), თუმცა მსგავსი ფორმობრივი დაპირისპირების
სხვა შემთხვევები სხვაგვარ რეკომენდაციას იძლევა: „იშვას“
(და არა „იშვეს“)...

საკითხი ნორმის დონეზე მოსაგვარებელია; სანამ მო-
გვარდება, წესით ამ ლექსიკონის რეკომენდაციები უნდა გა-
ვითვალისწინოთ... და ერთი და იმავე რიგის მოვლენათა სხვა-
დასხვაგვარი არჩევანის წინაშე ვდგებით. ამიტომაცაა, მაგალი-
თად კ. გამსახურდია ჩვეულებრივ „იქნას“ ფორმას გამოიყე-
ნებს („გაგებულ უნდა იქნას“...)

ამ ზღვა მასალაში, რომელიც ორთოგრაფიულ ლექსიკონშია წარმოდგენილი, შეიძლება ისეთი შემთხვევებიც გამოერიოს, როგორიცაა მაგალითად: „ამქვეყნად“ და „იმ ქვეყნად“. – პირველი ერთად, მეორე ცალ-ცალკეა წარმოდგენილი... ცხადია, ყოველივე ეს მოსაწესრიგებელია.

მოწესრიგებადღე? – წესით უნდა მივყვეთ და გავითვალისწინოთ ორთოგრაფიული რეკომენდაციები... მაგრამ... არაა იშვიათი, როცა მწერალი ამ რეკომენდაციებს არ ითვალისწინებს. ეს შემთხვევა ეგუება თუ არა ამგვარ განცხადებას: „არ შეიძლება დავარღვიო გრამატიკული წესები“...

მე მგონი – ეგუება...

მეტიც, ამგვარი შემთხვევები ალბათ ზოგჯერ უნდა გავიაზროთ „ორთოგრაფიულ ინიციატივად“ და შესაძლებლობის ფარგლებში ვიფიქროთ ნორმატიულ მოწესრიგებაზე... ზოგიერთ ასეთ შემთხვევაზე შევაჩერებთ ყურადღებას.

„საშვალება“ თუ „საშუალება“

ორთოგრაფიულ ლექსიკონში ვკითხულობთ: (საშვალება კი არა) **საშუალება**.

ოთარ ჩხეიძე სისტემებრ „საშვალებას“ წერს:

„ნეტავი რა საშვალებასა ნატრულობს“;

„ნეტავი ჩემი რა საშვალება შეშურდა“;

„რის საშვალება მექნება“... და სხვ.

„საშვალება“ ოთხმარცვლიანი სიტყვაა:

„ერთ საშვალებას კიდევ ვცდი“ – რვა მარცვლიანი ლექსიდანაა. ვწერთ კი ასე: „საშუალებას!“ –

„ერთ **საშუალებას** კიდევ ვცდი“... ამგვარი დაწერილობით – ხუთმარცვლიან სიტყვაა – სა-შუ-ა-ლე-ბა (სალექსო სტრიქონი ცხრამარცვლიანი გამოდის)... ზეპირი წარმოთქმისას არავინ ამბობს უმარცვლო 𐌆-ს (ალარაა ახალ ქართულ-

ში!...). ფაქტია: ქართული ორთოგრაფიის მთავარი პრინციპი – რასაც ვამბობთ, იმას ვწერთ, – ამ შემთხვევაში ირღვევა...

მწერალი წერს იმას, რასაც ამბობს... მე არა მაქვს იმის კომპეტენცია, ვთქვა მართალია თუ არა მწერალი, მაგრამ უფლება მაქვს აღვნიშნო მისი ლოგიკურობა...

(მაგრამ ვფიქრობთ, შეცდომაა, როცა ამ რიგის მოვლენად გაიაზრებს მწერალი ფორმას **უშვალო**...)

მსჯელობის საკითხი უნდა გახდეს მსგავსი შემთხვევები (მახსოვს, საკლასო რვეულზე „საშვალო სკოლას“ ვწერდი და მასწავლებელი მისწორებდა...)...

რო და ჰო

ოთარ ჩხეიძის სტილის ერთი საინტერესო მახასიათებელი არის „რომ“ კავშირისა და „ხომ“ ნაწილაკის თანხმომავან-მოკვეცილი ვარიანტი – „რო“, „ჰო“ (<ხო). ადრეულ ეტაპზე „ხო“-ს წერდა...

ამ ფაქტს (რო, ხო) ჩვეულებრივ დიალექტიზმად აღიქვამენ (ქართლურ დიალექტიზმად). მართალია, ქართლურში ეს თანხმომავანმოკვეცილი ფორმები ბუნებრივია, მაგრამ ვერ მივიჩნევთ მას მხოლოდ ამ დიალექტის კუთვნილებად; იგი ქართული საერთო-სახალხო ენის ზეპირმეტყველების ფაქტია („სალიტერატურო ზეპირმეტყველებაშიც“ იხმარება); თუ ვარლამ თოფურიას თვალთ შევხედავთ, რაც არ არის სალიტერატურო ენის კუთვნილება, დიალექტიზმია! ფაქტია, რომ არ არის სალიტერატურო ენის ფაქტი.

როცა ოთარ ჩხეიძე აცხადებს, რომ „არ შეიძლება დავარღვიო გრამატიკული წესებიო“, იგულისხმება რომ „რო“ და „ჰო“ ფორმათა გამოყენებას არ მიიჩნევს ამ წესების დარღვევად.

ასეთი შემთხვევისათვის მოიშველია ა. მინდიაშვილმა ფოსლერი: „იმას, რაც შეცდომაა საყოველთაო ენის თვალსაზ-

რისით, შესაძლოა, მხატვრული ღირებულებისა აღმოჩნდეს, თუ ის თვითმყოფადი პიროვნებისაგან მოდის!“... ამ შემთხვევაში მომწერალი იყენებს „პიროვნების უფლებას“...

„აკვისტოს შვილებში“ ეს ფაქტი ასეა ახსნილი:

„რომ და ხომ კავშირებს ისედაც ხშირად იყენებდა ფრაზისა თუ რიტმის ღერძად, მაგრამ სტილურ ჰარმონიას თითქოს რაღაც აკლდა, რაღაც უნებურად ყრუვდებოდა, შეუძმნეველად, მაგრამ მაინც, ყოველ შემთხვევაში – მისი ყურისათვის, და ერთხელაც ორივე კავშირის ბოლოკიდურ მანს რომ ჩამოაცილებდა, ანუ სასაუბრო მეტყველების თავისებურ სტილიზაციას მოახდენდა, დაიბეჯითებდა, უკვე ყველაფერი რიგზეაო“ (450). მიიჩნევენ, რომ ამით „სტილის გადახალისების“ პროცესი მოთავდა... მიიჩნევენ, რომ „რო“ და „ჰო“ რიტმის გაძლიერებაში იღებენ მონაწილეობას (იქვე, 484)...

ფაქტია, „რო“ არ არის სალიტერატურო ენის ფაქტი... არსებობს ასეთი ცნება – „მწერლის ენობრივი თავისუფლება“. ეს ფაქტი რამდენად ჯდება ენობრივი თავისუფლების ჩარჩოში, ანდა ამ ჩარჩოს „სიფართოვეს“ რა განსაზღვრავს, ძნელი სათქმელია...

თუ „რომ“ > „რო“ ბუნებრივი პროცესია და სწორედ ბუნებრივი მეტყველების ეფექტის შესაქმნელად შეიძლება იყოს შემოტანილი, სხვა ვითარებაა „ჰო“-ს შემთხვევაში.

უპირველესად შევნიშნავთ იმას, რომ ამ შემთხვევაში ორი ენობრივი ფაქტი დაემთხვა ერთმანეთს: დადასტურებით ნაწილაკი **ჰო** (ჰო, კი, დიახ...) და კითხვითი ნაწილაკის „ხომ“ მოდიფიცირებული ვარიანტი: ჰო (<ხო<ხომ)... ცალკეულ შემთხვევაში (გარკვეულ კონტექსტში) ამას შეიძლება გაუგებრობა მოჰყვეს (შეიძლება გაგებული იქნეს დადასტურებით ნაწილაკადაც და კითხვით ნაწილაკადაც)... ორიოდ მაგალითი „ბორიყიდან“:

„ჰო ამას უფრო ქალზე იტყვიან“ – ამ შემთხვევაში ჰო დადასტურებითი ნაწილაკია (= დიახ, ამას უფრო ქალზე იტყვიან).

„რუ ჰო შენიშნა“ – ჰო კითხვითი ნაწილაკის ვარიაციაა (= რუ ხომ შენიშნა...)

რაც შეეხება ასეთ მაგალითს – „ჰო ითქვა უკვე“ – ფრაზა ორაზროვანია:

1. დიახ, ითქვა უკვე...

2. ხომ ითქვა უკვე?... მითუმეტეს, ო. ჩხეიძე მიგებით ნაწილაკთან მძიმეს არ წერს...

ვფიქრობთ, არ არის ეს მწერლის წარმატებული ძიება. ამგვარი მოლიფიკაცია გაუმართლებელი მგონია...

სხვა ორთოგრაფიული ინიციატივები

ზემოთ ორთოგრაფიული „ინიციატივები“ ვახსენეთ. ოთარ ჩხეიძის ენის ერთ-ერთი საინტერესო ინიციატივა ზოგი გამოთქმისა თუ რთული სიტყვის დაწერილობის საკითხია. სა-ორიენტაციო „ნორმა“ ჩვენთვის ამჯერადაც ორთოგრაფიული ლექსიკონია. ზემოთ უკვე ვთქვით, რომ ზოგჯერ ლექსიკონში არაა გატარებული ერთგვაროვანი პრინციპი (ნიმუშისათვის: „ამქვეყნად“, მაგრამ „იმ ქვეყნად“...)... ამ ტიპის თუ სხვაგვარ შეუსაბამობაზე ვრცლადაა საუბარი ვახტანგ იმნაიშვილის წიგნში (ვახტანგ იმნაიშვილი, ქართული მართლწერის სადავო საკითხები, 2016).

ჩვენ რამდენიმე ფაქტზე გავამახვილებთ ყურადღებას. ისიც ვთქვით: თუ არ არსებობს ნორმა რომელიმე კონკრეტულ ენობრივ ფაქტთან დაკავშირებით, ლექსიკონის შემოთავაზებას რეკომენდაციის ხასიათი აქვს; სავალდებულოობის საკითხი არ უნდა დადგეს...

„მითუმეტეს“, „მითუფრო“ – ეს გამოთქმები ლექსიკონში ორ სიტყვადაა წარმოდგენილი (მით უმეტეს, მით უფრო). ო. ჩხეიძე სისტემებზე ერთ სიტყვად წერს. მეც პირადად ერთ სიტყვად დაწერას ვამჯობინებ. თუკი დადგება საკითხი ამ გამოთქმათა ნორმის დადგენისა, მე მხარს ერთად დაწერას დავუჭერდი: ეს უკვე მყარი გამოთქმაა; გრამატიკული თვალსაზრისით, ერთი სინტაქსური ოდენობაა (ჩართული). საერთოდ ეს პრინციპი – **ერთი სინტაქსური ოდენობა** – უფრო აქტიურად უნდა იქნეს გამოყენებული ნორმის დადგენისას.

ამ შემთხვევაში მწერლის ორთოგრაფიული ინიციატივა, ვფიქრობთ, მხარდაჭერას იმსახურებს...

გავითვალისწინოთ უნდა ისიც, რომ მსგავს შემთხვევებზე გრამატიკოსი კრიტიკოსები შენიშვნას არ აკეთებენ...

* * *

ოთარ ჩხეიძესთან არაა ერთგვაროვნება ისეთ გამოთქმათა დაწერილობაში, როგორიცაა: ესე იგი, რა თქმა უნდა, ერთი სიტყვით...

სამივე ეს გამოთქმა შეიძლება შეგვხვდეს როგორც ერთ სიტყვად დაწერილი, ისე ცალცალკე:

„ესეიგი“, „რათქმაუნდა“, „ერთისიტყვით“ – და

„ესე იგი“, „რა თქმა უნდა“, „ერთი სიტყვით“...

„რა თქმა უნდა“ მეორე ვარიანტითაც გვხვდება: „რალა თქმა უნდა“. ეს უკანასკნელი სისტემებზე სამ სიტყვად იწერება...

აქ ორ მომენტზე უნდა გავამახვილოთ ყურადღება: რამდენად მართებულია ამ გამოთქმათა ერთად დაწერა და მეორე – ერთფეროვნების პრობლემაა მოსაგვარებელი...

წინა შემთხვევათა მსგავსად (მითუმეტეს), შეიძლება დაისვას საკითხი ამ გამოთქმათა ერთად დაწერისა, თუმცა ამას სპეციალური მსჯელობა-განხილვა სჭირდება და მეორე: ყველა

შემთხვევაში ერთგვაროვნება დასაცავია... ასეთი პარალელიზმი არაა გამართლებული... ოთარ ჩხეიძის ნაწარმოებთა ახალი გამოცემისას რედაქტორებმა ამას ყურადღება უნდა მიაქციონ, მე მგონია...

* * *

ოთარ ჩხეიძე ერთად წერს ისეთ გამოთქმებსაც, როგორცაა: სინარულისმეტი, დიდიხნით, დიდიხანია, ყოველშემთხვევაში, ცოტაარიფოს... ამ ტიპის მაგალითები წინა რიგის ენობრივი ფაქტების ანალოგიურია... დასკვნაც იგივე იქნება...

საერთოდ ამ ტიპის მოვლენებზე ნორმადარებს მეტი ფიქრი მართებთ... თუმცა მწერლის შემთხვევაში „ენობრივი თავისუფლების“ პრინციპის საკითხიც დაფიქრებას საჭიროებს და, როგორც კ. გამსახურდია იტყოდა, ეს საკითხი „მწერალთა და ენათმეცნიერთა კონფერენციამ“ გადაწყვიტოსო... ამგვარ შემთხვევაში კი შეთანხმება აუცილებელია, რომ სალიტერატურო ენაში ქაოსი არ შეიქმნეს... სხვათაშორის დეფისის გარეშე დაწერილი შემხვდა „დედამა“, „ადათწესები“, „მამაპაპა“ ... ასეთი ერთეული შემთხვევები ენობრივი ლაფსუსი მგონია; ეს არაა ისეთი ტიპიური, როგორც მაგალითად „მითუმეტეს“ და „მითუფრო“... არა მგონია, რომ ამ კერძო შემთხვევებს მნატვრულ-სტილისტური დატვირთვა ჰქონდეთ... ამ საკითხებზეც გამომცემლებმა უნდა იფიქრონ (ვგულისხმობ: რედაქტირებისას ყურადღება უნდა მიექცეს)...

„და“ კავშირით შეერთებული გაორმაგებული სიტყვები ორთოგრაფიულში ზოგი ცალცალკეა დაწერილი, ზოგიც – ერთად.

ცალცალკეა – ბოლოს და ბოლოს, მართლა და მართლა, უფრო და უფრო... ერთადაა – დროდადრო, გზადაგზა, მაინცდამაინც...

ოთარ ჩხეიძე ყველა ამ შემთხვევაში ერთად წერს... თუმცა ერთფეროვნება აქაც ირლვევა (უფროდაუფრო // უფრო და უფრო...)...

საინტერესოდ გვეჩვენება მწერლის ისეთი ორთოგრაფიული ინიციატივა, როგორცაა **-მეთქი** და **-თქო** ნაწილაკების სიტყვასთან ერთად (უღეფისოდ) დაწერის საკითხი. **ნორმა ამ შემთხვევაში დეფიზის დაწერას გვაკლდებულეს.** ო. ჩხეიძის ნაწერებში ერთფეროვნება აქაც ირლვევა (ორთოგრაფიის საკითხებზე მსჯელობისას ძირითადად ვემყარებით სამ წიგნს: „ბორიას“, „არტისტულ გადატრიალებას“ და „ჩანაწერებს“). თუ ვინმე საგანგებოდ შეისწავლის ამ საკითხს, ცხადია, სხვა წიგნების გათვალისწინებაც მოუწევს და, რა თქმა უნდა, ქრონოლოგიასაც მიაქცევს ყურადღებას)...

* * *

რა თქმა უნდა, ჩვენ არ გვიცდია ყველა ენობრივი თავისებურების წარმოჩენა – ნორმიდან, წესიდან გამიზნული თუ შემთხვევითი, ნებსითი თუ უნებლიე გადახვევის აღნუსხვა. ოთარ ჩხეიძის ზღვა მასალაში ეს ამ ტიპის ნარკვევში არც მოხერხდება. ჩვენ გვსურდა გვეჩვენებინა, რომ ო. ჩხეიძესთან შემთხვევით არაფერი ხდება... მას მიაჩნია, რომ „არ შეიძლება დავარღვიო გრამატიკული წესებიო“; რომ „მხატვრული სტილისათვის გრამატიკული სისუფთავე აუცილებელია“... ყველაფერი, რაც ხდება მის ნაწერებში, კანონზომიერად მიაჩნია და ჩვენც ვცადეთ, ამ კანონზომიერების ამოცნობა...

ვიმეორებთ, ყველა შემთხვევას ვერც შევნიშნავდით. სიტყვამ მოიტანა და ასეთი შემთხვევებიც არის: მწერალი სისტემებზე ხმარობს ფორმებს **ეგრედწოდებული** (ნაცვლად ფორმისა – ეგრეთწოდებული) და **უნებლიედ** (ნაცვლად ფორმისა – უნებლიეთ)... პირველზე ვერას გეტყვით, მეორე ფორმა კი იმითაა საინტერესო, რომ ამ ფორმის **უნებლიედ** ფართოდ გავრცელებულობის გამო ენათმეცნიერების ინსტიტუტმა სერიო-

ზული მსჯელობის შედეგად დასაშვებად მიიჩნია და ასე აისახება კიდევ ამიერიდან ორფოგრაფიულ ცნობიერებაში: სწორია უნებლიეთ (დასაშვებია უნებლიედ)... ამით იმის თქმა გვსურდა, რომ ამ შემთხვევაში მწერლის ინიციატივა ემთხვევა ნორმადარის აზრს...

მსგავსი კერძობითი ხასიათის შემთხვევა ალბათ სხვაც დაიძებნება...

დასკვნასავით ამ მონაკვეთისათვის: „ასე მეწერებოდა“... „სათქმელი თვითონ ირჩევს ფორმას“... „შეცნობადი აუცილებლობა“... „არ შეიძლება დავარღვიო“... მწერლის „ენობრივი თავისუფლების სფეროსაკენ მოგვახედებს“... ამ სფეროს რაობის, საზღვრების შესახებ მსჯელობა არის კი შესაძლებელი?... ყოველ შემთხვევაში, აუცილებელია... მოძავლის საქმეა...

3. ტავტოლოგიისათვის

ოთარ ჩხეიძის სტილის ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელი არის განმეორება (ტავტოლოგია).

ოთარ ჩხეიძის კრიტიკოსები უმეტესად არ საუბრობენ იმის შესახებ, რა სახისაა ეს განმეორება; რას იმეორებს, რატომ, რა მიზნით... ჩვეულებრივ – არ მოსწონთ; იშვიათად – მოსწონთ...

აკეთებენ დეკლარაციულ განცხადებებს:

„პირადად ჩემთვის ამ სტილის მთავარი კომპონენტი (ტავტოლოგია) მიუღებელია“ (გ. ასათიანი);

„გამეორება, თხრობის ნაწყვეტ-ნაწყვეტობა, თვითმიზნური დინამიზმი გვხვდება ხოლმე იქ, სადაც ამისთვის საკმარი საფუძველი არ არსებობს“ (ნ. ნათაძე).

„საგანგებოდ გართულებული მეტყველება ტავტოლოგიებით“ (გრ. აბაშიძე)

„გადატვირთულია მოსაბეზრებელი მრავალსიტყვაობით, განმეორებით, ტავტოლოგიებით“ (ბ. ჟღენტი)

„ნაწარმოებში („ბორიაცში“ – გ. გ.) თითქმის ყოველი სიტყვა ცალკე წინადადებას მოიყოლიებს. ასე იქმნება აზრისა და სიტყვის ძნელი ლაბირინთი. ავტორის ლტოლვას განმეორებისაკენ ჭეშმარიტად არა აქვს მიჯნა“ (თ. კოპლატაძე, ზ. ჭუმბურიძე).

სხვანი ოთარ ჩხეიძის ამ სტილურ ხერხს (ტავტოლოგიას) სხვაგვარად ხედავენ:

„ოთარ ჩხეიძის სტილისთვის დამახასიათებელი ეს „დაუსრულებელი“ განმეორებანი სამივე დონეზე (ფონეტიკურ, ლექსიკურ და სინტაქსურ) მხატვრულად მოტივირებულია, ღირებული და მნიშვნელოვანია“ (ა. მინდიაშვილი);

„ეს სტილისტური წრებრუნვა, აზრის წრიული ტრიალი ფორმის თვალსაზრისით... მან ამ სტილურ წრებრუნვაშიც მოახერხა აზრებისა და სიტყვების რეფერენული გამეორებიდან ლაბირინთი შექმნა“ (მ. ჯოხაძე);

მინდა ეს მონაკვეთი ნაირა გელაშვილის აზრით შევაჯამო: „ეს გადახვევ-გადმოხვევანი, მთხრობელის ეს „დაბნეულობა“ ესთეტიური ფორმალობის გარდა ძალზე ზუსტად აზრობრივ მიზნებს ემსახურება და უაღრესად ორგანული ნაწილია ნაწარმოების მთლიანი სტრუქტურისა“...

ეს თვალსაზრისი და, განსაკუთრებით, მთელი წერილი ნაირა გელაშვილისა დამაჯერებლად აჩვენებს იმას, რომ ოთარ ჩხეიძესთან შემთხვევით არაფერი ხდება... მაგრამ ეს მაინც ზედაპირული შთაბეჭდილებაა...

ამოსაცნობია და შესასწავლია: რას იმეორებს, როგორ და როდის... როგორია განმეორებათა და გრაფიკულ ვარიაციათა (იხ. აქვე გვ. 89 და შმდ.) ურთიერთმიმართება, დანიშნულება... მაგალითად იმეორებს სიტყვებს:

„ბარიკადები არა სცხრება.

ბარიკადები.

ბარიკადები“.

იმეორებს ფრაზებს:

„ეს არ გაეგებოდა, არ უწყოდა, არ უწყოდა, ბევრი რამ არ უწყოდა“...

იმეორებს გრამატიკულ ელემენტებს:

„მანდაცამეთქი და ყველგანამეთქი; ტარიელსაც ვუთხარი-მეთქი, ახლა ჩვენი ლიტერატურა და კოლმეურნეობის ბალი ერთიამეთქი“...

„არაო, არაო, როგორმე ყრუდ მივანიშნებთო, გამგები მაინც გაიგებსო. და ჩვენ მოგვეცემა თავდაცვის საშვალეზო“...

გამეორებას, როგორც ითქვა, მიზნობრივად მიმართავს; როგორც ჩანს, ამ ხერხს ძალიან სერიოზულ ფუნქციას აკისრებს მწერალი; აი, ეს არის ამოსაცნობი... ერთ კონკრეტულ მაგალითზე შევჩერდები ორიოდ წუთით: იმეორებს წინადადებებს; ერთ უჩვეულო გამეორებას წავაწყდი „ბორიაცში“ (ამ ნარკვევზე მუშაობის მანძილზე საწერ მაგიდაზე მუდმივად მელო „ბორიაცი“, „ჩანაწერები“ და „აგვისტოს შვილები“...):

„შენიშნა რუცა, რუი მოწანწკარე, დამტვერილ ბალახებში. (...) და ისხურა მერე. ისხურა ხარბადა, მოჩქარებითა, თვალბეზეც ისხურა, ყურებშიც ისხურა (...) და იხილა იგი, რაც არ უნდა ეხილა, ანთუ ვინც არ უნდა ეხილა, (...) თუძცა იხილაო, არა?... ჰოდა იხილა: რუში კაცი ეგლო... კაცი ეგლო რუში... ეგლო რუში კაცი, მართლა კაცი, ანთუ – მართალი კაცი!...“

ამ სიტყვა-ფორმათა განმეორებით „დახუნძლულ“ მონაკვეთში წინადადების იშვიათ ტავტოლოგიას მივაქცევ ყურადღებას:

რუში კაცი ეგლო...

კაცი ეგლო რუში...

ეგლო რუში კაცი...

(ჰორიზონტალურ-ვერტიკალურად ერთნაირად იკითხება...)... იმეორებს წინადადებას და ატრიალებს... ამგვარ ვარიანტებს გრამატიკოსები მაშინ „ვატრიალებთ“, როცა სინტაქსში სიტყვათა რიგს ვასწავლით...

მაკა ჯოხაძე რომ წერდა, ესაა ის „სტილისტური წრებრუნვა“... მწერალი ქმნის ეფექტს, რომ მოგზაური გაოცებულა ნანახით და „ხედავ“ პერსონაჟს, რომელიც გარშემო უკლის იმ კაცს; სხვადასხვა მხრიდან უყურებს და აღიქვამს...

ეს იმას მიანიშნებს, რომ გამეორება მიზანდასახული მხატვრული ხერხია... ამ მიზანდასახულობის ამოცნობაა საჭირო, თუ იქნა შესაძლებელი...

მე არ მაქვს პრეტენზია ამგვარი „ამოცნობისა“ (მითუმეტეს ამ ნარკვევში...), მაგრამ ისეთი მიდგომა არასერიოზული მგონია და დამაზიანებელი ლიტერატურული პროცესისა: ვგულისხმობ იმგვარ „მარტივ“, „ღიმილისმომგვრელ“ მიდგომაზე, მწერალთა კავშირის ერთ-ერთ შეკრებაზე რომ გაიჟღერა თურმე: „აი, მე განზრახული მაქვს რედაქცია გავუკეთო მის ნაწერებს, ტავტოლოგიები ამოვყარო... და ნახავთ, მაშინ როგორ დაიქუხებს ოთარ ჩხეიძის პროზა“ (ვრცლად იხ. აქვე გვ. 103)...

რას ნიშნავს ტავტოლოგიების ამოყრა და შესაძლებელია კი ასეთ რამ?

ერთ პასაჟს ამოვწერ შემთხვევით გადაშლილ გვერდიდან („ბორიაყი“):

„... დადგნენ ცხენებიცა; ცხენები დადგნენ; მტკერი მაინც დიდხანს ეხვიათ, სქელი, გრავნილი, გაუვალი მტკერი, მტკერი და ქარი, კუდიანი ქარი ეხვიათ და ეხვეოდა კიდევ და კიდევ, თითქოს გაცლაც რო არ ენება, ოღონდ და მაინც ენება თუ არ ენებო, იფშვნებოდა მაინცა, იმსხვრეოდა, იწეწებოდა,

მილივლივებდა ზევით-ზევითა, ზევით ენება, დედამიწა აღარ ეჭაშნიკებოდა ავარდნილსა დედამიწიდანა“... (აქ შევწყვიტოთ)...

ტავტოლოგიები ამოვყაროთ... შეუძლია ვინმეს ამის გაკეთება? მერე რა რჩება? იქნება ის ოთარ ჩხეიძე? ანდა საერთოდ, მხატვრული ნაწარმოები? (მე არ ვამბობ, ტავტოლოგიების გარეშე მხატვრული ნაწარმოები არ იქნებაძეთქი საერთოდ; მე კონკრეტულ შემთხვევას ვგულისხმობ)...

ახლა სხვა ნაწარმოებებიდან; „ბერძუნდის სამკუთხედის“ დასაწყისი: „აჩრდილი ეგონა, არც ეგონა. დღისით, მზისითა აჩრდილები არ გაეგონა. მოლანდება?... გაეგონა. დღისითაც გაეგონა. გაეგონა. და. ელანდება. პირველად ფანჯარასთანა. მერეცა. და. მერეცა. ფანჯარა თრიალეთს გასცქეროდა“ – და ასე შემდეგ...

კითხვაა უამრავი: რა არის ის „ზუსტი აზრობრივი მიზანი“ ან ერთ, ან მეორე შემთხვევაში (და საერთოდ...)?

რისთვის იქმნება და ვისთვის იქმნება ეს „ლაბირინთები“?

რით არის თითოეულ შემთხვევაში განმეორება მოტივირებული? – ვიცი, რომ ეს კითხვები ურთულესია... ძნელია პასუხის გაცემა – თუკი არის საერთოდ შესაძლებელი... ხშირ შემთხვევაში პასუხის გაცემა ამგვარ კითხვებზე ალბათ ავტორსაც გაუჭირდებოდა...

ასეთი განსენება: დავით კლდიაშვილი სერგო კლდიაშვილს ესაუბრება. სერგო ეკითხება ერთ-ერთ ფრაზაზე „სოლომონ მორბელაძიდან“: – „ეს გაიგონე და ჩაიწერე?“ დავითი: „არც გამიგონია და არც ჩამიწერია. სიმართლე გითხრა, მე ასეთებზე თავი არ მიტეხია. ვწერდი, როგორც იწერებოდა“... თითოეული ფრაზა, წინადადება თუ სიტყვა არ იყო საგანგებოდ ნაფიქრი... წერდა, როგორც იწერებოდა...

ოთარ ჩხეიძეც წერს, როგორც იწერება...

ხოლო რა ფორმით და როგორ, ამას განსაზღვრავს ის, „რაიც შთაგონებით სწყალობს“ (ანა კალანდაძე)...

ტავტოლოგიების „ამოყრას“ ვერ შევძლებთ; ამოხსნაა საჭირო... უნდა ვცადოთ, თუმცა ეს გაცილებით ძნელია (თუკი შესაძლებელია საერთოდ)... იოლი – უარყოფაა, დაწუნებაა („არ მომწონს“, „მიუღებელია“...).

ამ თვალსაზრისით ოთარ ჩხეიძის პროზის ენობრივ-სტილისტური ანალიზი მომავლის საქმეა... ბევრი რამ იქნება გასათვალისწინებელი:

ქრონოლოგია ნაწარმოების შექმნისა (ანუ მწერლის სტილის ჩამოყალიბების რა ეტაპზე იქმნება ნაწარმოები);

განმეორება სხვადასხვა ნაწარმოებში (თუნდაც „ბურუსში“, „ბორიყსა“ და „თეთრ ღათვში“)... ერთი და იმავე ნაწარმოების სხვადასხვა ეპიზოდში; სხვადასხვა პერსონაჟთან... სხვადასხვა ჟანრის ნაწარმოებში (რომანში, ეტიუდში, დრამაში, ტრაგედიაში, პუბლიცისტიკაში)...

ოთარ ჩხეიძის შემოქმედების ენობრივ-სტილისტური ანალიზი მომავლის საქმეა...

ბოლოსიტყვა

გასული საუკუნის 80-იან წლებში ენათმეცნიერების ინსტიტუტში ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ერთტომეული მზადდებოდა გამოსაცემად (რვატომეულის საფუძველზე). გამოცემის რედაქტორმა მიხეილ ჭაბაშვილმა ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს ვადის გაგრძელება სთხოვა – კიდევ არის სამუშაო ლექსიკონზე.

აკადემიკოსმა არნოლდ ჩიქობავამ (რვატომეულის მთავარმა რედაქტორმა) უპასუხა:

– ლექსიკონზე მუშაობა არ მთავრდება; უნდა შეძლოთ წერტილის დასმაო...

ეს ამბავი ოთარ ჩხეიძის შესახებ ნარკვევის დაწერის სურვილმა გამახსენა...

ძნელია, მაგრამ შევძელი წერტილის დასმა...

რამდენად სწორად, რამდენად ღროულად, ამას მკითხველი განსჯის...

ჰოდა, კიდევ რამდენი რამაა სათქმელი...,

სხვა იტყვის... უკეთესადაც... ჩვენ კი დაველოდებით გულმონწყალე მკითხველის მსჯავრს...

